११९६

परात्रिंशिका तत्त्वविवरणटीकासहिता

१५१६

४३ पत्र

त्रिंशिकातत्त्वविमर्शिनी ॥

श्री.
प.त्रि.
१

ॐ नमो गुरवे ॐ नमो विघ्नहर्त्रे ॐ नमः शिवाय विमलकलाश्रयाभिनवसृष्टिमहा
जननी भरिततनुश्च पंचमुखगुप्तरुचिर्जनकः तदुभययामलस्फुरितभावविसर्गमयं
हृदयमनुत्तरामृतकुलं मम संस्फुरतात् यस्यामन्तर्विश्वमेतद्विभाति बाह्याभासं भासमा
नं विसृष्टौ क्षोभे क्षीणेऽनुत्तरायां स्थितौ तां वन्दे देवीं स्वात्मसंवित्तिमेकाम् नरशक्तिशिवा
त्मकं त्रिकं हृदये या विनिधाय भासयेत् प्रणमामि परामनुत्तरां निजभासां प्रतिभाचम
त्कृतिम् जयत्यनर्घमहिमा विपाशितपशुव्रजः श्रीमानाद्यगुरुः शंभुः श्रीकण्ठः पर
मेश्वरः निजशिष्यविबोधाय प्रबुद्धस्मरणाय च मयाभिनवगुप्तेन श्रमोऽयं क्रियते मनाक्
श्रीदेव्युवाच अनुत्तरं कथं देव सद्यः कौलिकसिद्धिदम् येन विज्ञातमात्रेण खेचरीसमतां
व्रजेत् परमेश्वरः पंचकृत्यमयः सततमनुग्रहमय्या पराभट्टारिकारूपया शक्त्याक्रान्तो वस्तुतोऽनुग्र
हात्मैव नहि शक्तिः शिवाद्भेदमर्शयेत् सा च शक्तिर्लोकानुग्रहविमर्शमयी प्रथमतः प
रामर्शमय्या पश्यन्त्याः सूत्रयिष्यमाणानन्तशक्तिशताभिन्नाप्रथमतरपरमहामन्त्रमय्या
मदेशकालकलितायां संविदि निरूढस्तावत्पश्यन्त्यस्पष्टद्विविधशक्तिप्रसरविभागेनैव
नैते सैव च सकलप्रमातृसंविद्धृदयमयी सततमेव वर्तमानरूपा ततस्तु पश्यन्ती यद्य
दधिष्ठिते ननु देवसमुचितकारणनियमप्रबोधितबोधमहत्त्वमात्रेण विसृशति यथान
कभावाभावज्ञानसंस्कारसंस्कृतानामेव कस्यचित् स्फुटति बीजप्रबोधकैः विद्यां किं विदे

वस्फुरति विमृशति न हि पश्यन्त्यवस्थानकाले भेदेनास्फुरणात् वाच्यवाचकविशेषयोर्भेदः
मध्यमा पुनस्तयोरेव वाच्यवाचकयोर्भेदस्यासात् पृथक्सामानाधिकरण्येन तु विमर्शव्यापारा वे
शोल्लितद्वयभेदस्फुटतामय्येव इति तावद्वैखर्यायाः स्वसंविल्लिङ्गाया येन परा वाग्मये
मैव मायीयशाहृशक्तिस्वभावा सांकेतिकाहन्तकपारमार्थिकसंस्कारसारा वस्तुमा।
णानयेन मन्त्रवीर्यापूर्णाशावादिता नद्भनेव पश्यन्त्यादिदशास्वपि वस्तुतोऽव्यवस्थिता न
या विना पश्यन्त्यादिषु प्रकाशना पत्याजडताप्रसंगात् न च चेदमेव मयेदानीमित्यादिभेदक
लनानकाचिन् ननु पववपरमहामन्त्रवीर्यविमर्शरूपाया ग्राह्यैव वरोत्पन्नभावभेदप्र।
काशपर्यन्ते यादिश्य स्वचमत्कृतमयी सा तामय्येव प्रकाशनमये विश्वस्य स्फुरति न देवे स्फुरत्ते
सा विविक्तमता परमार्थमहमिति ते देवदेवस्फुरत्तां भावितचत्वाति ननु मध्यमादयो न तु पश्यन्त्या यद्भे।
दाशस्यास्तद्वृणा पचवमध्यदशायां भेदावभासस्त्रोभयत्र ज्ञानक्रियाशक्तिमये त्रैपम
दाशिवेश्वरस्मारसेवाहमिति विमनत्कृतिरेतः कृता नन्तविशेदताचमनत्कृति कृताहृति
स्तत्पश्यन्ती मध्यमात्मिका स्वात्मानमेव वस्तुतः परसंविदात्मकं विमृशति परैव च सं
विन्देवी स्वतन्त्रत्यात्तेषु यना पश्यन्त्यादिस्त्रष्ट्रिक्रमेणावाह्यनीलादिपर्यन्तेन स्वविमर्शेनेदात्म।
नाक्रीडनेन सर्वानीलादिनेन सर्वाकर्षावस्थितेन भगवतो भैरवस्यान्तस्यात्मनि स्वव्यापि
नि मीणात्मनाः इयदनेन ज्ञानसंहृति मध्यशयानि ष्यायादिव्यवहारकरणेन संवत्रचभासमाने
नीलादौ नीलाद्यात्मभासनरूपेण यानेनेन संवेदनदीयप्रकाशात्तेशः स्त्यवाणिः स्यु

यमानन्तयाचष्टे व्यक्तेश्च देशकालानवच्छेदेन सर्वोल्लासतायामनेनानपलस्फुरत्तानो भैरवनाथस्यैवदे
वतामिष्टानेन त्वक्रमैरेव भैरवनाथदेवीस्वरूपतायुक्तं हि दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिग
तिष्विति तथा चैवंविधस्फुरत्ताया भैरवस्य यमयदेतान्शाक्तिकाव्य द्वादशात्मविविच्यादिष्विदेवता।
व्यवहारः एवं भगवत्स्वरूपेणैनी मध्यमावस्थात्मानमेवयद्वाविमर्शनात्तिष्ठ इमेव परावाग्देवतानाम
सीएवमवोवभिभिनदानेन स्वरूपेणोल्लसन्मायायां भेदतया स्वात्मापेक्षन्तयानन्मायीयमेवात्रमा
तानामेव परा शुद्धवात्मसमर्थी भूमिन्तानाभिमन्वानाभेदावभासप्राणनां तत्त्वं हि करणपञ्चकम्।
त्रिवान्तेनीलान्यरोत्तन तथा सूर्याद्भिन्नाग्रायनद्दिनविभागक्रमलायनतानावच्छेदाद्भुत्थणो
ककल्पसम्मितमहः नमो विश्वप्रसृतेः घ्रतेश्चप्राणवायो दोप्राणीयशतमहव्यवशेस्य
व्यवहारस्य व्यवस्थितमत्काल्पनिकतया यततलमकाल्पनिकेश्वरविश्वपीठिकया मितिक्मा
यानुश्वलानयननपदोत्तायष्ठपरिहरणानत्यरोत्तानमशक्तचक्र भेगाविमर्शेतानश्वहमेव।
मापरावाग्देवीस्वरूपेव सर्वं वाच्यवाचकाविभक्तं तथापदवक्तुवाक्ये तिनानाल्यर्थम स्वमोहे
किलविलला पिस्य एवमेवरूपपत्तिः तथा हि तामवीनामवस्थानस्मरतिप्रागवेयता
त इदानीं पश्यन्तीरूपकस्थितमाद्वात्यादनि विलापमानाहि क्रियाजनितनामरूपकादि
देहेति क्रियावेशेन वाना वदवस्थाश्चमकाराद्यातिपद्यते तदप्यशक्ति पतिमात्रमेवैतत्
मनः स्वभावाकिलविललापति मरसममहर्ष्यादिशुद्धेरवधुविशेषाणावगामान्यरोत्।
नम एवावस्थायां न वेधविशेषस्याभावपवेति केवलमवर्वेदकलाद्रानयप्रतिपद्यात्

गुरुणत्वात् महादिषु तमोहावेशाधान्याद्वितीयाविशेषः परोस्तनातृसमानेव एवं स
र्वं एव प्रमातागुरुशिष्यादिरूपे स्वयं वाचकवाचकरूपे स्थितः सर्वकालमेव यत्किंचित्कर्तृत्वाणप्
नोभव संविद्रूपमनुप्रविश्य सर्वेष्वेव ह्येवंभाजनं भवति अतस्तमेवं वस्तुनोविमर्शपति
देवयुर्वा वेत्ति यावदुक्तं स्यादहमेव मन्तृतेः सर्वं समभेदेन विमर्शामि परामृशामि अन्यथा परामर्शनी
मध्यमाभूमिगं स्फुटं मितं प्रथनं न स्यात् तावद्वोकं भवति देवयुर्वा वेत्ति एवमेव पुरस्ता
द्धेरवद्वोवेत्ति मे नन्वम् न ह्येपि हि स्वपरशक्तिविभागमयोभेदवात्मे वाहमेवाचेत
यः केवले शक्तिप्रधाननयाहं हि सर्वभावात्मा मयांशोहमिति देवीपरामर्शः शक्ति
मत्प्रधानतया महारवशक्ति मर्शोमहमेवेति भैरवरूपमकारः स्फुटीभवति चैतन्
यत त्रपशूनां मध्यमात्रविज्ञानशक्तिमयामेव परस्यामिच्छाशक्तिमयां संविदं वि
मर्शेन नेदमेव सर्वोदरं मयदेयेन शाक्तप्रयोजनेन अत एव ज्ञानशक्तावेव सदाशिवस
यांवैदानरूपदेवाक्षमालामालावस्तुपरमहामहवीर्यविमर्शाएवदकाररकार
वकारयकाररकारलकारवकारशकारषकारसकारहकारक्षकारा
दिपदवाच्यो तन्ना उक्तं च स्वच्छन्दतन्त्रे गुरुशिष्यपदे स्थित्वा स्वयं देवः सदाशिवः
पूर्वोत्तरपदैर्वाक्यैस्तन्त्रं समवतारयदिति एवं वाक्यत्रयं शक्तिः सन्ततं सर्वप्रमातृस्वत
न्त्रमिति देवति मध्यम... श्लोक... एवमेवेयं अत्र उत्तरस्येव पातृणां महा
देवतानां द्वितीयादीनाम् ज्ञापदेशेन परेकेमयनात् न उक्तं च कहृदये निरु

प. त्रिं. टी. ३

सर्गोपरमः स्वशक्तौ परमेश्वरः स्वस्वरूपात्मा स्वष्णावभासहतौ चानियंत्रितः इत्येव सततानुक्रमेमा
णासंतोरिति नैवं परमार्थमयत्वात्परमेश्वरस्याविच्छिन्नस्यापि देवीविभागेनानवच्छिन्नस्फुरितेन दे
वं पश्यंती मुद्विवर्णपदवाक्यविविभागेषु पराम्संहृतमध्यमापदे च भेदेन स्थितेव मन्त्र
इति के संपन्ने यावेश्वरेयं न मन्त्रतत्त्वे कथमित्यादि भिन्ने मायीयवर्णपदवाक्यरचनान
मेनदेवतत्स्वरूपं तत्त्वं भैरवं वक्रं सहिप्रयामशात्मकमनुत्तराकारा काराकारतेत्रुपशिवशक्ति
संघट्टनाभात्मकं विकस्वरायस्वसमुद्रवीजं श्रवपदमौलिकसंवं जीवनाजीवनेकत्रूपम
नपवयावच्छेदाभावात्स्थानविदेशाद्ययोगात्स्थानादिविवेकत्वेनोपपन्नवस्त्वपग्र
नेतुत्रत्रूपसमुन्नोदितमेवप्रथममविभागमयेनैनावदेवा चनास्यम् स्वात्मा सर्वभा
वस्वभावः स्वयंप्रकाशमानः स्वात्मानमेव स्वात्माविभिन्नं न प्रश्नप्रतिवचनात्मप्रति
वक्तृस्वात्ममयेनाहतयाव मनुत्तरविमर्शनी मद्भैरवं वा विचित्रं चमत्कारं चकृलेथा।
ज्ञानमेवनत्यैव भवामीति याव नावदेव देवदेवीवानेन कथमित्यारभ्य भैरवनवा
वस्तृणाः देवि इति मध्यनो यावदिति नेतुदयामलमिति यद्वा सर्वाणि पञ्चस्रोतः
श्रुतीनि शाब्दाणि यावल्लौकिकोपद्यावकाः सपदं कः पदः सवंधः गोप्यमुपदे
शसारं समधोमेरवपदाविहमन्तनम् श्रीअभिनवगुप्तेनमया व्याख्यातं प्रश्नमूर्धस्वम्॥ शि
क्षाह्नतपरत यानिदमेव सद्गृणाभिरुपम्ः सर्वेषु व्यवहारागेषु तेयत्काचिद्यद्देवत
तत्परस्पंतयेऽपि विगानमेदाविर्भमते मेदाग्रहणाचपापापदयमस्याक्रमसंगतोपि । ३

ष्टत्वः स्फुटात्मायो गोमध्यायां तद्विभेदभाक् मध्यापश्यंत्यपरामध्यासाभेदतो भृशम
परोन्मिवतन्कालोविमर्शोन्मनस्वमवत् नाहंमणक्रमणाहंतोहिसिद्धपहिलंठसिद्धा
संवावितुलिश्रेयोविश्रमव्हस्नाणांबहकाश्रद्धईणनोश्रुतिहिमद्धि श्रुभेदस्फोरत
क्रोमणाशुमतिमेश्वाश्रुवहमोक्षिश्रेयम्भेरणामतवज्रिमणाश्रवायवद्धिश्रुण
मयेश्वलणा ॥ एवमेवतदनुत्तरत्वोनिर्वस्यतीति नहके श्रीसोमानदपादैः पंचविध
कृत्यतत्पर भगवद्भैरवकेभेरवमुप्रथमशाक्त्यदसमनंततरमित्यादिनिजविवृत्तौ
ततश्चियनिमलनाथ्यएवायमस्माकतत्त्वा मनपविचितानोयत्नः उक्तः सर्वथः श्रुमि
धेयत्रीशिकेति निरुणाशक्तीनामिच्छाज्ञानक्रियाणांमहत्याश्रुपामादिनामेतत्र
निर्वाच्यानामीशिकेश्वरीईशनावशिनत्याव्यतिरेकावभाविनीत्येनत्क्लिमेदा
द्योतोणीनत्वान्त्यविभागामयीसविद्भवतीभट्टरिकापराभिधेयम तयोगादे
ववैरमसियावद्वीशिकाख्यविशिकत्वापिदुक्तवः श्रुतरवर्णोसामान्यास्त्रनिरूक्रम
दुः निदः शक्तीकायत्वीतिविशिकान्तश्चिवात्त्रीकयोगांविशिकापनावतोषि
त्रिशिकार्थेनात् तथाहि श्रीतत्रसारे त्रिशिकार्थस्वयोगाः सर्वकोटिषुविस्तरेणोसि या।
नामियपयाः पएवसंवेयस्मात्स्यादित्सुकशेयम धेयजनेवसर्वश्रमात्मणांविभोःपाश
क्रियानाश्रहवशान्येनावदत्र मसतलभावना भावानामित्यनिजस्वरूपहृदयंगमीभाव
नानिनामोदभरक्षीडाभासितमेदप्यानिविलवयाभिमनतनश्रातस्याममेवमकारणारू

मानादात्म्ये भैरवसम्पूर्णाभेदसमावेशात्मिका जीवन एव मुक्तिः प्राणदेहादिष्वभावेऽपि
नवेहिष्कारा विषयायां प्रमाणाभ्यासयोगबलं जीवन्नादित्यनयात्तच्छ स्वयं भाभिमत
स्याप्तुक्तिरिति गीयते श्रुतिरिति चिद्विमर्शात्मकस्य मात्रेकेयं मुक्तिर्वा वाच्युक्तिः किमपेक्ष्य
मोचयति न तु कस्यचिदत्रापि इति वायवीयसंहितायां ज्ञानेनाखिलं जगत् सर्वप्रत्यक्षतः
प्रत्येकं जीवन्मुक्तो न संशयः इति स्फुटीभविष्यति चैतदविष्टत एव जाड्यं हितं हि यावदन्त्य
क्रमेण शिवहितं हि विश्वलिङ्ग कायुक्तेन परिपूर्णाविभावात्फलमिति प्रागुक्तं ॥ तदेतत्
स्वसंवेदनेन प्रत्यक्षेण नानाभासमध्ये पयसमानस्थानमिति प्रयोजनमप्रयोजनेनान
वकाशः उक्तान्येवप्रयोजनमनेकधा श्रियमानि यत्कल्याणं यत्नेन अनुत्तरमिति नविघ्नेन
च मयि कथ्यते यथाहि तत्तान्तराणि षट्त्रिंशाद्वयं शिवपर्यन्तानि परमेश्वराणु
प्रवेशात्मादितत्त्वभावसिद्धानि संविदमधिकयन्ति तेन ए परापरविज्ञानमपरमेश्वरत्व
विमर्शात्मयमनेनोक्तानेपूत प्रयोजनमकारमारत्वात् १ तथा न विघ्नेन अनर्थं
निवर्तते यत एव हि महार्णवत्तिर्यक्फलं मद्दनेन प्रतिभाषयेत्तथा अपरं स्यादप्र
प्रतिभानादिपात्रं भवतिशिष्यः तदेतद्वक्तृतत्त्वं मतनादात्मिति किमिवावार्थी
यत्नान्तरमात्र २ उत्तराणुत्तरः भेदाभिमतापवर्गः महिमान्नोनियतप्राणतानां
निक्षमति तथाहि प्रथमं शरीरान्याणिभूमावनुप्रविश्य तत्तोपि तदिव्यमयिप्र
यत्नतोपि संदर्गान्योजीवन्नुपनामप्याख्यातनोपमर्देनयत्तथाणु प्रत्युपदमपि ५

शयनेनापि मलनानवतारेतस्यानिशायथा रात्रौ सोपि वक्ष्यमाणरूपपरामर्शकारिति 1
इहशापवनाभिहतं कंदत्वस्य भैरवविलापयाति स्यानक्रमश्रामरुद्ध्यंतरणक्रमश्राम
रुद्धंतरणक्रमरुद्धंतरः ४ तथ्यान्तरस्यान्तःस्वान्तरोदयः ५ उत्तरणासुन्तरामान्तः ६ ते
देवविद्याउत्तरायत्तमंसंति उत्तरेव शाहृतंतस्मैवेयहृशातहृशामितिव्यवच्छेदे कृयाणि
धयत भवति श्रव्यावच्छिन्नामिदमनुत्तरामिदमस्यापिहि व्यवच्छिन्नेतरव्यवच्छेदश
णमेवेति व्यवच्छेदकत्वाद्विकल्पात्मैव ७ अत एव यावदनुत्तरे रूपे प्रविविक्तमभि
धीयः श्रमानानावकल्पितत्वविशेषाणामनिवृत्तिकविकल्पितत्वपदविनाभावि
तोहृताकल्पितत्वरूपास्फुरणानेदेवत्वतोऽनन्तरेन्तेऽहि भावनादेरुपपत्तिरेव।
स्वतःसिद्धभावनाकरणांतिरेतस्मुक्तमनन्तमुपयुक्तितएव तदोहृशामनन्तरं व्यवहारेह
निश्वयमेव नतुकेमयेव तोये वितनस्वतंत्रभासा विविक्तिदेवपततृपत्तविभावयेत
मेलोदः ९ एवमनन्तरूपश्मनोग्रभागायुणधिवशानन्तलस्यतस्फुटेमः स्तितउक्त
भैरवोति मोस्माद्स्नुभवगोचरेमतितिवजात् ग्रथ्येदृष्टान्तकालसन्निवेशादि
निरस्यादितकाम्ककवयोगाः जन यस्मात्तु भाविनीवितनेफादितिः व्याकृतभैरवी
यवोधाः १ स्यादितथ्यावविश्वतःउत्तरस्यापृत्तनरम् इति व्याख्यानमस्यतेवेदेवमेवन
गम्मनः शाक्तसुतरेतानापिशामस्यतथ्यानेद्दीपितत्तत्वात्मभे रूपस्पर्शाकादिभेदेन
स्यामयेवोन्नेगानरवानश्वनादिश्च पि इत्यिकादिरूपेनया जायन्ते त्तरसमस्तनः

प. त्रिं.
टी.
५
5

त्वमेनतत्स्वयं नतोऽपि नदत्तीत्थं जायदा दिष्टविस्वात्मैव वचनमादिमेदन्तयोऽन्तरेण रवम्
नेदन्तच्छ्रीपूर्वं पविकल्पयोमेयेवविमृश्यतेऽनतिणिनिमिष्टानुपर्योगमात्रंयंय गोरवमपश्य
नविनेयाक्रम् नदीहृशमोनगायर्येहेनेसमोहृदा पुनरवम् तथाविमृश्यत्रिंयविकल्प
ह्यमजातिविभागयमूलनाथिकलेयत्रनस्याङ्गावधापामशुनवशाहूस ५ उत्तरः प
शुपस्पाद्यः ५ शक्तयः ९ अक्षोभ्याः ११ परापराद्याः ८ नायत्रनेशः ११ तुदयेण
ह्यस्यैनोद्दनेनुतन् नयानतरणादीत्याक्रमेणतरः शिवोऽवैवेतमेषु रूपवेतमेषु प्रयेते ते
नेहमषाणादिष्णुर्याविष्णुवस्यभूतिस्यानमेदणरिणाद्यामकलेनिष्कलेपिवामूणाङ्ग
तियाजननिकादिस्थिमामोनत्सदीतावियनतदवेचेतनस्यस्वप्रकाशस्यव्यापिनाद
शकालाकारविशेषाविशेषितस्यकस्यकारमिमाविङ्विना: तदेवं विषयोगदाप्र
णाननर्मलवर्णायत्रनमवतिनिदनुतरम् यद्वस्यते पवयोवतिनेवननतस्पदीत्ता
भवतीति १२ शनिनिष्ठामिनिशतिक्लिपिचत्र ग्राणगामादस्थर्यष्टकादि: तथा
:नेनजीवनेपुन देहयेनगोनेवभिमभिनेशनन्यायद्वतायूयपशयाज्ञीकेवाख्यातृणां:
यः ऋग्यप्रमातनयामहितः तस्यैवात्रयवस्वतः परमार्थनयापिकयत्रमेवैकम
यत्वात् जडाजडभातितेजगतिजनेनजीवेदकमेव: स्थीयते जीवतावजीवनंनाम:
प्राणकेत्ताननक्रियाऽपणारमैश्वर्यंसर्वेषामेकपरत्वापिहिस्वदेहादिरवधृत्य।
क्रियाभातिः यत्पुनः प्रमाणानदमेदेनैवस्वप्रकाशमेतदेवचपरमार्थः यदुक्तंश्री ५

सन्पूर्णत्वपादैः ज्ञानं क्रियां च प्रमातानां जीवनं जीवनेमननम् तथा जीवनं ज्ञानक्रियेयर्थवेति
१४ अनेन निवेद्यप्रमायीया श्रोतनेमातिकम् ह्यप्रकाशविश्रान्तरूपस्वरूपाविदूरर्थादि
स्वात्मचमत्कारत्वपाशकोल्लासमयविश्रामशीलत्वपर्यायरूपण्यहमावरूप्यमगयव
मानोभवश्रीमयाकलानस्वापवन्नरः स्वबलस्वरूपसर्वोपविष्टनिलयत्र १५ श्रीविश्व
मानादेशकालगमनागमनादिद्वैतमापन्नात्तस्वेच्छया क्रमात्मकक्रियामयीय
मनस्त्वत आकाशादिलोकप्रसिद्धानतनोपिमातिशयमनुत्तरस्यापिह्याकाशादेः
संयोगविभागादि विशेषाधिवशानसमवायिशद्वादियोगात्मस्यादपीह श्रीमत्क्रमा
क्रियामविनिवेशनत्वमुर्वेनानवच्छिन्नचमत्कारमयविश्रान्तिस्वीकृतदेशकालमाना
पायिमावमकलेतटनास्पदभावरूपतयापरिपूरितात्मस्वात्मनिनिरामासेसदामास
मानेस्वीकारमासीकृतनानाभासरूपनाभासमनटनाभाससारदेशकालापत्क्रमा
भावादक्रमेवस्वात्मविमर्शमयपरमपदमस्यादविनाद्विश्रामसद्भावि मस्तुभि
प्रक्रियानिनदवतो तस्य १६ अतिशायमानेनमयोविधिः द्विवचनविभज्योप
पदेत्यनेन तत्रायस्थ ज्ञानयस्थज्ञायमानयरतिशयेनस्थ ज्ञानमिवाक्य प्रत्यः
श्वनयोः शुक्लयोर्मध्यादतिशायनायमातिशयः शुक्लः शुक्लतरः पटात्शु
क्लान्मयमतिशायेन शुक्ल इति कायप्रायिकास्थः तथाहि शुक्लयशासादः शुक्ल
शुक्लपटस्य शुक्लः शुक्लस्य शुक्लः पटोतिशायस्तिशुक्लतनमइति तत्र

प. त्रि.
टी.
६
6

सोऽपि शुक्रः यतोऽपि शुक्र इति किमिवाधिकमुक्तं स्यात् नमासमपि प्रसङ्गेयं पंक्तिविपर्यकाक-
रणमशुक्रमेव न चेतरवत्समवधिकमतिशयभिदः स्यात् एतावता स्यात् अविशिष्टेऽप्रतियो-
गिविशेषणमप्युपमयः अप्रतियोगिपेक्षायां तु तत्रापि प्रतियोगपेक्षायैव हि वचने विभज्यो-
पपदार्थः एक एव हि प्रयोगी भवेत् प्रथमनयोः शुक्लोऽतिशयेन तितरः तीयः अनीयते ए-
षु करणेनरूपमस्यैव प्रतियोगिनावगतेः न च द्विप्रभृत्यपेक्षा भवत्येकस्य युगपदेकका-
पेक्षामेवेति तरतीयस्य क्रमेणानाधिकार्थः कश्चित् नाम तमप्यमितिवप्रयोगः क्रमातिशयमु-
पगमणवद्धः नन्वनेनमनमप्यमप्यावधात्रसमानात् नायेनाप्यमिमादिहापि स्यात् तदलम-
कोऽङ्कुरन्ववेलकौशलप्रथनेन उच्चतरतमे क्रमिकप्रतियोगापेक्षयामेव प्रत्ययामधु-
पेक्षायां तु अनुतममित्यपि प्रयोगोऽयमेवार्थः तथा ह्यागमान्तरे अघापियमविदिते-
मिडालनाचोपशालिनाम् नानाकालविदितैकस्पन्दविदग्नरन्ध्रनमम इयं वस्त्वानयुमा-
गाकालकलितक्रियाशक्तिशरीरमनुत्तरमम् तदुक्तं श्रीमदुत्पलदेवपादैः सकलमव
लोकिकाः क्रियायाः कालशक्तितः यदेतेन न शास्त्रस्याः आभव्याः स्यात् योऽपि वति
तोऽहृद्यात्यानमनुत्तमषोडशधा यदुक्तं श्रीमाधवशास्त्रे प्रवर्तनं तत् हृदयं हृदयं शोधि
तुपलात्रीय षोडशधा ज्ञात्वा कुर्यात्कर्म यथास्थितम् इति तथा हृदयं यः स्थितो यश्च
सिद्धादि नदी हृदयं नरैकेन प्रकारेण किन्तु नरत्रुपपात्यमाने अनुत्तमस्विदस्यैवेति कश्चा-
यंशाकारः यदन्तरम् सर्वाभिदाहृज्ञाने ज्ञेयज्ञानं न भवेतत्वानुपायम भेदमयं विना यत्र ६

फलं लभ्यते ननु स्वेच्छया न यत्नेन भवेदेवेति कस्मिंश्चित्प्रकारे भावः एवं किंवा वेद्याभिमतेष्वपि तत्र
सुखप्राप्यस्य विभक्तिविशेषार्थानियमेन प्रकारमात्रविधानान प्रकारमात्रविषयप्रवाचयप्रश्नः
देवेति व्याख्यातम् फलस्य लक्षणमपरप्राणादियुक्तनादिसमस्तानन्ततया कार्यकारणभा
वास्य यथोक्तम् सहस्रकाविरतादिति तथा फले वाथ सेवाश्रयणेन तु तथा नियमात्तोयावास्थानाङ्गाय
स्थानेऽयादेव चास्य बंधाभिमानात् उक्तं हि फलसंस्थानेन वपुरुद्भवेति नहि प्रकाशकात्मक
वोयत्नप्राप्ते किमयं तेषाम प्रकाशमानेवरूपप्रयत्ने नेच्छ फलेभवाकोलिकी सिद्धिस्तथा
तदाप्येयं निष्ठ्याने दुःखेपहृदयस्याभावपरमशिवात्मकशिवविशिनादान्यता सिद्धिरदानी
ति श्चन्तेनस्वरूपतादात्म्यं हि फलं तथा भवति यथोक्तम् व्यतिरेकेण नरात्म्या हि निश्चयात्मने
ज्ञात्मनोः स्वावस्थितिः प्रतिष्ठायां सिद्धिर्निर्दिष्टा निरूप्यते इति सद्य इति शाहुः समानेहनीयपि
वृत्तिः उक्तनये येनाक्रान्तवस्थितत्वात् समानेहलक्षणस्य वाध्येवर्तते समानेवेन तत्रणस्य साहृ
प्रणप्रपित्वं तत्रपर्यवसायत्वेव एवमेव सद्यः शाश्वत्यत्नीति श्रुतं तस्मिन्नेव तत्त्रणाइति वर्त
मानत्वणस्य सावधारणत्वेन भूतभविष्यत्वणान्तराणि स्वमेतद्भयापतकलनाराणा
वर्तमानस्यापि कालत्वानिरसनत्वेत यावदिदं परमेश्वरस्य भैरवभानोः परिमण्डकात्म
के निजभामासमारमयं फलमुक्तम् संवेदनं तमुपादाय भैरवसविलासात्म्यात्ततानिरोप
मेति तदा तदेव परमानन्दोल्लासदमयसदेकाल कलितमनुत्तरं फलं विस्फुरत्येप सततो
दितम् तदुक्तं श्रीवाचयेतते संक्षेपतिन यस्मिन् तत्र सर्वममकालोदयापरिक्के

प. त्रिं. नैवनैमानेसुखीभवेदिति विचारितस्त्रविलरनोन्यत्रमयैवकालोभयापरिच्छेदः तथा
टी. फलान्याणोद्धारेणनामसिद्धिभेदप्राणानानीलसुखादीनांनिश्चयरूपतांददातीति शरी
१ रदेशाद्दिकमित्यत्रनवविमर्शोधृववीर्यावेशनाकालकीलनेनशालादिमध्यमसोपानाना
रोहेणैवभावनानतयावनिश्चयरूपांसिद्धिंविदधते यथाक्रमं श्रीपिनात्मवलस्पर्शात्सुख
घत्मत्साम्यमवेदिति तथाकरणानीवदेहिनामिति तथाकुलेशावशनमासलिसद्धि
हिनेपिसिद्धिफलनयेनजीवन्मुक्ततामयीसमभिलषितुणाममादिश्मवपुदानासंख्या
नाकलितमेवभावनाकरणादिरहितंनैवददाति यदुक्तंश्रीसोमानंदपादैः भावना
करणाभ्यांकिंशिवस्यसततोदितेविति एकवारप्रमाणेनशास्त्राद्वागुरुवाक्यतः ज्ञाते
शिवत्वेसर्वस्थेप्रतिपत्त्यादृढात्मना करणेननास्तिकृत्यंक्वापिभावनयापिवेत्यादि फले
नाप्यसिद्धिः शाक्तहादिरूपप्रसरणादावस्यवहिर्भावपटलविकासपर्यंतभेदावभासन
तानोरदानोति तदेवमयंपरमहाप्रकाशात्मातःकृतवोपमयविश्वभावशरसमंतमेरता ।
द्वनिरतिशयस्वातंत्र्यस्वयंचमत्कारभराद्देविकासयतिनसप्रकाशरूपंभावविकासप्र
काशेकारणंभवेत् प्रकाशात्मकत्वेन्दुंनेनपरमेश्वरमेवंवमदारकमेवतिकिमपरेण
शास्त्रजालेन तथायेनानुत्तरेणविशेषणाज्ञानामात्रमानेनप्रमात्मनात्रांणोपालनपरि
नेयासांप्रमातृप्रमाणप्रमेयप्रतिरूपाणांनामात्रास्तु विज्ञातोयेवतन्हि ज्ञानमात्रं
तथाविशेषणप्रतिपत्तिदार्ढ्यं वैपनयज्ञानेविभानमेवनपुनर्भावनीयमकर्हि । ।

भासमानत्वात् तथाज्ञातमात्रेणात्मन एव नित्यैकरूपत्वात् न तु कदाचिज्ज्ञानत्वं प-
रोक्षादि तथाज्ञातताज्ञेयरूपेणाभेदमयीयं मायातद्भेयं विज्ञानेयं यत्र तद्विज्ञातमा
त्रेणाहं दृश्यो यत्र त्रैकरूपतया स्वप्रकाशात्मान: यत्रैव मानप्रभवति तेन विज्ञा
नमात्रेणाविवरीविश्रम्याणभेदरूपोपहितनावरणितिविषयमवगमयति तथा
ज्ञानादानादिचेष्टाविषये स्वरूपेवासनेति विवरीष्ट्रं तद्वै दिक्करणानदर्थं
प्रत्यक्षादिनीलादिरूपान्यथाहि विषयवेदकभावाज्ञलासप्रदेशूने सविन्मात्रद्र
गुल्लासमेव यमनोतरेकाद्रूपादिरूपमानभेदोल्लासस्फुटमेदोद्दे केचक्रमेण
वामेश्वरी खेचरी दिक्चरी भूचरी भूमनाख्या: शक्तयस्ताव स्वातन्त्र्येनेयन स्वभाव
वरेखेचरी शक्त्या विभक्ताः एवं त्येकेव सापारमेश्वरी शक्तिः यदुक्तं शक्तयोस्य
जगत्कृत्स्नं शक्तिमांस्तु महेश्वर इति ततः स्त्रीलिङ्गेन निर्देशः तथात्मनोम
नस इंद्रियाणां वासनाच भेदविषयस्य व्यवस्थापने च व्यवस्था वस्तुरूपते भि
सेधानाय योगाद्यकाश नाथमेव खेचरीकामक्काथादिरूपतयावस्थानलक्षणेन तस्याः
सममनामवेद्वयोरहृणाभेदस्वभावाक्षणमात्रमपि विकलतानास्ति प्रत्युत स्वरूप
परिज्ञानमेव चित्तवृत्तीनां वैषम्यम् अपवचसंसारः प्रहृणांताभिमानेन स्वात्मसमाण
नापानादाणावमलेस्यतदृष्टाणोपविश्य रणाकोत्ताया भेददेशना मायाख्यस्य मलस्य
तत्कुभाश्रमवासनाग्रहेणाकर्ममलस्य चोल्लासात् स्वरूपापविज्ञानमयतहैषम्यनिह

प. त्रि
टी.
८
8

नोमलाभावात्कोपोमहादिहन्तयोपिपरिहरतीभेरवभट्टारकसंविदात्मिकाएव।
यइत्केसोमानन्दपादैः उक्तंचन्न्यूहकृतिःशिवइति तथाशुवेद्धैःविविमोहवोस्यते।
हृदयमःशिवइति उः त्वविश्वविकासनस्येयार्थहृत्रिसगामादिप्यादि क्रमयादिहृ
नयोर्हिविश्वमकारनादात्स्यादन्यथातत्स्वरूपलाभस्येवायोगात्परमेश्वरः का
रणदेवेनाएवभरावस्यन्नाता: कोडाविनत्वेन: शिवाकेसदीयितत्वपाः तथा
नाएवांस्यत्वकोपादिहनयएवननस्यस्थस्माकार्येलजाम्रुक्षियत्त्वपान्तनड क्षोट
नमारगाश्चाग्यादि त्रूपेणुकमेस्वपारिकल्पितत्तत्रस्तश्चितिसोस्यक्रदइप्रकारा:क्रमा
दिभेदाहृवनाबेनोणस्या उक्ताः मनाहिशास्वेशुभगावेद्धेरवभट्टारकपरिवारस्य
नाश्चयथोक्तं उक्तटनेकाकवेद्धेस्याशुपकस्यनाएवेदेवदेवस्यश्रमयःकादियाहिक
इति तथाचेतनवपरिज्ञानस्वरूपाक्षिस्यमकार्विकल्पपितिविकल्पैकसारम् तत्तेन
विविश्ववर्णानरश्चुनामनायावतरामनाशकानक्रमप्रवेशनतिरोदधयाः समा
हिपापएशुभावदायिमः यथोक्तंपीठेस्वयोमहाद्यागामोहयतिशुद्धेशुद्धाविति वि
षयेष्ववसंलीनानयोयःपातयगाणव इत्यादि तथाशङ्कवाशिसशुस्यस्यशाक्तिव
स्पृभोगयतामं कलाविलप्तविभवोगतःसत्सपशुस्तेनइति ज्ञानस्वरूपात्सएवोक्त
गुम्यजीवन्मुक्तनादायिमः तथोक्तम् यदानेकत्रसंरुद्धस्तदानस्वलयाद्भवोत्तिय
क्षेत्रज्ञतामेतितनस्रकेषवोमवेदित स्वरूपपरिज्ञानेनैवनाद्देवपदेनास्वहेतितुकाय ८

वर्णराशिसमारब्धत्वेन हि विश्वशरीरत्वेन तादृशेन वर्णात्मना शक्तिचक्रेण गुम्फ
ते ऽस्यतस्य शाक्तं निर्विकल्पकमवेहारमयस्य विकल्पात्मनो मातुः स्वरूपावेदयन्न नव
विकल्पाग्रहमबाह्यविकल्पान्तराद्यभिमानः श्रीप्रत्यभिज्ञैकः ख्यातेस्य भेदेन भावोपरागल
ब्धभेदस्य ज्ञानस्य भिन्नविज्ञानचक्रशम्भुः तदेव विश्वरीसाम्यमेव भातः तस्मात्तत्र स्वरूपपरि
ज्ञानमेव सततोदितं परमेश्वर्याः शिवात्मनि समुच्चयः समापन्नाभयविमर्शानन्दरूपिणी
वाक्परवाच्यमहामन्त्रवीर्यस्फुटिमयः परमेश्वरीविसृष्टस्थानहृदयबीजनामकश्चम
तानभेदयासृष्ट्या प्रज्ञोत तथाहि सर्वेषामन्तर्बहिष्कर्तॄणां तायथाग्रयथद्रस्थाविशन्ति त
त्रैव ममनाडीशुरि सर्वांगानुप्राणनसारायां प्राणात्मना चेतनत्रूपिणी स्त्यदीज इति
कथ्यते तदेवं सर्वांगोद्धतप्राणाकतया नादविमर्शरूपत्वेन ततोपि पुनरपि नयनश्रवणा
दीन्द्रियद्वारेणाहङ्कारस्वरूपप्रशरीराचन्तप्रविशद्भूहुङ्कनादेव तद्वीर्यतो मन्त्रेषु कमालस्ब
यकं भवति यथाक्रम प्रालापाहृत सेस्य शांदत्याघके तेवचरूपाघस्य तमनोदिक्रव
लोपहृहन्तस्य सर्वविषयकरणोयोक्त तोभकरणसमर्थत्वेन सर्वस्य सर्वस्य सर्वसर्वात्म
कत्वात् स्वरूपाविकल्पनादेनापि सर्वमयमनोगतानन्तशाहादिहरणवशानायत
एवक्तोभः पौष्टिहसर्वमयमहावीर्यमेव पुष्टहरष्टिकाविनवत्पाता नापित्तीतेश्चभावितः
शेशवबाधकयोरिव नीर्यविद्योभेववीर्यस्य समयतेनाभिन्नस्याप्यदेशकालकलि
तस्पंदमयमहाविमर्शमेवपारिहार्यमेवं सविदात्मकस्यातस्यमानशक्तिमयस्व॥

प्रस्मयः नयनयोरपि हृद्यरूपे तद्वीर्यक्षोभात्मकमहाविसर्गविश्लेषणमुखेनैव महावेदायिभव
ति श्रवणयोश्च मधुरगीतादि शब्दव्याप्तौ हृदयस्य केवलेपि हिरण्मरहितो नाश्नुते सामथ्र्ये
वीर्यव्याकुलनात तथावक्रीयानुपबृंहितानामविद्यमानतया विपर्यवीर्यक्षोभकात्मकम
दनानुदानापाषाणानामिव रमणीयतरतरुणीरूपमपि नितान्तविनीतवृद्धनष्टीमानक
कालीकलगीतमपि तद्घूर्णानुदयवस्थायियथायथा च न हृदकं भवति तथातां।
श्यापरिमितचमत्कारपर्यवसानसर्वेतो ह्यचमत्कारे जडेनैवाधिकचमत्कारावृशपव
वीर्यक्षोभात्मस हृदयलोच्यते येस्यैवतद्भासमाभ्यासातिवेपितमानन्दनतत्त्वहृदकवीर्यवृहृ
नहृदयतस्य सातिशयचमत्क्रियाङ्कः विष्णपवचमत्कारतोयावविश्यितहृदयतहृयिवतस
न स्वाद्वादिवीर्यात्मकेन देवभावनासहृशाहृशाकदार्दवीर्यक्षोभात्मकेविकासमापव
पुनर्नभविष्यतीति नेरपेक्ष्यवशस्सविशेषचमत्क्रियात्मङ्कः विसततम तहकङ्कः विपित्र
विकासेनेति यदा सकलेन्द्रियनाडीभूतमरुदादापरिहरणात्महासमध्यमसौषुम्णापरात्र
प्रवेशनिजशक्तिक्षोभनादात्मप्रतिपत्तेनतदासर्वतोहेतृगाल्नेपरिहरणात्मशक्तिभरविस
र्गोहृन्तामय्यचमत्कारात्रप्रवेशेपरिहरणासहृष्टानन्दरुद्रयामलयोगात्प्रवेशतमहामेत्र
वीर्यविसर्गविश्लेषणात्मनाध्रुवपदात्मकतिस्त्वंगाङ्कुलभैरवभावाभिव्यक्तिः तथाहि
तन्मध्यनाडीरूपस्याभयलिङ्गात्मनोपितद्वीर्यात्मात्म्वललरवावहूमस्यकपकालमल।
वीर्यक्षोभात्मिनामिषात्मकमनः स्पशात्स्वकृतमात्मसात्विकमव नैवतत्कल्पितशरीरान ५

ष्ठुतेयेव केवलं नन्दभिज्ञोपदेशाद्वारेणोयतिसंहारं भैरवीयं विसर्गविश्लेषणानाकलस्वव:
पदेपरमब्रह्ममयशिवशक्तिसंघट्टानन्दस्वात्मरश्मिपरमहारिकाद्वेपेत्रप्रवेशः तदु
न्येन ततः सृष्टिंयजेत्यादि तथायथास्यैषायबीजस्य इत्यादि तथैवानन्दरुद्रयामलेपि
त्यादि श्रुयत्राप्युक्तं लेहनामध्यनाकोटेः ह्रीं ह्रूं विस्यभवानस्तते: शाक्तभावेपिदेवे
ण्यावेदानेदंसंलवः इति भगवत्स्मयमाणोहि संस्पर्शः तत्स्पर्शेतेच मध्यमाहृत्त्रिम
परात्मक शक्तिनालिकाप्रतिविंवितलत्त्वशाक्तस्पर्शभावपिनदंतहूतिशाक
स्पर्शात्मकवीर्यक्षोभकारीभवतीत्यभिप्रायेणतथा शक्तिसमासमसंक्षोभात्मावेक्ष
वमानिकम् यत्तद्ब्रह्मतत्वस्यतत्त्ववेद्याकमुच्यते तेहाकौलिकमादिष्टादिति
च महावीरेण भगवताव्यासेनापि ममयोनिर्महद्ब्रह्मतस्मिन्गर्भंदधाम्यहम् संभ
वः सर्वभूतानांततोभवतिभारतेत्यपिगीतम् श्रीसोमानन्दपादैरपितेनैविवृते
भगवत्यावतस्याया: प्रश्न इतिपर्यैकमयैवोपितन्त्रयमहदेनतालाभिप्रायेणेति
तद्दलसम्पुटात्रिकशाक्तह्रद्रहस्योपदेशाकथ्यातिश्रत्त्वावनतादृदमत्रुत्तरकौलिकास:
ष्टिदयनाविज्ञानमाभ्रणाववरी ॥ एतद्दुसमहाउद्धकथ्याश्रुमसमसथभा ॥ गुप्तसमप्रक
टत्वात् यतोगुह्यायामायायासहस्पापारज्ञानमध्यासत्यास्थितमध्यप्रकटश्रुश्ववम
हृदयसर्वैश्वविपदमकारमयत्वात् मात्रमानमेयमयभेदाविभागशालिनी
भगवतीशुद्धविद्यैवचिकोणामायायामतिशयितप्रतिफलनभेदावग्रहाभव

त्रिं. टी. ९

नीति मायापि जगज्जननभूर्विश्वैव वस्तुतः तदुक्तेन नयेन सैवं भूतत्वे नापरिस्त्यायमानत्वात्
भेदमाहात्म्यतिरोहितनत्त्वमात्रादित्रिकोणत्रयतान्महार्थेद्दृश्यते सैवववस्तुतः प्रज्ञा
धामत्रिशूलो त्रिकोणे तदुक्तं मात्रिकोणामहाविद्या क्रिया सर्वरसास्पदम् विसर्गपदा
मेष वतस्मात्प्रजयत्रिकम् तथा उदेति कः समालोकः प्रमाणार्थप्रमातृदृशि ता
नस्त्रिरूपणामहासत्ताया शुद्धविद्या हृदयमय्या महासत्त्वरूपाया जगज्जननभूमौ षव
मकाररूपेण भवतीत्यत्र मतेश्वर इति यदेतज्जुष्टम् एतेन हि यद्यस्मादिदं समावित्तिं तेभैर
वभासा विमर्शरूपत्वात्तेषां भावेभ्यः स्वरूपप्रसूप संहारक्रमेणात्मसमात् विश्रान्तिरूप
त्वम् प्रकाशस्य हि सर्वभावविकाशकृत्त्रिमपरवाङ्न्यत्रवीर्यं च मकारात्मा हामिति यथोक्तं प्र
काशस्यात्मविश्रान्तिरहंभावो हि कीर्तित इति तदेव गुरुमतिरहस्यतयाह सृष्टिक्रमे
णयथा प्रविकृतानुत्तरभावरूपविश्रान्तो भैरवभट्टारकः सकलकलाजालजीवभूतः
सर्वस्याद्धि सिद्धकलात्मकः सएव ग्रससाम्यनारूपेण विसर्गरूपतामश्नुवानो विसर्गस्यै
व कुण्डलिन्यात्मकशक्तिमयत्वात्सनरोपि चेतनक्रियाक्षिप्रसरभेदवेदकरूपविहात्मना प्र
रूपणा प्रसरतीति तथापुनरपि तन्मूलत्रिशूलप्राणापरशक्तिरूपया पसंहारेण तद्विसर्ग
विश्लेषणया समलक्ष्य वपदानुत्तररूपवशः सर्वदा स्फुटायमाने चेतविद्रूप एव महेश्वर
मानत्वमयेप्रवीलीयदिदमुक्तेन नयेन प्रश्न इति रूपेन तदेव गुरूपतेरेवचेतन्मत्तम् गुह्ये जग
ज्जननधामन यो मयसमापन्नाने देनासु संसर्वं च मकारमयपरश्ात्मन्येव देहप्रमापदं ९

विषयैर्विषयिकाविनयाप्रभवनशीलस्यात्मनः रागमेतत् तस्यात्मनः स्यात्मनैकं प्रतिनादा।
न्यमाभिमुख्यं प्रतिपादिकायां दयिकनायापि यथोक्तं संबोधनाधिकः प्रातिपदिका
र्थ इति निर्णीतं चेन मयैव श्रीपूर्वपञ्चिकायाम एतत्कथय एतद्वाऽनुपमयाविभ
क्तेः स्थितमपि पदं गोनीमुविवाक्यं एवं पञ्चमासः रोगमयाजय यथोक्तं श्लोके गुरुशिष्य
पदे स्थिते त्यादि एतामहृतिकायामपि एवं त्यादितं दानेयविनिर्णीतं प्रागेव तथा ममेम
त्यनुगतामसंवेद्यतेस्य स्वभावस्यपन्नुसम्मह श्रद्धानुमहमिति श्रुत्याहि ममेव भा
सते इति यच्चात्मनेनस्याविमर्शः पुनरप्यह भावैकसारः सपुनरप्यहभावो भावस्य
एवमहवामनुखेनेति महश्च इत्येतद्रूपपदव यथोक्तं श्लोके यदुक्तं इदमिमस्याविच्छि
विमर्शस्य कृतनाथनायात्मस्वरूपाविश्रान्तिर्विमर्शः सोहमित्यप्यमिति श्रुत्यापिच
वेशाममयाख्यवसानामरूपाणि वैकिरणेपदे शशाङ्कि रात्मवेति यदुक्तं श्रीसोमानन्द
पादैर्निजविहृतौ शिवो निजरूशिवरूपमिति तद्वाक्यमारिवि पञ्चितमिति तथा
स्वमममहूर्ध्वविषमानममेति यस्मादहन्ताभावेकेन स्वात्मनि संनक्विषयस्य व्यतिरि
क्तानि देशाणामपृथक्त्वेनाभवति शास्त्रानरदोषितानां विज्ञानाकलानां प्रलय
केवलिनां चयपोपममेति वाति रिक्तं नास्ति तथापि यद् दशापलावामनास्याहं वस
वाय ममयेतदिका सादहमावाजाेः तदपाक्ते मेमुहशाह्याथेहः यथोक्तं मयैव।
स्तोत्रे यत्किंचनममेति दीनताप्राप्नुवंति जडजन्तवोनिशाम तत्किंचनममास्मिम

प. त्रि.
टी.
११

वैमिसमुत्तुरां पुरस्त्वपेपिवानहमिति शोभनेनैहेन कलेकांकलनाकालुष्यलेशस्यमेनस्य।
मेमप्रभासोत्पोपदेशाह्वयामलात्मोनेन मानमेव बोधोयस्यल्प प्रकाशोकेत्रपनादमनी
यमाद्यश्लेनिमायत्राविदमानममाने नि षेयस्वयत्रनिमोदिनेनात्मेहावश्यत्रनाले
मामत्रावतीप्रत्येमस्यातेनाशोभनानामततोदित्रायत्रमायाप्रमाणाप्रमेयप्रवहनामे
नात्स्रशामायस्येतिवक्रश्रीघनेरावकुदृहिः परमेश्वरोहि प्रमाणानादित्रवहारोपिपव
शक्तिमयएव सर्वश्चाहन्तत्रपनानस्यामेत्रामामात्मनएव इदमेव सार्थश्लोकनिरूपि
नानेनपश्नमामयंमत्रहणानडक्रंभवतीति मिलीनत्रिरूप्यते हृदयस्यानयाश
क्तिः कौलिकीकुलनायिका नामेकथयदेवशायेनतनेमिलभामस्हम सर्वस्यनील
सुखादेर्देहप्राणबुद्धादेश्चपरप्रतिष्ठास्थानेमविदात्महृत् नैसर्गविनिजस्यातप्रकले
नभेदाश्रयाविविज्ञाणिच्छादित्वानातिनस्यायेयस्फुरणामयीशक्तिः कुलस्यना
यिकाशरीरप्राणसुखादेः स्फुरत्तादायिनीत्रास्यादिदेवताचक्रस्यवीर्यभूतानावि
नात्मनानीवक्रस्यमयोमत्रयाजननस्यानकौलिकालिग्रात्मालितेत्रैवचकुलेभवा
कुलरूपाकौलिकी यत्राकुलमेवमकुलेकालोलनेयत्यामन्तत्त्वादात्म्येनास्तिसाकौ
लिकीकुलेश्चकुलप्रकाशरूढमेवननयत्यामवतियत्कमपिनामबलस्यशादिमा
दि तथ्यात्तदाक्रमस्यबलमेवाहति देवानांब्रह्मविष्णुरुद्रादीनामीशस्यामत्रयाणां तन्मक
थयेन्मयिपदेति श्रीसोमानेनपादायाचस्तनेव तनमस्यादिति यहातमकथयधेनस्यते ११

परमानंदमयीलाभेपरमाद्वयनिर्वृतिस्थानेऽपरसामरस्यमवाप्नोमीति समन्वयः शुद्धमित्यने
न सर्वप्रमातृजीवनरूपमेव सततं परामृश्यते तच्चैवमभिहितस्वरूपोपदेशेन प्रत्य
भिज्ञायनिजमीश्वररूपंपरिपूर्णभावात्मिकान्तरात्मविंदतीतिप्राक्प्रकाशितमेव
तदुक्तंश्रीसोमानंदपादैः स्वहृत्तौ हृदिस्थयोगमनं ज्ञानमित्यादि ॥ इतिशिवरसपा-
नं येषुपिपासतिमानसं सततममिवर्धमेसमेत्य शिवतानिवेशितानाम् हृदयगतानं
थितेषांविदारयितुंफलदाममनवरूमोऽप्रसन्नप्रार्थ्यतादिकंतनवगाम् ॥ तदत्रश
श्नसर्वस्व श्रीभैरवस्वाव । व्याख्यातम् शोभेवेतत् तेकिंपुनकृताकृतापादनेन भैरवोऽम
पूर्णात्मको महासंवेदनात्मकश्च केवलमत्रशक्तिमन्यायात्मसंहाररूपेणमहेश्वरः
स्वरूपमिमुक्तं प्राक् स्फुटीभविष्यतिचायतएव तदियानवतानामयोग्यः परामर्श
गवतीसंत्यसरंतीस्वरूपतः परेच्छाशक्तिविमर्शमात्मभैरवस्याविभेदिनी तस्याःप्रसर-
यमेवज्ञानशक्त्यादिरूपता परापरापररूपपश्यन्त्यादिवपुर्भूतिः तदेवप्रसरा
कारस्वरूपपरिमर्शनेनम् मन्त्रश्शच्यते देवीतन्मयपश्चकातिगामी तस्यप्रसररूपस्व
परामर्शनमेवयत् तदेवपरमेश्वरोक्तं तत्त्वज्ञानरूपकम् तदेवापरसंवित्तरा रस्यात
त्सर्गपुनः परसंवित्त्यतानेदसमाहारकारणामृतः श्रीतभावितत्वःशेषप्रसरभैरववव
पुःश्रीतत्वनस्वरूपेण सर्वदेवविलक्षणेन एतत्प्रसरसमाहारावकालकलितायतः तदेक
रूपमेवेदनतत्त्वज्ञानात्मकम् तदेवपरमेवयमपुनररतयान्वितम् षड्धमारसमवेश

प.त्रिं.
टी.
१२

गुरवः । ॐ न्यत्रैव यत्न पाद्दिलवक्ष्यकरणशविशान्तिरणज्ञोऽत्र एतानवस्थरविहृशणादेवि विसृ-
ष्टिमयः कुऽमासस्थित्वाणविसेरमकुमऽहेऽविलोमऽभैरवकुक्षऽऽनमपद्भुवाणऽल ॥ शृणु देवि
महाभागे ऽनन्तरस्याप्यनुत्तरम् कौलिकोऽयं विधिर्देवि मम हृद्व्योम्न्यवस्थितः । कथयामि सु-
रेशानि सद्यः कौलिकसिद्धिदम् ॥ देवीति पूर्ववत् महाभागा यस्याः याविभज्यमाना ऽन्त-
र्वक्ष्यमाणोपदेशानुशीलनेन सर्वसाधारणमेवस्वयाख्य महाबलदा भवतीति महत्स्व-
ममहत्त्वपतयाग्रमिड्डानाश्रितशिवरूपः सयस्यामांशः पारमेश्वरी हि शक्तिरनेन षड्विंश-
दादितत्त्वगर्भिणीमहाव्रतुष्ट्यादितत्त्वविशेषाभावविभागकलापतिरूपयस्याः पारमे-
श्वरीहृतविद्वैकवनाशक्तिः स्वस्वातंत्र्यपरिकल्पितेभिन्नस्येयकार्यप्रतिष्ठापदे तेन तु ज्ञिसि-
द्धाने यद्भक्तश्रीसोमानंदपादैरपरामृष्टितो माञ्चडिर्यस्तनः सत्तमसर्वदिकत्वमवस्थितत-
ज्ञानेनायमर्थन्यशिवस्य महत्संदेति भागोभेदः सयच्चालीति महत्यीयाकार-
प्रत्ययोतेन भागशाहेनेविभक्तं रूपमुच्च विभक्तेववपुषिणारिह्रदेनलववक्षे
देनैव भवतीत्युपसादात्मकविषयतिष्ठ्यांडाडपजायमानोपरस्परस्या-
दिविस्वर्वतिभावान सत्त्वानेवयस्तततानुत्यवप्किन्दन्नपजायत इति सुखा-
नुभूतिर्वुडेपंमोपमैस्वयादिरूपवात्महात्मकोगुणातिष्ठन्द इति गीयते यदित-
नेशाप्यनलत्तमामनुप्रविशणेतनवहारेणाव तन्कलवतितिपरमानन्दयाक्रिम
भवदेवसततमुदयः अनपवमहत्स्य सर्वेनात्वोडनपारपणानिरर्गलनिरपेक्षत्सा
१२

स्यात्तत्र जगदानन्दमयस्य स्पष्टार्ईषत् भागाः स्वबलतत्त्वाद्येशाः यतः यद्यपि किल स्वेच्छ
या हानेदर्शितिहि लिपस्य यास्मिविसर्गे शक्त्यावत्तुर्गेव शास्त्र्याः चेत्मानतया क्रियदुप
लाघ्यामम यदुक्तमस्मद्गुरुभट्टनारायणेन त्रैलोक्यमप्ययायावानानेदः कश्चिदीक्ष्यते सु
विदुषस्तेनैदेवमानन्दसागर इति यदुक्तं येन यदुक्तम् महर्षाद्विनिततदेवरूपं भजनीय
यस्माः परमेश्वरस्याहि लवमस्का रहोहितयदहमितितदेवशाक्तवपुत्वदेवंवपरा भ
द्वारिकारूपमिस्यते एतदेवमेवपुरमेश्वरीमवे स्फुरणोति ग्रवणात्क्रियास्मन्नयात्
दुनीश्रवणसंभवस्फुटकामिकसंस्पदमयवर्णराशीनिष्ठनिष्ठमेकान्त्यादनन्तरूपं
सकल्पनावमेधानात्स्यातं यं ते नेहि विनाकलकलनीनशाब्दविविशेषस्फुरणं
यत्स्फुरणो मीनिव्यवहरति प्रमातारकलकलमात्रविषयमेवतत्सकलनामिति तथैव
स्फुरत्नामितिव्यवहारः वस्तुतस्तु कलकलध्वनिः श्रोत्राकाशानुप्रविशन्नवर्णनन्त
प्रवेशयनत्यामेवन तत्स्फुरणातिरिक्तस्य कलकलस्यैवभावात् तत्स्फुरणविशेषविवक्षायां
वकलकुलस्य चकारणाभावाद्वा उपपत्तिः स्यात् नहि वस्तोत्सनस्फुटवर्णामयश
ब्दकार्यत्वात्सजातीयशब्दाग्रत्वुपपत्तेः सर्वथा न एव वर्णोत्तनस्फुटरूपेणा सकल
नामग्राक्ये कलकलशब्दवाच्याः नतु सकलनावधानोद्भुक्तस्य भवेदेवाकिंयत्नाद्गुरु
रोपलेभ इति सकलनामेवाग्रेप्ययाति सकलनं च भगवतीसेवपरापरमेश्वरीकरोति
यदुक्तं नदाकम्पबलेमयाः करणानीवेत्यादि वस्तुतो हि स्फुरणोनिपश्यन्तिवाक्यं ।

प॰ त्रिं॰
टी॰
१२
13

ह्लानि इत्यादि भगवत्याः परं रूपम्। यथोक्तं येन रूपं रसं गंधं शब्दं स्पर्शं च मैथुनम्। एतेनैव वि-
जानाति किमत्र परिशिष्यते इति वेदांतेषु परमेश्वरेण। न तु श्रवणमात्रं स्फुटकलकलाम-
कत्वारवागूत्नादादिरूपवर्णकरणेनैव। तथाहि परमेश्वरपवर्णरूपं [illegible] दशाह्नजपविभाग-
निर्णयावृत्ररूपमेवमेव निरूपितवान्। आत्मना स्फुरते यत्र सप्तदशा [illegible] इति निरुक्ततः। प्रवृत्ति-
मध्यमापदशौनैव सम्पूर्णतेन परा इत्युक्तं स्थानादिप्रयत्नस्फुटतायां देहो हृदयादि-
मयोगविभागेनान्यतिनिकृतमपि शब्दो स्वावेनिकटवर्ति परश्रवणमपि स्यादिति शब्द-
नापानि देवपदैः संबंध्यते यत्र सा पश्यन्ती सा प्रकीर्तिता इत्युक्तम्। यतः न चात्र निकटादि-
विशेषः कश्चिदिति परस्थमात्रदर्शनमात्रगोचरजिह्वाहृदयादिसंयोगेन यथाध्यानमेव
परश्रवणस्थानपरस्यान्तस्थाविमध्यमापदमेवतन्त्रमपद्यते। वर्णसवहिर्गोसलाभामा-
वो वाद्यभिव्यानान्तरस्फुटवर्णानिष्पन्नपवनत्र वाद्यभिव्यानो वायुस्तापान्निपद्यतेः स्थान-
ग्रहादिचलनेपि न तवर्णाशेषविशेषाभिव्यक्तिः स्वात्मानिष्ठमेव तत्कालिकेन स्था-
न नाकालिके गान निमित्तनक [illegible] प्राणादिस्थानीयाः स्फुटस्थानकरणप्रयत्नयो-
गानुवर्णनिष्पन्नावपियदिना मध्यनीतानारतम्यमात्र मत्याहिविभागेहृष्टा हृता दिक्षु
वर्णस्थानसर्वथापरैः श्रूयते इति वैखरीपदमेवेनादिमान प्रसत्कानुयमाना सेवपरमेश्व-
रीश्रामत्रणयोगेन स्फुटशक्तिरूपतयाकानरशक्तिशिवात्मकं ह्येदं सर्वे त्रिकरूप-
मवनत्रयं केवलं सामान्यवस्थितेनेतं केवलजडरूपयोगातुन्मेनयानरात्मकम्। ।

त्र्यस्तुष्टुतीतिवत् एषएव मध्यमपुरुषविषयः शेषः यस्तु नरो हि सिद्ध एव भासनेयदा मध्यमा
गेनयामेवकाहंभावसमाच्छादितनरभेदे भाव युष्मच्छब्दव्यपदेश्यनरच्छादकमेवेपम् न
निष्टुसीमवहिएषएवयुष्मच्छब्दार्थः श्रामेवणानेवतेथाहि यथाहं तिष्ठामितथैवा
यमिति नस्याण्णस्मद्रूपावच्छिन्नाहंभावचमत्कारस्तातथमविच्छिन्नाहंचमत्कारेणेवा
भिन्नान् श्रामेवयेनयथार्थेनमध्यमपुरुषेणाव्यपदिशति सेयंभगवतीपरापरासैव
ह्याघुनरविच्छिन्नचमत्कारनिरपेक्षस्वातंत्र्याहंविमर्शाहं तिष्ठामीतिपराभट्टारिकोद
यायत्रेनमनेपुरुषस्य यइकं यस्मान्नरमनीनोहमवद्यपिचोक्तमः अतोऽस्मिलो
केवेदेच प्रथितः पुरुषान्मम इति श्रुतेर्गानेरूपाऽभयतानुत्तमसंज्ञमस्मीत्यस्मदर्थेनोक्त
नरश्चसर्वे ग्राह्यामि निपरिमितशरीरापपदिश्यते नस्वप्रत्ययैतेणावनाद्रूपविरोधात् नेद
वमीदृशस्वयंप्रकाशात्मकशिवात्मकेवेपम अतएवावायमण्णस्पदस्मविस्वयात्मक
स्यकस्थिमन्नूननाप्याविकनस्पाप्रकाशवपमस्थितिमयेननुप्रवेशानदपेक्षयाचमध्य
स्थस्मपिनकिंचिदिस्तुपचयापचयमध्यस्थानीदृतानिदेश्यणाभावलखण्डनिष्ठानन
प्रमवेति नह्येयावच्छब्दरूपास्मदर्थोवच्छोदितोपियुष्मदर्थएवमेव इत्यतएवाः
लिंगयुष्मदस्मदोरीनेदेहगतसाव्याणुपचारोरेणापरापरादिशक्तिराभीकरात्मव्याख्या
नान्तपयघनेनथाहि स्वस्वातंत्र्यापकल्पितभेदावभासस्थानंतशरीरायेकानयेवविमृशे
दावायुवावयंश्यामितिचोपचयाप्रास्तदेहगानाडपरिनवपिनशाकाः विद्रूपस्याना

प. त्रि.
टी.
१५

त्रिकनाम्नरूपेणेः सर्वोहं सर्वात्मकमिति नरात्मानो जडा अपि प्रमाकलनस्वविमर्शरूपाः शाक्तेशवरू-
पभाजो भवन्ति । शक्तं तथा च वणामेकः शिवादिरणमहमेव भवाम्यहं चैतन्यरूपी इत्यपि श्रुती-
ते: शाक्तमपि स्वरूपं रूपमपि नरात्मकतां भजते एव शाक्तस्य संकुचितात्मत्वेन भयं च
यशाक्ति रिक्तमनामत्वं आणयोगेनापि प्रतिपन्नेः भवन्नि निद्येन न पादाशुर व इत्यादि श्रव्ययथाव-
मो ये स्थाप ताव स्थितो दिन शत्मक श्रेय मपकल्प विषयन याश्तीति मे भवात् स्वशक्त शा-
क्तरूपस्यापि चाहं रूप शिवतात्मत्व मपि स्याहं यस्य दर्पितेशरीर विन्नेन मे वाहं भवामीति
प्रमयाङ्कि व स्वरूप मपि वाक्तित विरूप मिवन रशत्मात्मकं वपरा विशत्येव कोहं मेषा-
क महाश्च दर्पि स्त्राम हो मम सिम्पा दाय दोमितिश्रणी कृत्वा विच्छिन्न स्वात न्त्य मुख्ये न यो तवे-
च्छिमेव वदतो अतीयते यत्र भगवतम्या शुपरा याउदयः द्वाश्च हामित्यादो पराप रशाक्त स्वदप-
राम शाश्व शाव स्य किन्तु एवं वेदे व मय्य भिचारित मुनरवातेन न रूप स्फुट येव प्रतिपन्ना-
शाक्त शाम वपुरा मारक्त शक्त यादेव नपुनर्वैपरीत्येना रोहणस्फुटश्चतीति मयमनक्ता-
निजानिजरूपतया शात्मकत्वादेकाद्विवद्रूपभागितवमीति । श्रेयेकमेन त्रिकम उक्तं हि
एकं वस्तु द्विधाभूतमनेकधापेक्षमते हि शक्तियोगात्वाच्छिवता प्रतियाति संभवे शाक्त-
त्वमनेकतां यो भेदपूर्व नरात्मकभावमेकस्यैव घटो घटो घटाः घट पट गा णाः इत्यादि
हि तिष्ठन्ति तिष्ठतः तिष्ठतीति चैकेनेव क्रियाशक्तिस्फुरणमेव नतन । यथोक्तम् अनेकमेकधा-
त्वात्मानं श्रुत्वा तवे धनादीति । अनपत्तं नरशक्ते शिवात्मनो अपि तोलन स्वरूपात्मवेशाएव ॥ १५

तस्यैव वस्तुनस्तत्परमर्थरूपत्वात् भवन्नेव तिष्ठत्युक्तः भवन्नेवाहं भवामि इत्यामर्शनप्रतीतिक्र
मएवाकृतकसंस्कारसारः शाब्दिकोलोकेणरूढ्यागम्यते तथाच निजभाषापदेष्वपिसं
स्कारस्यापयत्नामापिनावशिष्यते बौद्धायइविलादिषु तत्राप्ययमेव वाचानिकः क्रमः
वचनक्रमस्याहारादीमवप्रतीतिश्रोतातुभवंस्तत्त्वप्रतीतिरसरूपतयाप्रतीतेरुच्येवे
प्रह्ममेवगामयेयम् यथाक्रमंयेव नरूढगमगामिनी गीर्विनितत्सर्वथाकृतकैवप्रतीति
यथाक्रमम् नरशक्तिशिवात्मविश्वमेतत्सदास्थितम् व्यवहारे नतेविनाभावेव्यवहा
नार्थानापिविनेरीतिरिति श्रीमालिनीमतेऽपि एवं सर्वागमस्थानमधिष्ठाययथास्थि
ता तथातेकथ्यताशम्भोः शक्तिरेकैवशाङ्करीति श्रीतन्त्रसमुच्चयेऽपि नरशक्तिशिवात्मे
शिविश्वमेतत्सदास्थितम् व्यवहारेक्रमेणैवसर्ववस्तुनानात्वमेवशरइति तेदेतदेवनर
शक्तिशिवात्मकस्फुटप्रतिपत्तिसंप्रदायोपदेशेनदर्शितम् नरः शक्तिः शिवइति
तु सर्वसहः प्रतिपत्तिक्रमः परमेश्वरेच्छास्वातन्त्र्यस्पष्टरूपलेपरशक्तिपातप्रविवित
वङ्क्षतमस्हृदयमुपदेशजनहृदयहारिणपाप्रसक्ताउपसमत्ता तथाह्यात्म्यश्रृणुविदे
वीति उत्तरस्यापीतियउक्तंकथमेतत्तरमिति तत्तत्प्रश्नवचनम् उत्तरस्यापिसन्निहितस्य
यदनुत्तरंप्राग्गमकक्रमेणस्फुटतरमप्युत्तरतादात्म्यनेव भेवन्नान्यथा इतएवोत्तरम
प्यनाहतत्वात्पनादरषष्ठी उत्तरं रूपयन्नाहतेनतद्भावमनुत्तररूपमेव भेदोदयमुत्तररू
पोत्तरतामेवाभेदप्रवमपिशप्यतेथाभवेत् यथाक्रमम् परत्वावस्थापिपरेयावत्तन्मी

प. त्रि.
टी.
१५
15

कुतः परः मातृमेयशक्तिकान्तेयत्नोत्तरः परः पर इति उक्त्यानिरस्यापि ग्रेय भागस्यानुत्तरम्
तेनाणुतरीतेन शक्यते ए श्रण्त्या अपि परा भट्टारिकायाः प्रथमप्रसरत्वमुत्तरस्यापि च
महीयस्त्वं तदेवानुत्तरं परमार्थः इत्तरस्यापि मूलप्रवरणमयस्यापदं तत्र विश्रान्तिस्था
नं किं तदित्याह यतः स्वाद्यकौलिको विधिः कौलिकः कुलाकुलात्मा विधिः प्रासृत्वात्यो
तो विधीयमानात्मा हार्दोहिमपाणाभीकृतानेतसहृद्याद्दिकोटिशतो यस्मात्स एव तदेव
तरम् यदुक्तं यतः सर्वमिति तथाहि यदेव विश्वं चितिचिन्नयाणादेहसूक्ष्मवेद्यः चक्षुरिन्द्रियभूत
घटादिमयमकस्माद्वा परस्यापारमेश्वर्याभेदवमविद्दि शुविभागेनवबोधात्मकेनत्रूपे
णालययघधियोधात्मकरूपेणास्त्येतिनातुविदूपितदेहमयप्रकाशमानतापत्तेः
तथापि परस्वभावात्मकोऽवच्छेदलवनास्ति विश्रान्त्यात्मैव भावाः नव्ययषण्णाम
वस्थितिमिस्यात् तथ षट्त्रिंशत्संघातादिकमेवातत्प्रत्येक्षयारण्यापिनभवेदितिम
शुविभातु दितं तत्ताकमहूपरामर्शमात्राभिन्नमेवभावजातं विगतभेदाकलनेतिष्ठति
ततः कश्चिदवच्छेदः तथाय यदुक्तं स एव विधिः कालिकावस्थितो विश्रान्तिधामः
सर्वमिदं हि षट्त्रिंशदात्म ततः सामान्यस्पन्दसंविदात्मनः शक्तिमद्रूपपरशक्तिप्रधा
नाच्छिवात्तत्वशतमासूक्ष्ममपि सतेवभेदवविशेषस्पन्दनात्मनिशक्तिप्रधानसत्त्वविः
श्रान्तं एतदेवतत्स्वभावनिष्ठितत्वभावनाम यदुक्तं यस्मिन्सर्वमिति तदेतच्छिवश
क्त्यात्मैवसामान्यविशेषरूपमेकात्मकमपि परमेश्वरेणावापदेशाय प्रवेशायच यत् ॥ १५

कृत्यानि इत्थमाणेव स्थितः । तथैकमेव स्वान्तं चिन्मयं महामिति स्थितम् यथा कि सारमनुत्तरं
यत्र कीदृशो स्वस्वरूपेणावस्थितः । ममाहं द्वाभ्यां ममेति यदेतद्धृदयं सर्वभावानां स्थानं प्रति
ष्ठा धाम नीलादीनां हृतः किमिदं यदेतत्त्रिदशानिविष्टानां न किंचिन्नीलादिरूपम् इति ।
प्रमातृरेव यन्ममत्वं विच्छिन्नं मकाराख्यापारोहितं ममनीलं भातमिति तदेव नी ।
लादिस्वरूपं भातमिति तस्य ममेत्यस्य नीलाद्यनेन सर्वभावहृदयस्य यद्वाममयं तन्म
मकारात्मकं विश्वं तेन समस्तं तदेतत् पर्वान्यंतश्च मभिन्नं निजरूपेण याप्यस्य रूपस्या
म तथा ममेमास्माभिर्माभिन्नरूपप्रयापरसविदात्मनो यद्धृदयं पर्यन्तं शनिष्ठा धाम महमि
ति तस्यापि धाम महास्वरूपकलनेन महं अहमिति क्रमेण महन्तितत्वात्मकं नीलं विहाय
शाक्तो ममेति कृत्स्नं नीलादिकलारूपा याः परिपूर्णा निरर्गलचमत्कारसर्वावच्छि
न्नप्रकाशानुप्रविष्टं तथा भवतीत्येतदेव ममाहं द्वाभ्याम् एवं यत इदं एतत्त्रयं च विश्वात्म
तदेव नित्यमनाहतं स्वभावस्वयं प्रथमानमनपह्नवनीयमनन्यापेक्षं प्रथमं सुनं
यथात्मकम् यत्र स्थितमिदं कार्यं सर्वं यस्माच्च निर्गतमित्यादि । एवं वकनेन निर्वाय ।
कांभिमतोपि हितं [illegible] प्रकाशमानो हृल्लिक्रियात्मक एव परमेश्व
रादस्य यन्निपातः । सर्वविमर्शार्थं हृदि । अपरवाक्यमसम्बन्धोपि विसाहि [illegible]
पवस्यैवं ममएवं वर्तते । अथ ययामे स्त्यनार्थः । यदयं कौलिकः । स्वाहंप्रमत्त
ममाहं द्वाभ्यामवस्थितः । तदेवाङ्गं तत्त्वम् एवं तत्स्यैव परमं विश्रान्तं भयस्थानं तेन तत्त्वम् ।

सरहस्यस्वरूपं क्रियाशक्तिस्पंदविमर्शे निरूपयति कथयामीत्यादि तदेवहिरूपमहृद
गतत्वात्मपरापरादिमयप्रश्नप्रत्याहारस्वरूपपरिपाट्या विक्षिप्ते कतापरमार्थः कथ
यामीतिसमुचितत्वोपदेशावसरमट्टारिकोदयमातामट्टारिकोदयमाताविषयेतत्र
कामवंधशास्त्रीयलौकिकादिवद्गृह्मदेत्यात्कथयामि तदेकमसंवेतनमयः इति प्रथमपद्य
तत्रविषयामट्टारिकात्मनिपरापरादेवतावपुष्यनुत्तरस्वरूपदविलम्भेव तदाहुर्व
तिविहन्नैश्रीसोमानन्दपादाः कथयामीत्यत्र वयास्तुकलिकातइति तथा
हमेवसर्वस्यात्मास्मितद्रूपेणकथयामीति तदेवास्माभिर्गुरुपदेशसंक्रान्तेति
देलध्महृदयगामीकृतेस्वरूपत्वात्परमेश्वरस्य मयइति यपवंचपरमेश्वरभै
वात्मास्फुलिंगत्वात्ततयात्मकम तदेवेदंसर्वंसत्कालिकविमिश्ररूपेणहिप्रकाशविम
र्शगुरुभैरवनिरंकिकिंचिज्ज्ञानानासत्त्वम सत्तामवधार्यक्रियाकालत्वादीना
मपिसत्ताद्वरूपरामिमतानामसत्तायोगात्तथात्वानुपपत्तेः सत्तानवार्थक्रिया
तत्योगेचानवस्थापत्तेः प्रथमतएवतथाविमर्शजीवितप्रकाशमयत्वमेव
सत्त्वमतश्चस्वात्मविमर्शमात्राहंभावभरितामितिभैरवरूपामिति यद्वामात
सद्रूपयस्यानियन्त्रकत्वक्रियाशक्तिशालिनामव्ययइत्यनिकिंपुनरुक्तमिति दृशः
सद्भूतिकेवेतुव्रतःपदेतिनिदंसंश्रीमद्भट्टनाथप्रकाशमानानामीमेवयदुतितन्मसदेवहीति श्रीमहेशान
दीक्षितदातिपरमार्थतइतिश्रीसोमानंदपादैरपि यत्ननस्रमाथ्याहपरमार्थतःशिवइति । १९

स्वरूपमुक्तं यदुक्तम् यः सर्वेन्द्रियैर्वक्रियाशक्तिप्रसरं निरुध्यति कौलिकसिद्धि
दमिति कौलिकं यथा ज्ञातं तस्य सिद्धिस्तथा दार्ढ्येन यतो भवति मयोहं परमार्थप्र
मानविसकलकलकला कलादितया भवति यच्च श्रीमालिनीविजयेऽपि तथा मदाद्भिमन
ते तदुक्तं पवनाम्बरतरत्रिकमिति अन्यत्रापि वेदाद्वै वनतो वामतो ता दक्षिणतः कुलम
ततो मतं ततस्त्रिकं सर्वोत्तमं परमिति श्रीनिशाचरेऽपि वाममार्गाभिषिक्तोऽपि दे
शिकः परतत्त्ववित् संस्कार्यो भैरवे सोऽपि कुले कौले त्रिकेऽपि सः इति श्रीसर्वाचारेऽपि वा
ममार्गाभिषिक्तोऽपि देशिकः परतत्त्ववित् क्रमाद्भैरवतन्त्रेषु पुनः संस्कारमर्हतीति
क्रमस्त्वेष एव यथोक्तं एवं यत्सर्वलोकवेदसिद्धान्तवामदक्षिणकुलमतत्रिकप्रभृतिषु पर
मार्थप्रसारतत्त्वसेवनम् यथोक्तं यच्च सर्वमया नित्यं तत्सेवा या तन्मनेन इति तदेवानु
त्तरमतन्त्रभीक्ष्णं कृत्वा को नित्यतत्त्वो श्रीसोमानन्दपादैः किंबहुना सर्वेषामेवानुत्तरम
नुत्तरवादिन्ययतनाथ यथा श्रीमत्त्रलवकृत्सर्वेश्वराणां तेनमत्तत्त्वं ज्ञात्वा हि विश्वजित्ता
हितत्त्वफलयन्त्रकृतिहि सत्स्वलभाव सर्वेश्वराणां वशाणां हात्मिदं पोज्ञाणाम्
प्रति श्रुतद्वकृत्स्वालहकनसर्वसमस्त तेषां श्रेष्ठहत हश्रता सिद्धूदंड समुदा
हि विवितकृतं वध्रनमात्रा तत्त्वं इति श्रद्धा विकल्पाति विसराङ्कि ममासिद्धं गुणसंर
रसिद्धिनिपाविसु विनिवन्दकृत्समयस्तत्त्वालहिमसत्रणि गोहचिन इमल तत्पक्षवाश्रप
रिधाणां कृष्णाताउपरमय्यश्राणां कोटि विश्रामवदंदसमयलद्भसेत्यन्तं ॥

प.त्रिं. टी. ८ 17

इति हृदयव्याख्यानेऽस्मत्कायदैवाव्याख्याने तत्प्रदर्शने इष्टवान् यद्यपि च हृदाकाशसंस्कारविही-
नैः सहृदयैरावहृतागोष्ठीहृता भवति तथापि संवेतनेस्मानुत्तरमवबोधयितुं न वेदकवारेनाव-
हितत्वेन मत्तनरमित्यादिना साधश्लोकेन शिवविषयः प्रश्नः हृदयस्थेत्यादिना श्लोकेन
शक्तिविषयः तथाहुर्देवी तत्र प्रतिवचनेऽथ उत्तरस्यानुत्तरमिति तन्त्रार्थः इतरे
व शृणु उत्तरं वेत्स्यन्यया यथा व्याख्याचिकार्थाभिप्रायेण तत्र नरविषयन्तीयप्रश्नप्र-
संगः श्रूयतां यामलाभिप्रायेण तथापि देवस्वशिवशक्त्यात्मके यामले पृच्छते यत्
हृदयस्थप्रश्नविषयतोत्पत्तिः श्रूयतां शब्दार्थप्रसन्न समगच्छत सोऽहं सजानीयं निःपद्यान तथेय-
वृत्तिः उत्तरस्वरूपानवधारणमनवरेणानुत्तरविषयप्रश्नकथप्रसारानुपपत्ति तथाहि केचु-
चित्तदृष्टुप्तकेषीत्कलोकाननवरपश्यते अतेदवमयात्ता नैव काव्यपरमेश्वर उत्त-
रंवतथा ज्ञाने तत्प्रसादावधारितामिति तदस्मच्छ्रीसोमानन्दपादैर्निरूपितव्याख्या-
नुसारेणैव यत्नतः समादितस्तदेवसर्वस्वं करोति शिवम् इमं संस्कृतं व्याख्यानं
मस्मन्मूलनक्षत्रः षडर्धशास्त्रमनाप्ततह देवजविकासकः संस्थानानां नतपाशाद्यवि-
लापकलसद्भुविः दीप्तमाभिनवगुप्तेन व्याख्याभावः प्रकाशितः एवं यतीय कौलि-
कोविधिः प्रभवति यत्र च प्रतिष्ठापदवीं भजते यत्स्वयं चेदं कौलिकं तद्वा उत्तरं मित्य-
क्त नचक स्ताव कौलिकाविधिः कथं वास्य प्रसरो नत्वात् कथं वा देवास्य प्रतिष्ठा
कथं चावनत्वेकरूपत्वम् इत्याकश्वनरेस्यान्यत्तरमिति तन्त्रं सर्वत्रागमसंवेदनानि ८

क्षणेन तावद्बोधामविमर्शनिपुणानां शिष्याणामविततस्यानिर्णीतेषु भगवान्स्वेच्छातिग्र
यानेन पतावत तद्धोपदेशानन्देलितभेदाभिमानविकल्पानल्पसमाराणां सर्वम
नावेनैवानुत्तरं कथमिमादिनासार्धश्लोकयुगलेन निर्णीतेन त्रश्नस्तुण्णे देवीयादिना
सार्धश्लोकनिर्णीतेन चोत्तरेणानुत्तरपदशाम्भवशाविष्टजीवन्मुक्तभावानाहृतत्कृप
वाप्रतत्त्वात्मा तत्पवतद्धश्रुतिपत्तिपाविशीकृतेविश्रमणीयसञ्ज्ञाः सक्रमः तद
उत्तरपरभैरवपदविमलदर्पणानन्तनिविष्टकौलिकपदश्रविविक्तयं ग्रन्थान्तरमवतर
तीत्यक्रमं तद्यथा ॥ ग्रन्थात्यागात्मयः सर्वस्वताविहृदसानुगाः तदन्तः कालयोग
नमोमस्तुयोपश्रकीर्तिता पृथिव्यादीनि तत्त्वानि पुरुषान्तानि पञ्चसु क्रमात्कारिषु वर्गे
पुष्पकोटितेषु सवाद्ये न वाय्वग्निसलिलेन्द्राणां धारणानां च तद्रूपम् तदूर्ध्वं शान्तिवियान्तेषु
तत्त्वाद्धृत्य पञ्चकम् श्रमलानतकमाजेयाता नाह्रहकदाहता सर्वेषामेव मन्त्राणां वि
यानाच पशान्तिति ॥ इयमानिः समाख्याता सर्वतन्त्रेषु सर्वदा ॥ तत्राकूलमनुत्तरमेव
कौलिकसृष्टिरूपमिति निर्णीयते अथ तस्य स्थितिमाह यः तदेवानुत्तरपदमित्य
यः यद्यपि च सृष्टावपि शाक्तत्वेन यतः कालापेक्षितपौर्वापर्येण स्यान्मध्यात्पुष्पवद्धिपोपदे
श भावनतया भेदो यावत्तत्त्वानि स्थानेयानान्तरमेव स्वरूपभासनेनानवस्थावापर्यमपीति तद
पेतयाथ शाहृतानेनैव श्रवणेनान्तरमलमेव सृष्टिरूपमिति यावत् तदप्यग्रतिसन्ध्याभा
नेतर्यमयशाहृतेनोक्तम् एकमध्यद्वटकगानसजातीयधर्मयोपत्तक्रमतानायर्यमतीतिमव

प.त्रि.
टी.
१८
18

णनादस्य प्रत्ययात्मनो भावोदयेनेतरथामित्यपि सर्वत्र तत्प्रत्याशनानवकाशः अस्तु क
इत्याद्यवतः जीवादिशक्तित्वेन नकारादि हेतुत्वेनायात यतस्त्रोमोमानदापाद्यः अकारेणा
वरस्यकस्यकारः शाक्तिकल्पते इत्यागामप्रदर्शनेन अथ्येनैनावेदनरूपमितिव्याववहि वौ
ते थकारादिकारसमव्यापिकतामिति प्रायेणसर्वत्रप्रत्यमोलासप्रसरदर्शनानेनवस्तुस्व
हिशानामेदरूपतात्सर्वभूतजीवनरूपरचनादावलंबनरूपत्वाच्छ्याथ्यशास्त्रार्थस्य तत्रा
स्माभिर्विवेचितम् नाहशास्त्रागामस्य येनानमाहात्म्यमभिज्ञाः नेदं न तथागमसाक्षात्
कारिभिरनेकयुक्तिशतसहितैस्तु तामत्र ग्रन्थस्य लोचिता एव भूलिमेवयदर्शनानुमापितेनैक
भिप्रायेणैतेनिनिष्ठा स्तनिष्ठाविततम् तं यत्तत्त्वात्मनपावितिता स्तत्र ग्रन्थग्रंथिनिर्दल
नाभिलषित स्वात्मपवित्रभावा मेनिर्णीते नेष्वमादिग्रन्थे हृदामीनापव शूलि
भेदादिनाचकल्पितसामयिकालिप्यापेतणमपि भवेदपि कस्याचिदुपायाय न
तस्मकलदेशकालगतशिष्यविषयमिति नास्माभिर्वितत्यविवेचितम् एत
द्वभवयुक्तात्मप्रविष्टानाथ तदकार्यकरम् स्वकल्पनाभिस्तु स्वकल्पमवधेयं स्थि
ते चान्यैस्तवतदुपदेशानभिज्ञानाम् तदुपदेशनमप्यकिंचित्करमित्यलमनेन
प्रकृतविघ्नविधायिना प्रकृतमनुसरामः अथाघोरेश्याः पराणि यादवा
थकारेणापरात्मका रूपाणार्थनमहत्त्वस्य अघोरयेश्यामिति प्रादिश्याय तत्प्रवस्यामा
त्रेनापि सामीप्यादेः अपितादेशभवश्यायः तथाप्यभीषावगीना १८

वर्णानां पदानां भूमिरियमिह निर्णीयते यत्र वैषाम्यसामयिके नित्यमकृत्रिमे संविन्म
यमेव रूपं सा विन्मयचव गुणि सर्वसर्वात्मकतामननादिनैव सा च परमेश्वरी परा भट्टा
रिका तथाविधनिरतिशयाभेदभावात् विमर्शमयपश्यन्त्यादिका: एवापराभट्टारिकादि
स्फारवृन्दश्च ततः क्रमात् तदनन्तवैचित्र्यगर्भमयी नहि तत्र यन्नास्ति तत्काण्डस्योति
मायाम एवामर्शनमेव प्रथमो प्रतिभाभिधाना संकोचकलंककालुष्यलेश
शून्या भगवती संविद्गम् तथाहि यद्यत्किंचिद्विश्वं समवरचतत्तत्सारमाप्यं केनान
पायिना रूपेण वीर्यमात्रसारात्मनान्तरुक्तं विष्णुदीपदृक्स्फुटतमेव दृक्स्फुटतरे व
दृक्स्फुटादि एव सत्यशतसहस्रिकालोपलक्षमाणतनन्दतन्तवैचित्र्यमुच्यतीयमानतया
भावेन संविद्भगवती स्वव भट्टारिकात्मनि निमग्नमेव तथा विधानातिशयत्वं च सह
मैवसा सर्वज्ञता शमिरस कवितपरमार्थाकृत्रिमतद्रूपाधिशायात्वपवपरात्र ग्रहप
विवितेरभ्यासक्रमशणानि च्युषितिष्ठनतरप्रत्यय रूपकथाघन तापरपर्याय व
विकिरणामले: सविविकिंस्मेरपिप्रतिभात किय न्मात्र व स्वचतसंकोचानवकृ
त्रिमा यदाहु: श्रीकल्लटपादा: तदिष्टाने सर्वे सनस्वकत्वलाभ इति एवमेष
मयकोशोकरूपा प्यर्थात् शुद्धमायदर्शपते यद्यन्त्व सामेष्याद्भूतोतरकालिकार्थक्रि
यायो गपनादिव शनि: शब्दमाणामस्यतावशावाभावि चलसंवादविरा याभासिम
मनेकासिक विकल्पमाननीलादिनिष्ठविकल्पएवमावीनिर्विकल्पसंविद्रूपतत

प्र.टि.
टी.
२५
19

द्विकल्पनीयाविकल्पाभिमतनीलपीताद्याभासा विभागिनो भवन्ति । यथा विकल्पज्ञाने शिव
रस्यापि विशेषचक्रादेर्यादि । यद्वा निर्विकल्पनीलपीताद्याभासा विभक्ता न भवन्ति तत्र
दृष्टेन तत्स्वसामर्थ्योत्पन्ननीलपीताद्याभासा विकल्पैकभाव्यापि न भवन्ति । यथा नीले
कस्मिन्नानाकारिज्ञाने भवति चेदं समलम्भितादेकमेव विकल्पज्ञानान्तरालवर्त्तित्वम्
प्रतिभासाहित्यं भवति । निर्विकल्पकसंवादविकल्पाभिमतनीलादिविक
ल्पैकभावि । तस्मादिदं न्यूनाभासविभागमयमेवेति । उभयोश्च ज्ञानयोरेकैक
लम्बनपक्षवनीयज्ञानयोर्भेदादेव । तस्य संविदात्मकमेव नान्यथा । तेनैव संविदि
काराभेदे स्मरणानुसन्धानाद्युपायानामिति प्रतिभासस्य प्रमितिः । सर्ववादिनः प्र
विभागादप्येकत्वेनासिद्धेः । एकत्वस्य त्रिकालानवलम्बनास्यापि विकल्पत्वमेव स
हजाभासस्यैकत्वापरामर्शियोगाद्धि जडविलक्षणस्वरूपनान्तरीयकत्वेन वि
कल्पज्ञानत्वमेव । सहजाभासस्यैकत्वापरामर्शियोगाद्धि जडविलक्षणस्वरू
पानान्तरीयकत्वेन विकल्पत्वभेदानुपलम्भात् । भेदस्य तत्त्वालम्बनत्वाभ्युपगमा
दप्यात्मविकल्पानां चाविकल्पानां नानाद्योतस्थानत्वात् । स्थानत्रयैव सकेनापि
स्मरणाद्युपायतात्मकेनापि स्मरणावतां तथा भवविनाशतः । संविदश्चापाद्यपायेन
कालादिपरिच्छेदाभावश्चैकैव केवलमात्र स्वसंवित्प्रतिभासमात्रं किमाहात्म्यक
लितैवविपर्यासिद्धिरस्वभावापि सर्वात्मव सख्यापि वर्त्तमानभूतभाविष्यद्रूपविक २५

स्यां तरथमरगुरेव तथा च विवेककृच्छैलेशालयविज्ञानमेव मेवापगानम् समेवादेवं
तदनन्तरभाविना विकल्पेनादर्शितमेवेति नासिद्धो हेतुः सोप्ययमित्यनेनैवैकाव
भासि विकल्पमेवविभागकारिणं विकल्पकैविष्टेनसदा वा कदाचिद्वापि भावनेन ते
न च ततो स्वव्याहतिः सोदित्यनेन विकल्पो नैकान्तिको नमेदिरपपत्तव्याहतिः दृष्टां
तथा मित्यपि विज्ञानादौ हेतौ रेवमेवासिद्धतादिदोषाः परिहृता एवमेवेति देवा
दोषेषु न पुनरिहेतेषु दृष्टान्तादिदोषाणि च काश्यपि वेत्यादि वक्ष्यति निर्विकल्पमपरे
रेवेति किं न दत्तभागमणं कैशोनेति सिद्धता वयतेन यत्पातिमं निखिलं वेद्यं
कावका यदवापरानरवरं निखिलालोकनेन तत् तत्स्थापलीनवपुषः परशक्ति
भासि गलानि चैतत् किं भाववशेष पक्ष्मा शरीरप्राणादौ परयनस्वावास्वादप
वलमनालोकसामान्तस्पृशति हृदयस्थानि ममसमाम प्रविष्टाव द्नि निखिलज
गनीस्यानि सरमा परादेवी हन्त पावलसवपूर्णा द्विविरिव यदुक्तं गलानि विलोक्य
द हेतस्पाक्षास्ताननः स्मृतिः तदुक्तं श्रीविलम चेतन्नतः स्यात्स्यादहे वकेति एकवे
नापनमसत्ययनः स्यादपराद्यः उक्तञ्च सत्त्वविजय स्वपितमुपलक्षयेत इति
मायीयकार्ममलमूलभूतानि मावदज्ञानं नाम मलं माणवमेव मद्धाः यदाहुः म
लमज्ञानमिच्छन्ति संसारांकुरकारणमिति बीजेनेदं वमनुबीजनताः परस्मिन्नेवि
विशान दहनेदहनेतत्त्वेन तदुक्तं तदुक्तं श्रीविलमचेदिति एवमेव व्याख्यातमद

प. त्रिं.
टी.
२
२०

श्चयथाग्नेर्विलोपकत्वमस्याश्चैतावताम्स्वरणमज्ञानस्यचोन्मेषेणविलोपइतिकिंकेनसंश्लि
ष्टमितिनिरूपणनिरूपणाशयमेवमवेत. सर्वेष्वपिप्रमाणप्रमेयप्रमातृषुचाहिम्रुत्नुणमञ्जिष्ठ
मानत्वेप्रजातिणिश्वविद्रहत्वेप्रज्ञाणाजेम्पुष्वश्वह्कोइपरिशुन तदेवभगवतीपरावाग्भूमि
नेर्भोक्तृत्वात्मस्वातन्त्र्येऽदंविश्वमशेषमादिविनिविष्टपरापराभट्टारिकादिग्रसरात्तत्त्वंभोः
कार्यवशात्क्रियावाद्द्वयोदितमकलश्नगुवनभावादिरूपपंचभूतरूपेकारमकारमात्रापरम
परमेश्वरभट्टारिकाप्रथितत्वथाविद्याद्भुतभूतपरमार्थस्वरूपास्वात्मविलसनादर्पण
तिर्भासितानन्तसृष्टिस्थितिसंहारैकमयमहासृष्टिशक्तिरादृतात्ररूपाश्रयाद्याइत्या
दिनाशेषितनिःशेषभगवतानिर्णीयतेइतिस्थितम् तदेवंस्थितेयथार्थोनिर्णीयतेपृ
कारादिवर्गान्तशिवतत्त्वेकादिमान्तयुगादिनभोन्तभूतपंचकेकादिझान्तेगन्धादिशब्दा
न्ततन्मात्रपंचकेटादिणान्तेपादादिवागन्तकर्मेन्द्रियपंचकम् तादिनान्तेघ्राणादिश्रोत्रा
न्तबुद्धिकरणपंचकम् पादिमान्तेमनोहंकारबुद्धिप्रकृतिपुरुषाख्यंपंचकम् याद्यादि
शान्तेवाय्वाद्यावकारान्तारागविद्याकलामायाख्यानितत्त्वानिधारयतिपृथग्भूतत
याभिमानयतीतिधारणानि ह्यावत्रणाचोप्रयोजनप्रयोजकभावेन्द्रियात् तथाहि
स्थितेस्वात्मन्येवसर्वेभावाःप्रकाशात्मनिपरमपरिपूर्णेपदेभैरवात्मनिसर्वात्मनि
यथोक्तेशिवदृष्ट्या आत्मैवसर्वभावेषुस्फुरन्निर्वृतचिद्विभुः अनिरुद्धेच्छाप्रसरःप्रस
रद्दृक्क्रियःशिवः यथावाकेयत्राप्यवस्थितमिति एवंस्वात्मन्येवप्रमात्रैप्रकाशनेन २

ध्रियमाणाभावो यावदेति स्वयमप्रकाशी भावेन नष्टेन तावत्स्वभावेदंभावास्पदतायामपणेन
प्रकाशयति परमेश्वर एव स्वरूपस्य भावेनाच्छादयति यदियं भगवत्सदाशिवशब्दवाच्यसदृशे
धामैक्येन कलिकाधनिता न चापि यदिदन्तायाः शुद्धतयाच्छादनं न दाच्छादनीयापपत्तौ
विदेनायामुपपद्यते न च शुद्धपरमेश्वराविमयत्रुपपत्तिर्भिन्नमुख्यात्मकमिदन्ताख्यमुपप
पद्यते इत्याच्छादनीयानुपपत्तौ न तु शान्ततदाच्छादकतायामहं भावस्य नोपपद्यते न तथा
विपक्षेवोपपत्तिः न तदुपपत्तौ च न किंचिद्वस्तु कारणाभावादिस्वरूपसंकृत भा
सेनैवेदन्ताख्यमाव्यतिरेकरहितं समपि परमेश्वरशक्तिरेव बहिः प्रथते करणतामसम्भवात्
स्वसंविदेव संविदेव सर्वमयतया प्रथनात् तदेवं स्वात्मरूपेण गाढेन भासमानेन प्रकाशात्म
नैवाहमात्मनि भासते सामानाधिकरण्येनेति येनैव तावदेवंरूपमाहात्म्यम् यश्चेश्वर एव क
स्यापि वेदितुं भिन्नत्वेनाहन्तया पश्यति यश्चासौ कोऽपि वेदयितास्यापि भासनात्सोऽस्म
म एव वेति स्वात्मानं तथाविधः शक्तीरपि चेति याभिरसौ तदेव भिन्नवेद्यवेदकीभावमुपा
श्रुतीनां यागादिभिरेव वचनस्याविधानसंस्थितिरागादय एव ध्रियमाणाना भावा अक्रमेनयनत्या
रयं तमीश्वरप्रतिप्रयोजकतां गच्छति एतत्स्वरूपबन्धपदशाकारेणोकम्पनाहितीयिता
विदत्वेनयारणाशुद्धवाच्याः णिजन्यतावपि सर्वे चैव प्रकृतार्थान्वयानपायो ध्रियमाणात
यात्प्रकाशमानस्यैव हि धार्यमाणतायाः प्रकाशनासत्त्वोपपद्यते यतः यथोक्तमेव शिवदृ
ष्टालोचने प्रथोपि समवेयस्य शक्तानामभिधीयते भट्टहरिणापि स्पष्टत्वेन स्याद्विशेषप्र॰

प. त्रि.
टी.
२१

कादेर्लोङ्क्षीयते पञ्चमस्य पुरःस्थस्य तद्धामविश्रान्तिरेव इति तदेवं धारणाशोहेनापरमात्मेन्द्रक
चुकेनाम पञ्चशक्तिक्रोमवत्तमानीहानिवृपिनालिपउक्रमे श्रीनेत्रसारे धारयंति पशूनः पाशान्मा
वान् स्वात्मम याक्षिणा विद्यामायानियन्त्रायाः शाक्त्यास्तेन प्रयत्नतः यत्तु सामान्येदपादे धार
णा शाहेनोगान्तिनि वृपिताानिपत्नानवाश्रयणानतश्चरपत्तसर्वहेश्यपत्र प्रश्नं समात्मन्यभि
प्रायः एतेषांहि ईश्वरशीशीला स्वपत्रपरपत्नवीनः शोषणानवेदयः स्वयंसमं चयाभायोनिम
नेत्रारेयक्रथम् श्रादिसांतमहामायाविधेश्वरसदाशिवशक्त्याख्यातत्त्वपंचकम् तथा
हि मायातत्त्वोपरि विद्यादश्चवश्यतत्त्वानतेणाभवितव्यम् यत्र विज्ञानाकलानां स्थितिः
यथोक्तं मायाधे शुद्धविद्याधःसन्ति विज्ञानकेवलाः इति तथा हि महामायाभावे मायापदे
प्रलयकेवलिनामवस्थितिः विद्यापदे च विद्येश्वरादीनाम् इति किमत्र तद्विज्ञानकेवलास्पद
स्यात् अतएव विद्यापदस्थानामपि पशुभेदमयमवगाशोगतामिन्नवचप्रथान्तदयान्मायी
यामिधानमलाभावात्तेन विज्ञानकेवलोमलेकञ्चक इत्यज्ञानाख्यकाणवलावलेवितश्रीपू
वशास्त्रे कथितम् तएव च शुद्धविद्यापदानुग्रहाद्बोधितानामत्र नदीशादिभावभागिनो भवन्ति
इति तत्रैवोक्तम् विज्ञानकेवलानष्टौ बोधयामास पुद्गलान् त्यादिना मन्त्रमहेश्वरमन्त्रियोज्य
त्यादिना च केषुचित् शास्त्रेषु सामहामायाभेदमलाभावोपचाराद्विद्यातत्त्वशोषतेयवनि
णीयेत केचित्तुनेरज्ञानमलसद्भावोपरोधान्मायातत्त्वएवतया यथाकेषुचित् शास्त्रेषु रागात
त्वमपेवलशोमितनष्ट्यकारादृष्टम् यथावाहे हेव श्रीत्रिकाण्मषु नियतिकालोनन्तरम्ध्याङ्क्रमपि २१

नैः श्रुतमते विद्यायनाश्रितशिवान्तं तत्त्वपञ्चकं निर्णीयते चैतत् एषां तत्त्वानां तु हृदं तेहं हृदकं च
ध्यायो भेदानां गणनानां सारमृत्तिकल्पना श्र पञ्चमेतानि षट्त्रिंशत्तत्त्वानि प्रक्रियात्मना स्थि
तान्यकारमेवादि द्वप तयाभे जेते तत्त्वं द्विचार्यते प्रथमतः श्यावत्तत्त्वमवैगतता भूता भूता
नीत्यादियावदत्तशक्तितत्त्वमिति कोयमुद्दिष्टः महात्त्वं त्रिशिष्यवृन्दारक माणोम थ्या
क्रमः सर्वत्र श्रीमालिनीविजयोत्तरश्रीसिद्धान्ततन्त्रस्वच्छन्दादिशास्त्रेषु तत्काण शृणु
वर्णानां पार्थिवादीनां शिवान्तानां तत्त्वानां निरूपणक्रमः आद्या धारिकया व्याप्तं तत्त्वैकं त
नामिष्यते एकमेकं पृथग्वर्णपदाणमन्त्रभुवनं दद्यादिना तत्त्वैकवत्त्वं तमिस्र यो निम्मा
लिनी भट्टारिकाद्वमारणपार्थिवादितत्त्वयोजनानिरूपिता पुनरपि च तत्त्वैव श्रीविद्यात्रया
नुसारेणानिष्कलपदमेकार्णं ध्योर्णकार्णं हृयहृयइति परापरा भट्टारिकानुसारेणान्तकारे
शिवतत्त्वमेयोरेत्रयत्र शक्तितत्त्वमित्यादिना क्रमेण पार्थिवादितत्त्वयोजनानिरूपिता पु
नरपि च तत्त्वैव श्रीविद्यातत्त्वानुसारेण फकारादीनां समभिन्नयानि मान्त कालेव शावाम
तत्त्वानरिष्यनीनामपि फयरानत्त्वं अहं हृष्ट वादेमातानुप वशाः त्रयाविंशत्स्वबाद्दीनिद्र
मादिना तत्त्वयोजना निरूपिता पुनरपि च तत्त्वैव श्रीविद्यात्रयानुसारेणानिष्कलपदमेका
र्णं ध्यणौ कार्णं हृयहृयइति परापरा भट्टारिकानुसारेण णकारशिवतत्त्वमेयोरेत्रयत्र शक्ति
तत्त्वमित्यादिक्रमेण तत्त्वयोजना श्रीमत्परा भट्टारिकाभिप्रायेणाव साधनात्रहृयव्याप्तम
केकेनप्याहृयम परायाः समाख्यातावामेरयाविलोमतः इत्यादिना फकारे पार्थिव

प. त्रि.
टी.
११

२९

प्राकृतोऽद्वयम् ॐकारमायीयं ह्रीकारेश्वराक्रमेऽवेति तत्वनिवेशः श्रीपराभट्टारिकास्वामिनिरूप
णेन च मार्गेणेत्येवितयं ख्यापितं विश्वेलेन च तत्रैकम् सर्वोत्तीर्णं विमर्शरूपं परास्वामि रुदाहृताद्यत्वे
न्यथैव शक्तियायोजनं निरूपितम् पुनरपि मातृसद्भावनिरूपणं कुलेश्वरादिमेव भट्टारकाख्यमि
प्रायेण अन्यथा च परतत्वेषु पञ्चवर्णेषु विपर्यस्तप्रायं वङ्कवक्रशीलं निरूपितम् तस्मादिहम् वेमन्यथे
तिपाविह रूपेणेश निमहाल्पमायामविदः सकटकल्लो मण्डवसर्वविनाशकः समुद्भूतः नैवमा
केतिकमिदम् यत्रपूरुषकृत्यान शापकल्पितेन रूपेण चान्यथान्यथा निरूप्यमाणाभिहस्मग
तमवेत् यथा दाक्षिणात्या श्मशाने शाहेलोदारेन पादशोति मेघवाख्येनैव दस्यमादनेन कूट
कृत्वा तथात्र काश्मीरिकाविलक्षितयवशानुमते कुलानित संकेतिकेह स न वाक्ष्यित नादपा
रमार्थिकत्वावेशायाशायक भावायतनपयोगादानित्रूपणीयमेव स्यात् संकेतस्यापि परमार्थ
सत्त्वे न हि संकेतो नर्मात्माः कश्चिदृतेपरमेश्वरेच्छातः प्रसिद्धा हि न संकेतो भगवादिच्छाप्र
कल्पितः तन्मात्रा न रलिप्याद्युदितादिकर्मा विपर्यजनितं न तच्छ्रौतिकादिफलसंपन्ने
विनिवृत्त तरोकेनैव संकेतेन सर्ववस्तुसंपन्नो किं संकेतान्तरेण तदा श्रयेणावाद्यशास्त्रिन
शास्त्रान्तरीयलौकिककपाषंदादेशिकयुद्वनत्तत्प्रतिपुरुषानियताद्यनन्तसंकेताभिवेशान
एवं केनतदापानिरूप्यमेव नतावाङ्कुरुपयोगः एतावतैव कार्यसिद्धौ रितापि निरवसरकृति
कृहरेकृत्यमानश्रूयमाणावेशाभतपवश्रविकलाभ्यावादित्त्वाने विचारपदवीमधिरोते
इति चेद लेग्रथथारणावाचनाविचारणाद्दिमिथ्यायांमनपोरिसज्ञपवायगुरुमारः ११

न्नुंसी भावस्य शरणेन्नेवस्थय यम भगवदिच्छेवोन्नावणीयमुन्नायेयते । तदिच्छैवानुग्रहात्मिकेवि
चारणा या एव वस्तायेयति । तावल्लुपादे प्रसारिके येव स्ववेशयानेभुजानेस्म स्वयमस्मश
क्तिस्तापेत्तेनैव नवादि परमेश्वराच्छ स्याद्यिकायिकस्य स्वतन्त्रभावसमशोऊशलयिषण
परिशीलनपराक्ष्यैर्विवोस्यात्तत्त्वामिति । तन्मवेथाविमक्ष्यमिदं वर्तते इत्येतावन्मने ही
मः । तदत्राववाप्यस्थीयताम् यावत्परिस्यामः सर्वमिदं किं विचेवस्व तत्स्रोयजातं परमेश्व
र्यापरावाप्यभुविप्रवृत्तरेड्वैटकावितात्मकानेरपतस्थाने यस्मात्यायापारं ते याशलेशमपि
परमाणुनापत्रपरक्तायामितिशयः प्रागेव प्रतिसमाहितमदः । तथापि विस्तरतः
परिहियते । यत्नावट्टकोशावततनतः पृथिव्यादिकायकमरशत । तत्र कश्चित्क्रमरति
सूक्ष्मः क्रमस्य एतत्परं पारमेश्वरं वैचित्र्यमाभीकृतानन्तवैचित्र्यस्वातन्त्र्यशिकायत्नृपदेवे
तत् । तथाहि । यथमपरापरापरायरामद्रूलिकापारमेश्वरी भैरवीयासत्तामासदाशिवत
तानाश्रितशक्तिततस्याप्यपरिहानिः तदन्तस्याप्यासनपत्तीकृततत्वात् । तथाहि । ईश्वरेवम
हाप्रेतप्रहसनमवेतनमित्यनेन सदाशिवोत्तमासनतादात्तन पत्तनिविष्टश्रीमूर्धशास्त्रे ऊ
पद्रितमिसितनसर्वमासनतमिस्तुक्तानेस्थानास्थ्याश्रयितशक्तिस्थलस्फुरायस्यसारेदितिशाक्तिप्र
त्यव्यापिनी समन्तात्कस्फुरत्तैयभ्रक । तत्रापि उन्मनसार्धऊर्ध्वलिकापदं पारमेश्वरमसमानक
मलत्रयपदं पुनर्यानित्रयं पुनर्मित्येतत्स्वरमासुनपरापथेततत्वादितित्तडपारिवेदेश्रीतोस्थितेति
तितदन्ततरपरेरतयामध्येतानशक्तेरेवपर्यन्तयामनादाख्यरूपमतिक्रमणीयत्वेनैवास्थिते

प. त्रि.
टी.
२२
23

यथोक्तेषिरह्यो अथास्माकं ज्ञानशक्तिर्योसदाशिवरूपता वैयाकरणसाधूनां सा पश्यन्ती
परा स्थितिरिति अत्रगात्मनि हि बुद्धिः पूर्वमीरुद्रदेवता पं सदाशिवज्ञानशक्तावेवान्त
श्रितशिवशक्त्यात्मनि विश्राम्यति मनोहङ्कारयोर्ब्रह्मविष्णुदेवतयो वैखरी मध्यमापदे
पश्यन्त्येव सदाशिवक्रियापदमेव परा प्रतिष्ठा भूरिति तावदागमसिद्धस्संवेदनहृद्यं हि तयत
नश्यत्स्वपि परा भूमिर्भगवती यत्र सर्वे भेदे वेवभान्ति वह्निरूपतैव यथापि हि विद्यापदे मा-
यापदे चाध्यमेदन भान सास्थितातत्र विमर्शान्यथाविद्यापदे हि इदमिति प्रमेयं प्रमेयजात
मेकतो ह्यन्मात्मनि संस्कारमेन दाष्ट्यादितं विश्वरूपतेह्सिद्धमिति तदेतन्मायाविदामपि
यिकरणोऽभेदप्रतिबिम्बितमभेदेनैव भासमानं सामानाधिकरण्यमुक्तम् अतएव
सदावस्थायां परापरात्मिका दृश्यभावाभेजेत यथैवमायाधून्यपरामृ नवसेवपरापरा-
शक्तिरपरा वेति यदीश्वरतत्त्वप्रत्यभिज्ञाने श्रीमदुत्पलदेवपादैः तत्र दृशिनानामविपर्या-
सशक्ताप्रक्रमिति नमतव्यम् मेत्रमहृपादिष्टत्वरूपं वा ऐक्यपरमार्थमध्यपरं वा ऐक्यपर
मार्थादन्यदहमिदं पुनरिदमेवेति संवित् विज्ञानाकलानां तु वा ऐक्यपरमार्थं नापि रूप
णाहंतेदमिति संवित् अप्रबोधाद्धहमित्येवत्तत्रापत्रउदम मलयकेवलिनामिदमहमि-
त्यप्रउद्धमेव अत्र मायापदे चतन्त्रिविकल्पतामासेनयदयन्ति तथाविधपदप्राणवन्तो
विमर्शनित्यापितद्रूपव्यवहारकस्य तत्समाहारितमनाकस्यापि नद्व्यातिरिक्तस्यापि पश्चा
नेतस्य विमर्शस्यदशतीवायहमहयोसान्तानोऽदयवादिकमिदं यन्नज्ञेयामिति । २२

भेदेनैव विमर्शः अपि तथाव्यवहारो विकल्पात्मैव । तदुक्तं तथाविधेनैकारणेनेतरसंवेदनाक-
ल्प्यमानेपि विकारणे पुनरपि तथाविधेवाधाविर्भाविनि भोगमात्रपर्यवसाना नैवाविकल्प-
विदात्मनस्तथा सामर्थ्यात् तथा सामर्थ्ययोगादेव वेदनं तद्विज्ञानात्मकत्वमित्यर्थ्य मन
पाधिसिद्धत् यथावमनायामस्वयमेनेपरयेनावेदयात्मस्येव मायायौवेपिवामध्यमा
मयेयाधिभासनातिरेकाणि संभाव्य एवविमर्शः अथतत्परमेवविद्दिपथ्यवाभासस्तथैवव्यव
हारमयोपि विमर्शः तेन जलइव जलेज्वालायामिव ज्वाला सर्वथा भेदमया एवमावाभा
सेनेनतस्यति विवकल्पेनापि केवलं यावद्देषापि परमेश्वरीउपदेशायविरूपेन तावदय
रससाल्कमानेयाभवति एवंभासात्मकं भेदरूपस्ततः सिद्धमनादिश्यथसर्वतश्च
मेवसर्वतः सर्वतस्त्वंनेमानमिति किमपरेण शेष्यते तन्नभावविकासमात्मसयमात्मके
नैव स्वप्रकाशप्रकाशयति तथैव विमृशति अपितत्तथावमत्कारेणापि यच्चतत्तथा विम
र्शनेनतज्ज्ञाविमायीयानेनतत्सृष्टिसंहारवलत्वकांक्ष्ययपरार्थसात्ताकाविणि भासनेभवेत
यात्रूपमेव भवति तथाभवत्सु तथादिशाथामिकमाध्यमिकवापदे भासनादि मृशणतं
स्वेस्यतद्धनरथामिवानिलापाकाशभावनानपरामार्शपरिपूर्णमयस्थितेन तस्माद्भवपोधि
खेडिता भेदकल्पमनिर्भिन्नपरभैरवमहाधामसमाविष्टता परत्वेनप्रपंचमादिलिङ्गभेदा
स्वरूपकलङ्कं तथाविधं स्वरूपावरणं वशात्मसमाविष्टमनुपायाङ्गाविकार्यपपाकिमपि रूपं
भवत् एतादृशयायामोरहणाभावेवनाकिंचिदिदं भासते विन्नभाणमेभासते विभेदे ते

प. त्रि.
वि.
२५
25

निनव्रजनवर्णो नाम प्रतिष्ठभावराशिरभेदकथा(व्यो)ऽत्र नाम । मानिनी तौ ऽरवाद्यपनाभेदक
लकस्वरूपहृदं नाम ध्येय मात्रेणापरनामिनि व्रजत्युके नदृते देवमार्गवर्तिनि संगच्छते नैव यदि
श्यमतरेस्रवैवसुमेण वस्ताभासात्मकनत् तत्रैवावविमर्शापि पदैवप्रयेयत । साहृचरमो भागः तथा ।
तावन्मात्राम रूपविश्रान्तसाम्म्ब नालतदीयकनाम्नीकृतं तदनन्तं निजस्वरूपस्वरूपं तत्रादि भागान्त
राभासमानो विमर्शमानेष्वस्वरूपस्वरूपवन्तत्त्वेवापि भागस्तदनन्तरभागस्वरूपं पातितं हृतन्वर्णोपरि
वर्णाभासासारविमर्शनादात्म्यानुकूलनरूपपरिवर्णतामन्नहृत्स्वयं च स्वरूपं तत्रातदीयक
ताहृत्कृत्य स्वमेव स्वरूपेन तत्रादिभागान्तराभोगाभासमानो विमर्शमानस्वतेष्ववाविदित्वः
इत्येवं तत्स्वरूपेणगताभासानां न हि यादि निजनिजान्तर्भागाभासा विभावोल्लत्रमेव भाव
भावास्वभावात्मिका रागगोचरं तैनीकृतं स्वस्वरूपं भागवसंक्रान्तैकसंगोपिपदस्वर्णां भवति ।
यावत् सप्रकाशानिजभेदवाभिमतानिकटं तत्र रवातिरूपं तदेवमेतच्छ्वाविश्रान्तियामवाभेव
वात्यवपुः स्वयमेव न हि मशक्तशालाभवत संख्यान पराः हृद्गोचरतः कं प्रयत्नपाप्रियम ।
कोवेन रहितेन दृश्यपिवारणा नौ प्रदेशो हृत्वा दवेडितानात् हृष्टु स्वा विदितनाम्नुपाश्रुवानोभेर
वदोषाद्ध्वप्रवेशप्रतिसंप्रदायतामामात्दृयतः । निहृतविति भिन्नादौ देशो हृष्टि विनिद्रित ।
दिलादि प्रत्यश्यामाभासः पातप्रथमभागा हारस्य पदृष्टिवानिवव्ययवमेवन तत् । न कश्वा
परसंवेदनेव्याप्तवर्णाभिमतेन मध्यो विशेषः । विशेषस्तु गम्भीकृतानन्तवैचित्र्यचमत्कारकृतत्
वार्णानां संविदं तत्रभ्यः वर्णाभिमतमेवेदं तत्स्यात्रिश्चयमेव जानं तमोपदेशाः पारमेश्वराः परमा । २५

शशाङ्कपातकिरणाविकसितेनपशूनानाहृदयकुशेशयेनास्मदीयैर्वचनशतैर्ग्यातिनी
तामभियोगस्वविमिवणिसम्भेदाय्यविकामायावितरीतुशक्यः पदैष्यवमेवपादिष्टाणांहृहि
पामः नह्यपिशविकल्पास्मविज्ञानिनिःवरमभागवान्निपततीति ततस्तकुमाद्विकल्पसंवि
दुपायाप्यश्चावरमूलिकादिमायादितन्तरामतत्समीचानुप्रविशतीनि किमन्येनतदेवमेव
हापिशिवतत्त्वमविकल्पविकल्पसूति सालेयमरसमनाहिसर्वादिश्रेनासिद्धम् अत्रतावे
मविमृष्ट उक्तपरिपूर्णनैवभवति यदिस्वैवरमायाथिवीमेवश्रुमपिशोनेयराशिवि
ह्विपराविषयतयाप्यभेदेनाभासयेद्विमशेषम् यदितत्स्वरूपसर्वस्यावभासविमर्शयो
र्धातिर्येनस्वरूपमनन्तेवाभ्याः परिपूर्णप्रसरतत्त्वातम्यज्ञमाप्रच्छाभेदतत्त्वेवकवम
भेदावभासनरूपाद्विनसेकवचितत्वातेयसतामयमायायाहकतत्त्वाग्राहकाविभेदा
त्मकमयानन्दिकारपीतत्त्वतत्त्वविरणामाहंकारतन्मात्रकरणएवंकृतत्वाच्चवीयमर
तवोदिजलाांतम्भूतवेगापरह्वतिनियोवस्थानपरायाः साहियावदात्तपेणोववतेमा
नानावस्थरूपमनेनेवयावदेवपवरुणतानन्ताद्याणपात्तिपेनावनान्यान्तिध्यमाणा
निनिजस्वरूपपङ्कमयेसमातिप्राकृतनशान्तिष्ठुकमलोनर परस्पराजुवंपिसकहुवे
कमूलान्येव नह्युपादानाभिमतकारणस्वरूपानन्वयः कार्यसतायास्यादितिन्यायो
निमित्तकारणादीनिकथविभावीभगन्नेतापिकदाचित् एतच्चप्रकृतविचातकमम

प. वि.
टी.
२५
25

चनरश्मिपानवद्गुणोक्षाद्वे निष्कृष्यानिष्कृष्टिनसमाभिरेवे निनेदृविनानम नदेवेद्गयमेना
वेडरानवोपिजलेनेथवह्वेइयणाकल्यनभामसम्नेविमृष्टमानवतडूमाविमर्शवमस्कार
मनःकृतनयाभिविपयगातिनद्वसंस्कारस्वनाकस्थरयेदेवति यावदेनेसेवस्तणेसंविद्रगा
वनोशिवानिव नदनेनेवोपदेशायुक्तिनयत्नपदेशामायमपिश्रमणः सवेश्रपमकेका
पितनवघटविशननसयतश्शाव्वस्वभुतनश्रपितम एवेवश्रीमदापदेशः टिदृत्तयेवम
वांछांतिमाटि इसयंहृदयंगमीकनेच्छः वेवेमनचापेनननेद्वावस्वचिनसितिकिमय
ते यश्चयनविमावसवतिननावल्मस्वरूपमेवयथाशिशिपानदृवववस्वरूपंपृथ्याहृतत
सतेशिशिपानावदः नभवतिवयगादीन्यतरीन्ततन्ना निजलादिस्ववंश्वेवरवेनति
नावत्स्वरूपाण्येव यगदिनजलविनाभवेदृतेरवकाठिन्यदर्शनात इत्येवक्रमस्
भूतानितन्मात्रैविनाकथ नात्पापरद्दिपनभयाविना इन्द्रियाण्यपितमथाविय
ध्यवसायेनविनासर्वाणि वेतनाधाविभक्ता विनत्वल्ल रूपमूलकारणंविनाकृता
नितभवति मूलश्रकृतिरपिभोगणभोक्ताचविनानदुपायुविभागभागिनाद्वेतुसंकृचिनसक
ववशाद्वेवसामाग्रीहितकालकलाद्रपाशाजालेसवेदामकेप्याननेणकथंसविदस्माद्वृद्धरूपायाःकंच
सकोचकारणात्मातेयमायापरपर्यायवेनासंकोचितनवन्मातेयंचसकोचसंकृचेननतामारनमकोचेननात
ञापदेसमवदोसदस्कृचेनासकुचेनघट्टकामिनिकल्परूपवेरहस्यानेवमवनसवेमवववेदृश्यमानस्वतनरूपेहृता २५

श्यामारे भैरवं विना न किंचिदेव नित्यं संविस्मितिं स्त्रायं ननु क्रमः स्फुरति रूपि जलाम्बिकाकाथि
सविनाकृ तिथ राशि दृविका मलिनं ललितादि कथ्यमानं सर्पि किं न कृदयेन प्रसनपरिह
ण सर्वात्मके भैरव भट्टारके आत्मपरामर्शविमर्शरूपोन्मणायेव स्यात् सर्वस्यायं परापराभट्टा
रिकादिरूप पश्यन्त्यादि समासमयोद्ध विद्यादीप्तस्फुटस्फुटनवादि नवमदानुसारेण ।
पराभट्टारिका महत्वे सिनदृ विनेनैव पूर्णा विराजते न ह्यहितेः स्वसंवेद्यतेन्द्रविशेषेण ।
नेक्राविदृषि स्यात् भविष्यद्रहितस्य वरसमपि प्रथमेप्रकाशमाभासेन व केवलमेका
सत्तमेद स्सारस्फुटरूपापेक्षया भविष्यता तथा हि भविष्यति क की हानिष्यम्यमपरा ।
नित्या हि यादि नप्रकाशितं न कथं पूर्वाणे भूलिबद्धम केवल संबोक की वभूवत
येवद्यपि नानैव किमस्य वा सो प्रमापववा प्रथमं सदप्रकाशासो भूपवर्वेक कथ का
लभेदाः प्रकालकलितं श्रेकथमिव विनाह्निस्वरूपतादितिवेद्य प्रकालकलित
संविदात्मनि सततं नविस्पृशत्व विश्रमेस्यात्तन्त्र वशुम कोचविकासाव भासितं सं
हृतिसत्त्व्याद्विशानाविकद्वेकरूपता सामक वपुषि परमेश्वरे समंतेह्रूपहृदयानपायि ।
नि भैरवभट्टारके सर्वं संसृतौ नित्यमभिकल्पन्यस्मानं मैव सुकर्मदानं कथनादृयेन लि
हृतं न वक्तृ दूसमेव वा स्वयमेव न निर्णीयते रूप्यते तस्माद्विवर्तते विमिदं मनाक्येन स्वयं
प्रथमानं रूपेणात्मकं निरपेक्षतामात्रमनततन्त्रांते प्रसारमतः क्रोडीकृत्य त्मनेक

प. त्रि.
टी.
२८

परमार्थेन तन्नानात्वं परसंविदि सततमेवोदितनानात्मकविशेषितानान्निखिलानुग्राहकता सावस्था शक्ते
र्योपदेशासहिष्णोर्यावदकालकलितमासीनेमेरवरूपमविनष्टुते तावदेतत्क्रमाणस्य संविते
नैवततत्सत्वेषादिरूपणानत्वमितत्स्वेषादिक्रमेणानिरूढम् । सपष्टपव संघट्टयोगसमृद्धे
णामसंप्रदायः शुद्धरूपत्वमनयासर्वस्यैवैकैकतत्त्वमानिखिलस्फुवतेनाहं स्पस्प्रष्टीकरणा
त् । वस्तुतेनावमनन्त । पश्यन्तीदशायामारस्यमेदामरूपणान्तांशंशांशलामइति । ततः प्रभृति
वशनावशोषकभावेइतिनावद्यवस्थानापक्रवनीयायंयाके । यस्माद्दाशिवपश्यन्तीपार्थि
वाच्यवस्तुचेते । तत्सर्वं प्राक्ततत्त्वेयविनाशान्महिमत्वेनम । इत्यादि । पश्यन्तीवपरापरामह्व
त्रिकामततत्रापरशक्तेर्वक्ष्यमाणशक्तिरूपाणाङ्कल्पा । यत्तनत्परामहरुत्रिकास्वरूपमववकौ
स्तिप्रतिविवत । यत्तद्रूपं सदाशिवेश्वरादिविवेचकतापरमार्थे सुखपरामर्शमात्रमिवनत
त्प्रतिविवितमुच्यते । सदेवमात्रमतत्तादृक् । यत्तत्तदन्यथा । तथा च भाति सुखाकारश्च
पूर्वापरवामदक्षिणानादिदिविपर्याद्देतदेवापितदेवप्रतिविवितमुच्यते । तद्बतत्सम
तयैमैवभवति । तद्विजानीय । एवं पश्यन्तीमतत्त्वपरापराविमलमकरिकाध्यानमर्यावि
योक्तक्रमपूर्णाहंविमर्शात्मकत्वादितत्वावियततमामसत्त्वानिर्भरं प्रमत्तत्त्वाविषमहृदाज्ञानात्मपारमा
र्थिकावनपायिकादिपरामर्शक्रोडीकारेणैववर्तमानमपिश्रीपरामहारिकावपुःप्रतिविव
मंपयन्त्वरूपमन्यथामासहिस्रुकादिपरामर्शानन्तयाभावेतत्वतत्त्वैककरूपपरामर्शपदरूप
मः प्रभृतितत्त्वात्मसंदेह शाणायामजातीयायाविमलायायावस्थातिविवक्षितनावकता २८

दिनत्वानां विपर्यासमेवज्ञायते यन्न यत्संविदेशक्तिं नत्वं न ते देवपरापरात्मनिष्ठा एव वीनत्यं
न्नयपरान नेत्रच्छाक्तिं नत्वामिति त्वकारणच्युतिं परादीनां स्थितिः भगवद्भैरवमहा र्क
स्तुस्मदाद्यैर्णानत स्वनेत्र एव न विपर्यस्तानेजानाविदोषि त्वि दृणानि रेका च भावादिस्तं कैव
दृशाः परात्मनि परामेशे परामेशे कृतेनात्मवतनाति परमेशस्य कादिक्षान्तशान्तरूप
परमार्थं इतिं न चाभेदएव परापरायामेदाभेदात्मकत्वेनाति विवन्नायेन स्नाव परापरामर्श
र्यी कादिक्षान्तवर्णमालापरी गयावन्नाधस्य वोस्तुत परामहाहारिकानि विष्टतिं स्थिता निया
रूपत्वं नाव ने स्वेव मायीयाश्नोकादिक्षान्तपरमार्थरूपपरामेशे शुद्धधाय पर्यविपर्यासेन न न्मा त
स्पपधते ऽधो विवाय र प्रति विंत्व मामसभाव संहिप्रतिलास्यम नेतः इष्टियवीत का रू
माहृशा मारूपा पत्वयाने केचिद्विकमा न शास्त्रिप वदशाव पायादेष पवकादिवर्णसेना
नः नसैव व स्वाशोद्भकान्तेपां नवतिमध्यमापदाहा मानस्व रूप वेमा नवे वरी रूपशाव
एणा स्वव र्णा म रूपदक्ष पता शोध्याश हृतिर्निमा स्वामप्रकृतम पतितिर्णा वे वमय व श्री
पूर्व प्रभृति पविकास्तु यदपधुक्तं श्रीमालिनी महाहारिकानुसारेण अन्यथा वाम्या वास्य
ति रिति न वि र्णी यानि रूप्यमाणा विमर्शान्ह विकापदेश विशी णात्तानत्र क्रयः परमेश्वर
प्रना श्रित पानत्याम काप रूपती परम कोटि मति क मा परमेश्वर्या परम विदेह वनानि
त्व इति प इति नमाव रूप सनुप हं तिन व भेदः एवं परमार्थविदतवे ति निमध्यमा पेरुप र
परामहाहारिकाविरेमा परास्थितिर्विमर्शपेन मध्यमानानान्नाधिकाव पदे कि याशतानाम स्वर

पदेस्फुरद्देवेयच्छक्त्यादिकवेदनरूपवाच्यवाचकं नजापि वाच्यमयत्वेन विश्ववाच्यो विश्वात्मके
वाचकमपि यदि विश्वात्मकेन देवे परस्परा शक्त्यादिने लोलीभावात्मा निर्विकल्पहृदयात्मानं नवम्,
थानहि विवर्तनरूपलक्षणं नामा ज्ञेयपदः पदानेरा शक्त्यादिकस्यात् विश्वात्मकं नवपरम
रस्वरूपव्यामिश्रतयास्यात् बीजात्मनो वर्णा वाचकत्वे योनिरूपाणां च बीजनानात्वा
वाचकमणोशिवशक्त्यात्मकत्वात् बीजमन्त्रः शिवः शक्तियोनिरिति विमि पीयते इति तथाबी
जयोन्यात्मकाइदं द्विधा बीजं स्वरा मताः कादिभिश्च स्मृता योनिरिति श्रीपूर्वशास्त्रनिरू
पणात् शिव एव हि परमात्मस्वभावमन्त्रजन्वाचकस्यात् प्रमेयोशावर्णा हिनीचशक्ति
वाच्याभेदेपि हि वाचकः प्रतिपाद्यप्रतिपादकोभयरूपप्रमातृस्वरूपाविच्छिन्न एव प्रथते
शिवात्मकस्वरबीजरूपाश्रणानेनव शाक्तबीजन योनिभावो बीजादेव योनेः प्रसरणात्
इति समनन्तरमेव निर्णेष्यामः अतएव च स्वरात्मकबीजव्यामिश्रीभावेश्च योनेस्तन्मम
त्फलप्रसवो हेतत्निर्येतद्रूपवर्गभेदगावकुष्टपञ्चावेव भवतः बीजवर्णोपि स्वात्मनि,
योनिवर्णांपिनश्चैव निःकिंकसंभेदकमिति कृत्वमानेनास्मानाकलयेत् एवमेका
नावदनेन चिन्तनाराभिर्णीतामविदात्मकंसि रसमि रामहृ मायीयेपिव्यवहारपदेलो
किककवामिकवर्णपदस्फुटनामध्यकपरामर्शस्वभावेव प्रमवमर्शकारिणीप्रकाश,
रूपवाक् अर्मैश्चतत्वयत्नसाधितानाभिरूवेतावदुपदेशधाराधिष्ठापनशालिनामस्मय,
त्वन एव मिश्रनीतिनास्माभिरयत्नवृथाव्याकरणगुरुगृहगमनप्रतशीरे रता विच्छिया।

मात्रफलेति नैवं योग्यविहितः एवमेव नवात्मपिण्डश्रुतिष्वपि मालामेवेष्वपि च क्रमाक्रमस्य सर्वोपा-
दिमेयबोधप्रतिविधानेऽपि इमम् एव एवमगावतो मालिन्येव सुख्येऽपारमार्थिकमध्यमोपा-
मशाक्तिसमनमम् अत एव बोक्षापूर्वं शास्त्रे यत्र सूफलसम्भिन्नमन्त्रेत्यागुवर्तिनाम् न्यासे।
क्षाकशरीरार्थमिन्नयोनिनमालिनीमिति भिन्नयोनिनिवेनिर्गीनि प्रयत्नापि न त्वभिन्नयो-
नेव शाक्तोऽयमित्यतिवेशायत् न तु नानाक्रियत्वाच्च तन्नैव भागापवादादि इति एवं व्यवस्थिते समवस।
वात्मकत्वादेव न स्वः स्वः लब्धवपुः इणात् तुर्यकत्वादित्यभिहितं तेह स्वपरमशिवदमपेत्य क्रमे।
णाभ्रं त्रनादात्मकभावत्वेऽपि यथाम्नायमास्तोत्रा यकारादिबीजवत् तच्छास्त्रायत्र्यभ्येपानिते हृह्रि-
वमवाप्य कदिति ग्रहणात्मकसमनन्तरमनामयत्वे प्रतिपद्यय ग्रहणाकारां यथा विशुद्धी।
भूयते नैवस्पर्शकरणानास्थिते नाव स्वशक्तोयो न यामसंस्थानवीजेनाविष्टायवर्णमालिक-
रणशाक्तोऽथ तिफलितं न तोऽपि करणशाक्ते तम्बोधाश्रयणावीजस्वरूपतया तु इति स्वरूपं।
शाक्तेयानसप्तिशयपार्थिव्यामीनायानि समाविष्टपदशनी स्वरूपात्मकत्वात्मतत्त्वग्रहणात्म।
कणागान् ग्रहणतैव बीजेन पश्चरश्मवानतव्याप्तवित्रमासमत्ताशुद्धेव्यापकरणेन समवात्मक
रणेवद्याणाख्याना इशानवीजेना कम्पश्राद्यशाक्तिमालिन्येव सम्बोधवीजयोगेनानवद्विष
यागिनेमदाग्राविष्श्ववश्रुद्धेन यामयभवतीति सर्वोयमध्यात्मगामिनेनापारक्षित्रमतनश
क्तिशिवतत्त्वमयात्मभवतिमालिन्यामिह स्वपरमशिवदमनत्त्वरत्या पश्चपद्मात्मकमनात्मस्वरूप
वक्रमेणवाश्रुभमायावेति चमादात्म्येन भः स्वलावर्णः स्वरश्चैव शिवमयी इत्युक्तं वियात्र।

प. त्रि. नएवस्थानेग्रेहस्माव: शशिनां व्योममाया श्रुत्वा विद्यारागस्पर्शश्च यः कालपायवहंकुश्च डनिय
ती. ति: ढस्तोमनश्च ढकारश्चानेदेंद्रियंवुद्धिश्च तपसोश्च थ धीशस्थ नियतिश्च जग्र हंकृतनेनियतिश
२८ पव रस्त व: पादेंद्रियं प्रकृतिश्च ब: श्रोत्रं मेनाहक्तश्च पनयस्मः कालश्च र लर मनाश्चानेदश
28 क्ति: शवीश्राज्ञा तो विद्यातत्त्वस्य सदाशिवस्ते शक्तिश्च श्र: कवीइश्चाजलेव रूपाश्च मायाः
वायुश्च घ श्रानेंद्रियं मातृकाव्योम पृथिवीव रूपा दाभ्र मानशरीरश्च मशाहु: कलानमश्च स्पर्शः
वेद्दवी शिवशक्ति: श्र इत्युनामिका तत्त्व तत्त्वमः शिवशक्तिः मानी पणयः सेवाङ्गा पनभ
नेथ्युवना यनेनसी उनेत्रेरसश्च जश्चापश्चहंकृत्याश्च दश्छिवीढ श्वेशेवयथाक्रम
शरीरेनिवेशश्चैवं सेवसर्वात्मकत्वेनिमग्नं भवति पराभट्टारिकेवस्फुरति नयनपश्यत्याग
तिविवेस्वकमपयमाना तस्यमकालमेवश्चात्मता दात्म्यव्यवस्थितमध्यमपास्त्रिमितयो
निनामश्रुवाना ततयोनिबीजवृसंभेदं वैविध्यमानेनादसौ मेनैवप्रकारेणानंतत्रकुलगु
रुषादिभेदेनापरिगणनभेदभागिनीमालिन्येव यथाक्रमं श्रवेत: कुलदेवतकुलशक्ति
भिरेवव मालिनीत्यजेहृदयपरिवारितविग्रहाभिः पेनेनैवचक्रमेणा बहिर्भवनेषु तेनच
शरीरेषुचक्रपृष्ठ्यासपरीयोग्यी ततमिश्चडिश्चाय द्वेव देहश्चाणे वाभवति यथाकाश्चिद्देवी
पर्यास्ययुद्धय किंचिदेवका यं विदयंत तथाकाचिदेवसम्युद्धयभावनामंत्रन्यासहोमादिग्र
निवीकाचिदेवसिद्धिर्विनरे द्वाणि पावत्रियतिव्यापारानतिक्रमात् तथादिप्रतिशाह
मस्ययाचवर्णावेशप्रः सदनिजनिजविज्ञानसमुद्रिततनहूणमट्टारकप्रायाम्येनतड्डणश्च। २८

यस्मात्सारयाननियतपरिपाटीपिण्डितवर्णसमूहरूप: प्रस्तारो निरूपित: तत एव बहुमे
रोहणेनालिङ्गितं निरूपित: तामेव मात्रारूपां तथ्यावेदवीर्यदानोपहृद्विनमत्र स्फुरत्तां दीपिनी
दर्शयितुं यथा श्रीनिर्माणतन्त्रे षट्कारात्मकमाहन्तबीजप्राधान्ये देवपातनादात्मनिवेश:
प्राधान्यान्न दत्तस्मात्पातितन्त्रे श्रीसंग्राहिफान्तक्रमेणैव निवेश: प्रत्रकुलपुरुषाणां कुल
शक्तीनां चैषणां निवेशोऽभिप्राय: नवर्णमयादि शुभमायमेव फलं तथा श्रीवाजसने
यतन्त्रे वर्णान्यथा चिन्तनिवेशनक्रमः इत्यतन्मातृकाचक्रे दृष्टं विष्णुपदाम्पदम् ज्ञानं
गुरुमुखात्स्य कुपशो: पाशान्निकृन्ततीति तथा श्रीत्रिकहृदये पिचकमूलं त्रिनाडी
णाशनोनां स्मृतिनिर्लुणाम् शरीरस्यान्तावशक्तीनाम सर्वास्पति बकस्य चिन्त योनिवेशस्त्व
वर्णानां नहीयं तत्र मन्त्राम् ते न गमनं ते गुप्ता: शोभावर्णास्तु केवला इति तथा हि मन्त्राणा
मन्त्रमाज्ञान यथा भावेणि तेषामेव प्राह्वेषाणां व शाक्रधाभवादिविभावेना यथा तेष
था मायाबीजस्य प्रणवस्य स्वमं तस्मान्मतबीजस्य वेष्टवशीवन्मादिष्टा हेतु यथा वाद्यत्र
लेभहारकस्य कालोत्तरादौ श्रीमत्स्वच्छन्दशास्त्रे च श्रवकुलपुरुषषड्भेदप्रकटनाया म
भिमुक्ता नारापाया लिख्यते पूर्वे परेषाम परेपरे पूर्वदेवे च पूर्वापर यथा पूर्वे मातृका
याविधिर्मत: एतेनैवानुसारेणाभिन्नयोनिस्वरूपत: शाक्तायस्माच्योदेवीयपरे वातत्र मा
लिनीनिरुधी योविनिविकृष्टभेदमालेष्वयामस्तु एकेविद्व यथा पिण्डागमेषु शाक्ता
नामाम स्वरपूर्णां च नामाख्याविनिवेशप्रकार: स्थित श्रमादेव मंत्रेणाख्यास्ष्टेति हे:

प. त्रि.
टी.
२५
29

पुनः क्रमः यथोक्तं फलश्लोकेनाविषिणानेव्यवेदेवे नेदेवेनाविषिनायैकलपुरुषशक्तियोः
गिनेतालिरपिकारीपूनाः यथोक्तं वध्यादिलक्षणं यैनेज्ञानमायेनगायत्सलम मन्त्राणांकोट
यलिसत्स्याधःशिवानियोजिताः श्रद्धयाणसन्त्वानेयानाः पदसन्तामयम इति मन्त्रसं
वेस्यानन्तेमन्त्रात्मलभावलयावम्रर श्रद्धामयपदपवैतनाभावातेष्या नेवमन्त्राद्दारलोक
निष्फलत्वात् नन्वप्रवाभिन्नयोनिसयोर्नादिफलनाकलोपुराइति नेदेवमगतवनीपरा।
महाद्विकापरमेदशालिनीमध्ययासुख्ययाहूस्याभगवन्मालिनीद्वेपवानन्नापरिगण
नप्रदर्शितं वैसुत्रयवत्सरूपार्पीति तथापिवत्सात्मनि मन्त्रोमसवेनाशुद्धयाद्दकावर्णाप
दमन्त्रात्मकत्वमन्तत्वप्रशापनकारणभावेनेत्थिमतत्राम पृथग्मन्त्रशास्त्रमन्तोदिपाशाः स्त्वत्म
एवशोध्यामवति श्रुतेलीनत्वपूर्वपापशनत्वात् उद्दितोदित विज्ञेमामयपुराणस्यस्मैवतम
ध्यमापदेशो यनकारणतेवातुलीनपदमलापसत्गोवधस्थूलमलस्यव तन्मायामहा
दिकामविदंतगोनेवेवलीपदविसर्गेणतेनाद्दतचवेलयोशुभमवः तथाहिवालाद्रु
वेवचयथापिस्फुटीभूतस्थानकरणमवति तथाप्युष्मासामाचुमासदिनात्तदिनमेवक
भुमानिरपिकापिकत्वपनामनीतितावत्स्थितम् तथयाद्दिम ध्यमापदतथाविया
वैवरीप्रसरस्फुटीभविष्यतस्थानकरणाविभागवर्णांशस्फुरणेनस्या
तदाहजातस्यवालकस्यमासजातस्यसवत्सरजातस्यवाप्युमनोनविशे २५

स्फुरणं तस्मात् दाहं ज्ञानस्य बालकस्य मासजातस्य सेवन्मवज्ञानस्य वाप्युमतो न विशेषः स्या
त् मध्यमेवमाद्युन्मेषविशिष्यते इति वैकल्पिक वचनानामेव [illegible] एवं नैवतान् शाब्दानपश्य
स्थानानुगुण्यायते वर्णास्तु स्वयमापन्नानेव वर्णास्रं शैव श्च यतेव वैखरी मध्याः ते द्वयो सौक्ष्व
इव ज्ञाय्यः तस्मात् तत्र स्थमानि विद्युत्स्थानकरणादि समप्रयत्नस्यैव वैखरी मकेप्यव मेव स
बोधात्मकत्वं च सेविदो भवति व स्याप्येवं स्युकं एवं च वैखरी पदमेव मध्यमायामल डवित्तु भेदावा
परस्य वैविष्य प्रथमानि स्फुट वाच्यवाचक भावोल्लासेन तन्नालमनः क्रमया यावद्दास्यता वद
दपताभट्टारिकान दृतवैतिमध्यमापदोल्लासपरापरापश्यन्त्यालासे वस्वरूपतो भगवती देवी
वेति शोधक भावेन स्थितिः सैव मेवावतिष्ठते शोधकीभविष्यन्त्यापि तत्र रूपा वेत्तसे व
व मे व भगवती स्वरूपम् शोधनशोधन करण कर्तृत्व स्वभावतः प्रत्यहीनत्मकावस्था शान्तमहि
मविश्रान्तस्य भगवतः शोध्यता स्मको वैकस्वरूपस्य समस्थिशान्तिकानविकेकरूपम्भैरव
भट्टारकाविनिर्मुक्तं परमहाटकान्तस्थक त्यपरापरादेवतातो भासात्मकसदाशिवतान्तश
क्तिविलासित पशुशक्ति रूपपश्यन्तीया मध्यमा स्वरूपितभेदात्मकनया मनः पाशजा
लस्यातिनिर्णयः यथोक्तं श्रीसोमानन्दपादैः शिवदृष्टौ श्रमसद्रूपसमाविष्टः स्वात्मना
मानिवारणो शिवः करोतु परमानमः शक्त्यानन्तात्मनइति सर्वक्रियाकलापएवेरूपता
स्वचके शिवदृष्टौ तत्रापि चोतना तरंशोप्यशोधकानामपि विगलनं स्वजयमसमयमे
वडभेस मत्वान तेनस्वज उभेसमत्वान्नेतन्यकायेन स्वजसितनस्व जइति तदियमेताव तीया

प. त्रि.
टी.
३०

गपव्यक्षापकमपिशुरोपनमपिशेताथमेवेति श्रीघटर्पशास्त्रे एकोनकं षोमरणा मपिया
मापुगपतिष्यतिमेवोपत्र वक्तिपयत्नादिकल्पयेप्य श्रमजल्पति श्रीविकल्पकमेवग्रन्यग
श्रुणोति श्रवणपरिहारेणएवनावति भगवान्नेव रवपे वत्पा यन्तु भवेमप्रदायोपदेशपरिशी
लनेनास्याध्यस्य समाविन्नयस्यानपल्पनीयत्वा मेतयुगपदपिन तथामे त्वयं दलतया
मिति योगपद्याभिमान: शिरीषकुसुमपत्रशतव्यतिभेद इवेति वेके ययखिलभावाद्य
गपादिति समानकालाभिमतिव दन्तमुखेमविदामस्मत्कर्णयतक: काल: तस्माज्ञेयत्र
पद्यालोगमागमाहिमयाभासनदेभावप्राणितोत तेयापाधिगतापितानमेवकंदे ।
स्हतिवेत तेयस्यात्मातिभासमनेपथ्यावाक्कोरपानिवशोत्तात्मुखेनोक्त: इतयेन
गद्ययसंलव: स्वतोभेदादित्या योपि सर्वेषुव्यमानत्तानुभवमेवापन्ने तथाविमपवदोष:
वहुनरकुसुमपहुवव्यतिभेदायनेकदेशव्यमानमेवेयस्तस्म: परमाएवनावयवयो
गानामिकभेत्पापात्तेयमवानुमेयानेत्तानाभावेन सहस्पादनुमयायाः स्मतिमेदत
स्पवानुभवापजीवितेनुभावाभावाभावान विनत्पावविचारितभयेनत्पदार्थप्रवेशात
णायटीकायामिति किमिहवृथावाग्जालनग्रहणोपदेशाविचूपयं यमाश्रित्यैवभगव:
तपयोगुणापकभावेनस्थितापरापरात्मिवयन्त्रभगवतीतामयोगादिशक्तीनोस्थितिय
घोगादिशानाकलमापकपातितोनामनमेहूपादिहपणाणोवाराधासंपन्ना वस्थादिशा
नवत्रहेतोवमाधकाणांनावनविवस्थादयः परमयरादिभैरवभट्टारकः समग्रशा ३०

क्तिं जगद्धितैषिणो निर्मलवपुर्निजशक्तिनिवेशनया आल्यादीन् दीक्षितान् यान् करोतीति किमन्य
त्. एवं शोधकस्याशोध्यत्वमित्युक्तं कथं: कलानामनेकत्वे त्रिकमिति स्थित्यानन्तत्त्वशोध्यः
शोध्यत्वशोधकानां सर्वेषामेवाध्वात्मकत्वात् त्रिकमनपायि यथोक्तमेव लोके यच्छत्रिकाण
त्रितयसमस्तीति तेषामेवमनवस्था सर्वस्यास्य भगवत्पुसंविदेकमयत्वादेव नन्वसित
मतेनैवमेवमतत्त्वशोध्यत्वमप्यनन्त: शोधकोपि वाभेदाशोध्यक्लमायापाशात्मकत्वा
द्वयो ध्यपवशोध्यत्वे न परमार्थत: सर्वं मलस्तोधुवनवमेवंवस्थित विभेदिद्रु नवद्दपव
सर्वस्यात्रुप्रवेशोपोदृशोनेव यद्दृश्यति एवं यावतितनेनम्यादितन्यारमविदेकमयपन
एतद्दिदेवनातो सर्वात्मकत्वात् पणपणगसभूतायापातित्याद्युमद्दावलादृस्यादिववता
लौकिकशास्त्रीयादिवाच्यवाचकाननमायस्मृहीते नेदंवहृतवकोरिछमसणाघवंनन
सकेननगभेकारोणोवाय शोध्यशोधकभावो नवानवस्थानातिप्रसंगानाख्यमिवमके
नस्याप्यरमार्थिकेत्वतिस्थितम एवंस्थितेशकृतमतृतम: शकारारव्यापवकालयागनमे
मदहेयायतोनोरदन: प्रकीर्तिता विति सवयः ननु शाह्नशाकनस्वोकानेमकलेभरवास
पवापप्रयत नेनकलमेवोतगृहीतकनताकृकलशाक्तरेवैवरिवशानन् कलनानिस्मिका:
दिवि सर्वशक्तिसामनेराण कलमापिवयातीननामनक्षिविन सोप्रमपदाविथिद्यु
तानयोनेनवनायाद्यपिसमानत्वात् विमर्शशक्तिस्वपरपरमेश्वरीभरवमहारकस्य
निरतिशयस्वातंत्र्यात्मिकाद्दशोक्षशनतमयात्मकत्वाद्वयमयस्याद्दिदेनावनिष्ठेत तत्र

प. टि. सू. ३१ यद्यपि न कश्चिदक्रमयौगपद्योदयकलङ्कः प्रकाशोपदेशनयेनैतस्याः परामर्शात्मिका ।
संविदो न नानाभिलापात्मकस्वस्वभावविमर्शकत्वेनत्वादिति स्वतेनः पौर्वापर्ययमगा ।
वान्मेव बोधितुः नन्वाश्रित्य अविमलभासयन्त्यात्मदर्पणे इति नीत्या क्रमयौगपद्यासहिष्णु ।
त्वात्मस्वरूपमध्य एव यावन्त क्रमाक्रमावभासस्तावन्त तदुस्वारोपणाय क्रमो विचारणीयः अ ।
क्रमस्य तु न तत्स्वैकेऽणमविषयभावात् प्रतिपादनायान्तु सर्वेषु अक्रमत्वात् तथा च
सर्वेष वाच्यवाचकरूपः परामर्शः क्रमिकरूपत्वात्ः संविन्मयस्त्वक्रमरूप एवेति सदैव परमेवो विषे
व एवमेव विविधोपरमेश्वरीयपरामर्शात्मिका तेन तत्क्रमाङ्गमारोपणादिना दिव्यपदेशः
एवं परमेश्वरस्य स्वात्मनि इच्छात्मिकायास्ता तेषु शक्तेरुन्मीलितभवविकासात् तथा वि ।
धानतेन च तत्संविन्स्वभावविमर्शमात्राश्रयस्याते सावावस्थानेनैव ज्ञाति व्यपदेशो ष्मा
णाय तुहूत्कान्तत एवानुतन्त्रसमनापरामर्शात्मिकैव या परमेश्वरः सततं स्वस्वरूपामर्शको
ऽलशक्तिपदात्मकमोपिरूपमासुशून्यथापि ऽलशक्तीवर्यंतन्नयापि ऽलपरामर्शता
स्यस्यादेवविशेषत्वइति भैरवशक्तिसद्भिमर्शसमेनयन्तारेशपवधुनः प्रसरन्ती श्रानदशक्तिः
प्रसृत प्रसूतनापौरपर्गेच्छा इति इच्छेवमाविनावशात्मकत्वात यजेनिस्सूततीश्श
नरूपा इति उन्मेषतीवतानशक्तिरिच्छामाणामकलेभावोन्मेषमयीन इति उन्मेष
वैवउन्मेषतामर्षतः प्राणसर्वेस्वरूपोन्मेषोनेरकवेपेरणतः कारणवेष्टशीयास्फुट
प्रायमेवशामासमानभावराशिभिः संकोचवशानउत्तीभूतातुनरसंविन्सर्वमावाभि ३१

31

कारेणानेनैयेनवीरूपपरदेवतायाड्योत्तु पाड्ढसकलभावराशिस्वस्फुरत्ताप्रहना
त्तानशक्तिः रुद्रशक्ति न देवमेनपरमेश्वरस्य भैरवस्य हृदेशक्तौ प्रथमासद्रूपपरिहरणा रूपप्र
त्मः ऐणावाहमसीशक्त्याव्यतिरेकात्स्वसहृदयमयानेनेन इति सोमरूपा स्वानन्दविश्रान्तिभा
वाइक्वाख्याकलनामहास्पृहिणपदेश्यायहृदयेन ततः स्फुहिप्यजोदिति द्वितीयाबन
त्वरूपभावराशिरवनाद्यप्रवेशाङ्क्रान्तेदृवनादेवहुधाभावमण्डलप्रकाशनप्रसास्ना
ग्वापाराः स्वयं रूपा स्वरूपभूताकलसविन्नि जिहीर्षान्तिकामहासंहारशक्तिना ख्योत
ग्राषिचप्रसरन्त्या कृत्ने रूपप्रयोलोचनावशात्स्वात्मनि यथाक्रमसोमसूर्यरूपभा
स्पुगालकभावेन स्वसंविदात्मकभावाख्येन रूपमयेत्वा विषयोगेपि सोमसूर्यात्मक
स्पृहि सहृनिकलनयो नैवावस्थानाते व्युत्यारपिप्रसरप्रसरा नादिरूपवेन यार
त्पप्रसरप्रसरयोरिच्छाज्ञाने प्रसरप्रसरता नादिपरिकल्पनाप्रसरणादि तिवाख्या रूपप्र
हृरनवाच्याविश्रमप्रमप्रमाणता वेदनप्रविशनस्तत्त्वो विमर्शपदवी यावद्द्विराख्यदाव
ष्विज्ञानमन्त्रापनेनावत्रयपरामर्शकत्वरीकृनेस्वये प्रथयज्ञानप्रथमतेपवतत्रा
ष्विचनरूपकतुरीभावहृटादिप्रथमस्तत्त्वोल्लासापिवेद्यएकभावाक्रमस्यान्यतः क्रते
स्थितभावस्य प्रथमानता सविदपवस्वातन्त्र्यभावाद्विरामपि षड्यात्मकमीश्वानेस्वसं
विन्मात्रलक्ष्मेवतन्द्रावात्त्वयरूपामेविनष्टनापरिपूर्णा स्वातन्त्र्यमस्तापिस वेद्या
स्वात्मव्याप्तेनेदचेनाभवस्तव्याहत्तेनत्रः स्मादिन्यानेदोपिनापक्कवनीयः प्रतन्त्र स्वशाने

प. त्रि मात्रव्यपदेश्य एव मन्त्रात्मा सा रोमभैरवसम्पुटात्मकः सर्वं चकारं वेनाथासमनपवनयाति न च मन्त्रवा।
टी. देवाशनोन्मेषोनन्वविमेषाणां स्वरूपविमर्शने षो विच्छेदविचारणोन ज्ञानश्च मिमर्शि
३२ श्रुयानानांतापव भगवतः संविच्छक्तेयः समापत्तेस्तनन्यापव स्वयं सविदः परिपू
र्णत्वेनाभेदोऽस्य वोधोपायेष्वभेदकेवालं स्पदहमेव घमात्तेनयेव भावान् अतएव श्री
ते उसारे विज्ञानभैरवाख्याने न मित्स्य क स्व पदालाधिर वच्छायायद्दललिहितु मीद्वते
पादौ हृषा शिवेनस्यानन्यवैदवीकला इति नेदवघद्कसंवृतेनतानशाकमतीक्रिया।
शक्तिस्तुष्मरतीविवार्यते. उच्छातानयवववरमाखरूपसाकृषैव विद्यवमत्कारमय
श्वेषपरोक्षतस्वरूपप्रतिचृहमरभसावाक्रियानेयधद्वृत्यव्यामिश्रनामाकायमनमवया।
इति नतरत्नामशर्नीयुगुरुणायस्वरूपाक्रमणापरमारोकारणानयाभवति लवनामिव
भकाहिः नजाप्तुतगानेदात्मकवपुनव्याप्रमरमण्डपदृष्पउपदा सर्वेनानेष्ठसर्वाधारवह्
निवेनपर्यवसिति पर्यन्तमिति उपनादेपिवक्रमसंहिस्वस्माभेद्दीवणानानास्वात्मा।
यष्टुनरानेदपदेष्वपमरणात्मनामा नतस्वेव श्रुत्यात्मकस्ववपुरनुगाहमानाभास्वरूपतः।
नोमयमिवश्रुमगाहतसुसुद्धमयुद्दिदेडहत्तवगामाभास्वरूपरेफश्रतवउगामसुक
श्रमपकुयनोयश्चाहमगावाम्रपछ्तः स्वकृतिमामान्याद्दामिश्रमति श्रुमोदितिमुस्तरे
पेनश्रीविवित्नायाभास्वरूपसविनिसेपानक्रमणात्स्थितेमव नतानिम्बलरूपातुप्रवेश।
स्याविवरूपमनतोनिष्कलतात्मकलकावश्यप्सुगामसलुइति तथाचपर्यतेपर्यते ३२

ईशनस्वरूपेनैव समस्तभावानां स्वरूपोल्लेखेनेति तदीयेनेदं स्फुरतानिश्चलेनामृश्यते सत्तामेतीति सिद्ध
नत्वमिति स्ववर्णस्पर्शीयोनत्मनीतिन्यायात् अवग्रहीदेवनादीवैस्पंदीयेनरसास्तु तेन
अत्राक्षीनादीवेवमवश्यमपयेषणीयमित्यालानावेदनेअनलेक्षासुस्वरूपतानुयेनेशा
इत्यवीजमिवषदस्वरूपमाधाते तनसर्वयावीजस्वरूपताभावात् तीनयामात्मकशिवशा
तमभयानिरोकिणःकस्यचिदप्यभावात् श्रीहवादिशास्त्रेषु चानभिधानात् लौकिक
त्वेनाद्विष्ठैवैवविषयेविश्रान्तिरानदस्वरूपेति तद्वामस्तवीजचतक्रमित्युक्ता नदेव मित्थ
शंनेचानंदवपुष्यशेननरयामनिवशाग्मानिविनिस्वरूपाहमुल्याविनिश्रमविस्य अग्रा
हंइतिव तविपर्यये यथाक्रमवर्णदर्शेणप्रसन्नुपवेशावानुमरपदानुप्रवेशादि
स्फुटता अनुत्तरयामसंस्मेदेकसत्तानानदेपस्वया तथाहिमत्रावानमनाविसुवाद्शान
क्षादेगानामाप्यनुश्रियेणायनीया अथयप्रकारेअवज्ञोकारवपठति इति लोकेपिप्राहु
तेदशभाषादेस्फुटएवअनुरोतिवश्रः पारमेश्वरेषुपिकारोकारयो रेकारोकारापत्या
यद्गुस्वनमगावक्रादिविनियोगाद्दर्शने तदेवमेवमवमनु तत्त्वम् अथयप्रकारअवडोकारा
भिप्रायेणेवं पठतितीनेस्थितमेतदपि तथाशावलीभूतमविद्वप्नुस्थितवतदेवस्वरूपमनु
वमन् अत्राप इति ये पचमुखमोपिवाक्ये अत्रागत इतिगे अत्रागत इतिगेकवलमुन्मेषो
ज्ञानशान्ताम्बाग्रसरस्यपराप्रिंशस्यावमाइतेनस्यात् तथाद्यस्येशानेच्छामनकोमयद्
पर्यवशायवस्मृनया ईच्छेशानेयात्तस्तपापिरहनिस्वरूपनालीनत्तकतनयेनेवस्थितिः

प.त्रि.
टी.
३३
33

एवमिच्छाज्ञाने च्छ्रनन्तरस्वरूपानुप्रवेशेन शाक्तोपवेयपक्षमासादित्य ज्यन्तस्यावियोपायिपरिस्फुरद्
मनोमेदमनोरोहणाचिन्मयपुरुषतत्त्वसन्तत्त्वे दनाद्रूपविद्रूमाशावशेषणावपुष्यातस्यान्त
नरपट्टलीनस्य इति तस्याहि त्रिकोणरूपत्वं क्रियाशक्तिपरिस्पन्दः पतिसमाप्यते इति च्छाज्ञान
यारेवेनानभावाद्विशूलरूपतमस्य षट्पशांद्दुष्टमाणोति त्रिशूलेन चेतत्येकमित्याद्यु हृदेशव
विद्रुपुनेवेदनामात्रशेषेनैवसर्वस्यवेदनामात्रा विशेषमपि विश्वं यदा स्वात्मन्येकरूपमनया
विसृजति स्वात्मनश्च मकाशान्त निर्माणेन विसृजति स एवपरमेश्वरः प्रथमशक्ति
मद्रूपप्रथानत्वयदानी त्रशक्ति विसर्गप्रथानतया यः इति त्रिकोणरूपेणेति इति निर्भेदीभूते
क्रियाशक्तिप्रसरेणतावदन्तर्बहिश्च तरपट्टस्य भैरवमहाराकस्य स्वरूपसन्ततम च्छाज्ञान
क्रियात्मकशक्तिपरिस्पन्दादिमध्यानभोगा ऽकुल्लिलत्विषा ऽकुलमन्त्रा ऽकुलसिन्नतासु
भावाः स्वस्वतमप्रसंख्यानशुद्धौ तत्ताव तत्त्वस्मिकात्रुद्ध्याविनत स्फुटलक्षणीयाः श्रीम
च्छन्दशक्तियाशाहेतुप्रवृत्त प्रसारणावरणादि रूपत्वेनोक्ताः श्रुतपत्रपिवटेष्विशा
तेसमप्रमाह्निके सतिमेरतराङ्क्रादभाविनाकारश्रोणिनिलीनशक्तिचितन्तयेपरात्मस्व
भावनाद्यिस्थादि तस्यापि शक्तिसकोचेऽत्यटवाद्विश्वरूपतायाते त्याकांतेरूपणपकमेवहितन
तेन संख्यानोतिरिक्ततेऽपि यत्किञ्चिदवतत्त्वमेवानन्तविविधस्वात्मस्फारस्फुरणशक्तिवमत्का
रभरितनोपाततभैरवभावनिर्णीते तत्त्रयमेवपुष्कलक्रमः सप्रदायप्रथमाह्निकेपि सप्रदा
सावित्राङ्कारमात्रावभवनत्वपः तदिच्छाज्ञानावसीतानेनावनासक्रियाहिमास्तु हस्तो ३३

शक्तित्रितयसामरस्येन वर्तते चिद्रूपाह्लादपरमो निर्विभागः परस्तदेति तथा चेदं ज्ञाना
त्ति ज्ञानमेव वर्तते निरिच्छो वेदनलक्षितिः उन्मेषोऽभावमलस्य तिरोहिति निरोहिति विना इच्छा प्रवर्त
ते नैव न च वर्तते विनाशमिति तथा इत इच्छाशक्ति ज्ञानकर्तृ वा एव इच्छा या क्रिया तस्याः प्र
वाह्यभोगः कल्पनीयो गुरादिना तत्र समतिरोहिति शक्तिरेषा मुख्ये तत्र कामिता नैवोन्मुख्ये
प्रमेयानाशावः स्थूलत्वमाकुञ्चितं इत्याद्युक्तदावमसर्व स्वप्राणत्वेन च शक्तिः प्रकृतया
हृदयङ्गमीकृते सर्वस्य परमेश्वरो विसृजति विश्वं तत्र यथा दिशान्तं तकारादिस्तान्तरूपं इत्य
तावती विसर्गशक्तिः षोडशी कलेति गीयते पुरुषः षोडशकले तासां हृदयस्थां कलामि
ति पृष्ठात् तत्सारख्या नापि वेदान्ति कीर्त्तयापि तत्रोच्यते विसर्गशक्तिरेव च पारमेश्वरी प
रमानन्दशक्तिर्बीजमेव प्रकाशादिरूपं च ततः प्रत्याहारान्तरूपतां गृहीत्वा स्वरूपप्रमुखेन देव स नें
र्वरूपपदयोनिरूपसंक्रामति सर्वपदानि उच्यते यथा कस्मिन् वस्तु महादेवि यत्रत्वेत्यानि
स्तम्भेति गुरुवक्त्रतन्त्रे वाक्षरशक्तिं च कैतद्व्यते इत्यादि प्रकारस्यैव च नेनाकवर्गः कमात्
इकारस्य च वर्गः त्रालब्धमात् उकारस्य पवर्गः ओष्ठमात् कारस्य टवर्गो मूर्धमात् लृ
कारस्य तवर्गो दन्त्यमात् यशौ च वर्गस्थानः रश्चोटवर्गस्य लसौ तवर्गस्य वकारो पितवः
वर्गयोः वनिता अयोपस्तम्भ तेषां पितृमात्रस्थापिक्रियाशक्तिरूपे तेन सा बोधिनी स्याश
क्तिः षट्कक्रमेण्येवोपजायते तेन पञ्चप्रसृता ख्यातं इत्येषा तत्त्वानि षट्त्रिंशत् ... त्स्वहृत्षट्त्रिंश

प. त्रिं.
टी.
३४

इवेतीति नद्देवेशि वीजमेव स्यात् आह्नतीश्च ततयाक्षा विद्वत्षिणात्मकत्वेप्रक समतयानिष्ठ्योनिरश्य
भिधीयते नद्देवहि पुष्पाहेणाकलनयेनया सग्रहणग्राहकके काणत्रयमध्ये वस्तुतः प्रस्तानिपदवीजसम्म
श्रुतेयेव भवति नद्देवपुष्पाद्रूपतानि श्रन्यदात्तयागपनयेवततयाव्यपदेशाः तयावततक समसमवा
त्रिकोणतयायानिद्रूपतत्स्फटीभूते विभक्तियाद्यादिरूपसोमसूर्याग्निसंश्लिष्टानिसहृति इडा
पिंगलासुषुम्नायमायमेशवलादिकोणत्रितयापारमेश्वरी भैरवभट्टारिकासुझनरूपयाम्या
धारनयायानितिरिति तथाचश्री कुब्जिकासते खेटवक्त्र विचार सुमेवा
न्यातिष्ठ मायापतिमहामायात्रिकोणा नद्देवपिणी स्यादि श्रतएव तथा विषवीज कुह्व मेक
धनभाव शिवशक्ति संघट्टः स्वयस्वात्मे तेवक्त्राङ्गपरिहृश्रीत्रिकतत्र सारे शिवशक्ति समाप
स्याशिवशक्ति चेतनात्मकः शिवशक्तिसमापत्ति त्रिक सहजयस्य राखित एवचयनीकावाप
वैखरीरूपपयायास्फुटीभवति तथापिसवेस वात्मनिपरवास्वगुप्ति सुष्ठत्तयावतिष्ठते तय
परकेवाहस्थानकवर्णान्यपिसंतसर्वात्मकमवतिविशेषः तथासंतरापिसजन्येनयस्व
हितिस्फटएवात्तुभवः भेदस्यस्थानादिकृतएव श्रत्यकस्थाणानाद्वर्णाना किंवह्नावेला
पिष्णुरूपयमानोनत्तथाद्रूपतयाविमर्शनिभावजातेविपर्ययेणासंशयेनापिवाविश्वशन्य
वक्ष्येदनावसंवेदनएव सवत्रापिवसमीकृतएव श्रतएवसंवारद्वात्मप्रणाना स्यामेनाह
उपयानादियोगोपि वातत्तथासमुचितस्वभावः स्यादेवान्यथासमस्यानेषभेदायागादेत ३४

हिनकरशानकयोपि स्फोरवष्टुणोमस्थैर्यं वपरणामप्ट्राप्तं संकल्पयामि समकल्पयमित्यादर
पि संकल्पस्यान्यथा वैविध्यायोगान्नदनयागुरूयानिवालिनयानरथिकं प्रवृत्तिविशुपपद्ये
शीलयतात्ममविदं यत्सर्वं सर्वात्मकबोधैकघनकेटेष्टादियाश्रितयाविषवोधकेदे
नाविमर्शात्मकस्यातेऽप्रसारमहामन्त्रपवणेमहारकानिवेशः बोधैकघननतानिविशे
घनायामिदंस्यानमिदंकरणमयवेण इति कथकारविभागइति व यदेवस्यातेयत्तथा
विधेस्यात्मनिष्ठटोयत्तुरवमिदंत्वानमिदंत्वातारूमित्यवभासयतितस्यैवविषमिष्टतरत्व
पावभासनकौवाभकियान्वाप्रयासः प्रतएव सर्वपाषाणानकलितयंस्याज्ञघटदेवनदेकव
लिमत्रनदीशान्नमदेशाद्यापकेवपराभट्टारिकाश्रीमः सर्वमर्वात्मनेवपरमेश्वरदेप
णोक्तः इति नहिविजृम्भानादिमावोत्नयानिविष्टस्फटास्फटव्यकाव्यकादिरूपशब्दराशी
रामत्रवीर्यमितिनीयते तथाहि वीणाविपंचीकण्ठापिकामुरजादिरूपसपवसरोन्यता
न्यतोदशात्दमुरुवत्रेकस्यानइतिकथ्यते एवंतारमध्यमन्द्रघुपितत्स्यायिसरेकान्य
पिवाच्यम् प्रतएवचसपववर्णः कविसर्गाणानिस्यानोनरसमुल्लासापिभवतियथा।
धातेष्वककारटकाररेफाऽवरेतः सर्वएवादृवपाणुकंवतालुनिवेस्याउपलभ्यते प्रव्यक्तव
पितएवतावतः शाहल्लात शाहस्यवमात्रकानिरेकिणोभावात्मात्रकानिरेकापि प्रव्य
कःशोहान्नुपयोगात्रसंस्पृष्टीनरस्यापृथुकम् प्रव्यक्तवर्णरूपस्यापिमोक्तजसाम्वृद्धादिषु
नितस्फुलादपारितापकारितमध्यसर्ववानिकोत्याभिमनउपयोगः पारमेश्वरव्यक्तध्वने

प. सि.
टी.
२५
35

मित्युक्ते पैवग्राय शेषमंत्रेणानिरूपितम् ऋग्वेदादीनामेवमंत्रव्याप्तिसाधनेनाभिधानात् तद्व
वलितोपि नीमत्र श्रामः शाहः श्रुमश्रुमाधनद्रव्यायुक्तम् चेदाकांस्यादिधनीनां श्रोत्रवदना,
दीनाचनादोपदेशानिरूपणात् ह्याहेवनियतद्वदात् इदवनीववामिहागुलतियतद्व उ
ष्टुः सीनक्रकृते यथा नश्यादीयेष्वगाः प्राणानाकर्षतिबलाधिकाः महामत्रप्रयोगाय
ममाघाकृष्टकमणोन्यकाशयगोतिनीतेश्च नयापायमात्रमेन इष्टितस्नातरपवासीना
दात्मामत्रइनितकण्यमानमवाद्विरण्यस्वामिरपियत्वणांमालादिमत्रेणानेनसवाव,
यत्वश्रूयते तस्माद्व्यकावर्णानेव यथाविहरणावीचेदाचटपर्वतिस्थिते श्रुतपवदा
नीसर्वभूतज्ञानयव्यक्तेषश्रुतिभगवतोपादिष्टं तदृष्टयनामीभूतमन्यथाशहोश्च श्रयथा
नायःरनेरनवाध्यासा यत्र्युध्यानयारणामसमाधिसंयमनतत्त्राविभागपर्यन्तपरलासं
मकथ्यस्रस्फुटवर्णत्रपतानिरकिाविहगादिक्रुजितादोपर्थवस्पेत् यदावततपवनेर्वाणा
वर्णानामवपरमार्थतोर्थतादात्म्यलक्षणावाचकत्वेतदाश्रुत्यातपवाविहगादिकतना
नमेयादिशब्दाश्रापिव्यार्थवतएवजयाजयाहृवकतेयापदशाविहगादिकतवत दमि
श्रायणावशितासुत्रकारस्रजातिहृविसर्जनीयाउरस्याविकेषानादन मूलमेकषामिद्या
हीनिवावकीभवति तवपरथाकण्ठविदोपि श्रुतपवीकाविहृचियमालब्धाम्यवमम्यवेवा
शकमावोविसर्जनीयजिह्वामूलीयोपध्मानीयावनुनासिकेभ्यः पवयमान उकार,
छकारयवलवतकारेभ्यस्तानेवलत्रुप्रयत्नतरा मेदेनाभिमन्यचवतः शाद्धि ॥ ॥

२५

वर्णोऽन्त्याः शुद्धत्वे चात्र स्वस्वरूपे जननयोरिव स्ववर्णे रशाश्वतोः श्रीत्रिकरत्नकोले प्युक्तं
शुद्धाशुद्धविभेदेन मायाकार्यालिङ्गितम् नेदं विकल्पकेन तेन व्याप्तमासत्त्वं जगदिति मात
काज्ञाननेभेदविकल्पनेनानिरूपितमेतत् इत्थं तत्त्वक्रियात्मीनिवेशः एषां तेनैकसावलात्
नेदं वस्तु सर्वत्राय मीदृशः संविदनुप्रवेशक्रमः पदार्थः संकल्प्यमानः सा ज्ञानक्रियमा
णिना मायीयासाकलितकल्परूपश्च तत्र शुद्धादिविमर्शात्मपरावाङ्मयमहामहासितावे
न नित्योद्यमजनेनयवस्तवाहिमिरपि विकल्पादशाणीयतेन नेत्युपरमयमहाप्रत्यवमर्श
शुद्धव्याप्तिस्याद्विपारमार्थिकवीर्यापिरूपकादिवर्णात्मकमेवान्यथा मे कवेदन ना
लज्वलनभावाभावचटल्याविनिर्विकल्पज्ञानानामेकमेव संवेद्यादिकल्पितत्त्व
मादीकत्वामेवमर्यादेन समेत्य तदेव ननत्वरूपानि यात् तथा दशदेव तदसाके
तिके मेववप्रत्तदेवान्यानयि विवरूपप रूपाङ्कः सर्वसकेनोमायमरूपाम नयाणदि
रूपेन नैवं वसाकेतिकाद्द्वित्थमितथा स्वलमायीयाः सकेताः एतेति यथानवमायी
याः सकेतितमेवनादात्म्यशनिपद्यते तथा तद्रूपशतिपतिरेवाहितथावादकनाभावाना
न्यः कश्चित्द्भवस्फुटमभिज्ञानमस्मासवशादसाकेतिकतामायन्नैविरनरूपेवहूनगो।
शाहूपरामर्शत्वेथवसकेतकालेगोपरामर्शाख्यमायीयासकेतिपरामर्शायाम
स्यवनिपतनीतियावद्वालस्यापि जन्मानन्तरोत्तमरैणापि चित्तभावस्याहोस्थितेवासाके
तिकोसत्तामयथानवस्थानात् एवमेवबालसकेतग्रहणोपपन्निनोयोति ईश्वरप्रत्य

भिज्ञाटीकायामपि श्रीमदुत्पलपादैर्निर्णीतं ग्रन्थबाहुल्यभयान्न प्रवेशशङ्कि: पशुपत्यन्यक्षा।
ऐणात्यन्यक्रोत्यन्यसुजल्पति चिन्नयत्स्यन्यदा भुक्तेनेन्द्र सौकोनकीर्ष्यन्ते: इति भट्टा
रक श्रीकण्ठपादा: मनोज्ञ ऋत्रनितिम्बवत्यत्र मातिनमित्याचवावत. तदस्यसं
केतिकमन्त्रवपु: सवीजमन्त्रयावति दृश्नरूपदेशनमथा विधानेन मन्त्रदायैवविघ।
मान्त्रविमर्गोदृद्याम्बरदेवविमर्शोष्ट्रहकलापर्यन्तनयाश्रमवन्तस्याग्रपिद्दकाना झुशा
किंकुण्डलिन्याख्यरूपमहात्मकविदुरुत्वरूपहारयाभ्रमनरूपदर्पवमुक्तमानतत्त्वरूपएव।
विश्रामस्येकान्तरसविक्लिन्नत्वरूपनपवदेशकालकलनोपधानादिनेरूपत्वेन वा
शाशुत्कृष्णेनननीनयेन फगितिविमर्शभूमिस्त्रघपवानेदशनेश्चोभ्य घतत्स्य ह्रतं।
नदेवविद्याक्रियाशक्तिमयानामाकावादीनास्थिति: सप्तदशोविसर्ग: कमत्वानेतदीय
कतयैवनथ्यानिसरितयाश्रमरूढाणामेवहृत्कलामय: मणधेतहृत्कलामयतामपति
देववत्सन:काद्रिमत्वानेततनजालस्थिति: हृत्कलेवचवुनरपिविदावश्रमविस्पन्दउ
नरूपदर्पवर्यवस्त्नीस्ये केवाश्च्यपतिहृषीरूपांसेवहनमन्नामहृशिकयपराभवाव
नीपरमसृष्टीनत्वच्छमादियाता: कश्चिन्नदेवतत्द्वृष्णनेहमिति विपर्ययस्य सहतो प्र
हप्रैश्रतिद्वैपमपिचेयमेकेववत्सन: सैविदेवमेषमस्येवपरस्त्वोदिशाकापश्याम
विश्रान्तिसर्वस्वहूनोद्भाव: यथानकप्रकाशस्यान्तविश्रान्तिरहंभावोहृत्कोतिन: स
ववत्सन:सर्वसर्वात्मक: सम्मनेमरवतिणीतनोस्येनिपराभट्टारिकाउवृक्ष्ोमरवात्मक

एवं यथोक्तं मयैव स्तोत्रे विश्वं च भावपटलेपारितं समाणं विक्षेदस्य नापरमार्थं वनकृतिर्या
नाहणांहूमहमिति प्रथन स्वभावात्स्वात्मस्थिति स्वरमनः प्रणमामि देवीमित्यपवृश्रीवा
मूनविरचिते हृदयसंपातिवार्त्तिके उपदेशानयावोद्भवः तेनास्थितमनेन प्रकारएवम
वेद्याद्यः यत्र हृषघटनीलादौ हृकारायाश्च पिवर्णस्त्रयापि श्रनेननिजहृदयापरवर्णस
मोतपणवात्मस्थानस्वेवदहादः समुदायायोगात्परमाहित्यमाणनादवानीनेलीना
विकल्पाणां चरनमस्याभास्तएवसर्वेद्भविज्ञानेसवीणएवदेवतासमसमेवृसमुदायदा
यत्नांक्षिगमंवितिहृतिवनयति नदेननेवाशयेनकालीदिकार्यदेवेकस्मिन्नवश्राते
माणषोडशशोणिवाषाहितेहृद्गणाद्भुतशदयएवेकमात्रकइलोकपालयहूनावाद्यानानु
दयघलयाश्रियानिशपिताः तस्मिज्ञातेनोदयप्रलयमयएवहितो यापिप्राणाचारादिव
कालकलितमवनलवस्तनः परमार्थतः शुद्धिपरमेनावस्थात्मायोयाख्यवमायाने
ख्यावमेयमितिनामितिनाभिमानकाविपरमविदितनकालभासतएवानएकतएव
कस्मामेवज्ञानकलनायायपश्यणत्याद्विकलायत्नमादिमाशुपदेशेनयउक्तदेवताये।
याधिष्ठाननत्मवेदेवानणापिसर्वांणएववसवेदनानिवल्लतोहमिमिपरमार्थोनिविम
धामयान्यवतदेवस्थितमेतोद्दष्ममतः स्थितमानेहशक्तिभिरितोवनयसमानस्वविमर्ग
एवपरमेश्वरायनीभूयहृकारात्मतापनिपयातेदसंयोगावैचित्र्यणात्तरूपतामच्छतिमप
वैवहृत्यात्मकशाक्तयोनिसंयहुसमुदितसर्ववर्णात्मकतोभानाहतनादेदशास्त्रधोणं

प.प्र.
टी.
३१

मध्यमसेोऽष्टमाणपदोव्वकालमनंतरंनेनभावपटलाम्माविसर्गोविश्लिष्टनक्षवधान्म्यनुमरपद
एवशब्दिशालीनिशाणसुक्रमतनि धर्मोवाकारापद्या: स्थितिमतः ध्राणोनुटिषाडशाकादि
स्थिरापकान्तुहिसर्वीकृत्यार्थाधेमायानमलयादयथार्वहिवाघपंचदशदिनात्मककाल
रूपानन्वतइतिनिश्चयः कालाभ्यात्माः षोडशपववकलाविसर्गात्मायाविश्लिष्यतीसमद
र्शीकलाश्चीलायादिशोडशतिश्येणतामानमभ्रदर्शादेवीदकाराधूर्ध्वशेपाणांविसर्गा
सहकाराधनादितिनिरवयवस्येकवलस्यकथमेषाविकल्पनेतिचेदस्यापनेसवयमे
वानवयवविमर्यकावभासनानतिरेकानथापिचन्द्रानआरंवावयवाभासेपानवय
वैनेवाननपायिनीनथ्यराज्यन्तकालविरामः एवमेवरूपाणांपानिवपवयादत्वाच्चाकन्ता
लव्यात्विणोष्टकमप्रमारीपवन्द्राधानकः कथकेदरुवानाल्यादरुतीतिपुवापदाहरि
केनेपिसमानकालनाम्नायप्रकेठ्यानोथदेपतत्कुनाल्यादृतिजंमवतंमभवतिस्थास
नादयोऽस्यपश्चान्त्यतीपमानतयानुभवानेनलक्ष्यते हिमायुत्रमायेषुवाद्दिकादियोगा
भीष्टानपक्वकदयादिरवनेश्थवमातेकेष्वयंमाचादियोगसंबंधः यथाक्रमेणुनावाय
णानपूर्णावाधायेमायानोप्याणवइति नन्वेवाशब्दगोविसर्गस्यप्रिका शुक्लमसकृमेव
काविनमतादिशास्वष्टावमर्शाविश्लेषस्वानुन्नेमपदसनोलवननाषाद्दशकेलयस्तु
पराम्: नेदंबमेताःकलाएवचन्द्रादनोमाशेविनेहमयत्रभावकाः स्वराइत्युक्ताः स्वरयन्ति
सवयनिशब्दयंतिविमर्शंचस्वरूपाभानवानि एवमितिचप्रमाणानतिसंकामयतोद ३१

दीनस्ववामीयेकादि येनानुरूपेणेति बहिः प्रकाशयेत्नोदेदीतीति स्वराः एतएव हि विलेनहृमित
वेकानादात्मकाः ककरणश्लृणावरोतनादिकोष्ठनहंसिमार्केदनेचाटककत्रतापादौ केवला
वाप्योनिवर्णानि विष्णावानिर्यकनदेहमात्रादिह्मपिपुरुथमतन एवापतेन स्वरैकेनाविश्यादि
नेपेपिहृयणेवमाविदासनवानिनान्त्वरेकाकादिरूपनामश्नुवानाः प्रकाशयन्तीत्युच्यते। य
मा इत्यानादय उपदिष्टाः तेषामेव हि नहृमनुभावकेषड्जादिरूपनादवसंवयसवेदनेम
वापवेतावाच्यवाचकयोनावस्थितेराः शाक्तय श्चादिलानां समापतेत्याहमहामिकया क्रम
मेव भासमानाः कलनामयत्वेत्ये नक्रमसक्रमणमेव हि दिशमाने देशामुल्याएव यम
याथाभेकपरिमाणेतावविशेषादि निन्यायेनराभीहूतेन दशात्मकवेचियांकियावचि
शात्मक क्रमरूपकालेवरि यौजनपालामयेन्यः स्वात्मनि पुजानवेन ग्रसमानाः शात्मा
समये रंकरूपतया घोणावभासस्वयामविलापनरूपणाद्धादशात्मिकाहशरूपनामाश्च
येनस्वेन शृहीतेयमदादियालाघामादिकलावत्तह्यपविष्णानयाया क्रमेणशूयसालस
घोडशात्मकमतिनएगीरूपनयाप्रविशेषात्त्वेवहि श्रुतदास्त्रनानेदविश्रान्तिरूपवमका
रसनासारकलाचतकेविसर्जनएवविद्यामेवपूर्णाष्टात्मकदालालीलानिविश्रामा
नाः सोमसूर्यकलाजालयसनेवमनचतुर्धा श्रुकारसेवादितया मध्यचक्रादिस्थानि
ज्ञानमवभासेनेचविदुद्दमहामिन्त्येषवमगवतीसृष्टिः नहृकेश्रीसम्मानेरपादिलिन
विहृतौ ग्रंथश्यंपेवविकृतादिकृतरूपामात्रिकनादिनेतच्च हृपतदवनसमाकारा

प. त्रि. टी. ३८

ग्राह्यस्तित्वेया यद्वा विंदु रं कारः प्रकारादयाल्लिययस्त दत्तो विसर्गेऽस्मिन् व्याचष्टे तत् एतदे
वं सविसर्गत्वेनैसंदर्शयन्नुपदिशति स्पंदनं च किंचिच्चलनं स्वरूपाच्च यदि चलनं तदाक्रमणं न स्व
लनमेव न किंचित्त्वे चेत् चलनमेव न किंचित् स्यात् स्वरूपप्रक्रमादिपोरद्दोरणावमको
गात्मिकाऽत्यक्तलता ऊर्मितानि मन्यन्ते इति निपुणैः निशेहेरागमेऽत्र निदर्शितः स्पंदः इत्युक्त
ते किंचिच्चलनात्मकत्वात् सचाशिवं शिवशक्तिरूपसामान्यविशेषात्मात यास्त्वियथः वि
वृम्भमाननगाः कालयोगेन सामन्यांतस्पेवा फल स्यात्ः पृथिव्यादीनि च यावत् उद्रूपं च के
नावभेषा स्वराणामतः कथक्रमात् प्रथवक्रमस्पादनमनुणा कालयामलत्थाक्रुवति क्रि
याविशेषणाव शाभ नेवते भागारिके न भागानि हनावण्णने सेवते प्रमत्रणमप्यनंदवाः
ग्राह्येयं एवं मकारं स्थूलाप्रविद्यमानं स्थूलादनादिनात्मकमायस्पाः प्रत्तूषणानेनरूपेण्या
पिक्रमायस्पास्तथाप्यस्थूलास्थूलस्य यदातनं नवश्यातत् ततस्तदेवक्रमायस्पा एषवाः
नेयासात्ररूपे षव चेतयाम्स्पेवाभावात् प्रविद्यमानत्वात् तस्मी मासनमविरतेसह खा
दिरूपत्वेनाख्यामत्राणामेहिये कारणामेतेसमीपेषाराप एवमानायामेवादिस्पवार्या
दीत्तानासहित्ह्देवमाहरणं स्वात्मानुप्रवेशात्म स्वरूपसंहाररूपयस्पामेषवेषिवाः
सकबीजप्रसरूपाणामनन्तराणयस्प्राणामसर्वेषां एवं वाच्यवाचकादिरूपवर्णामहाक
स्तवात्मराणां शक्त्यात्मकत्वात् संदानां सर्वासां तहीनोऽक्रमेनाविदानारपाणाविधानान्तमित्यप
वेशानुनाधिकसर्वेष्ट तेषुतन्त्राणा बुवमर्वा लेकयाहृ सर्वकाले चमर्वे इदनी मिद्भुसेवमा ३८

आख्यानाख्य कलाख्याति रूपत्वं मायीयाशुद्धिरूपभेदो वर्णानां तस्या हि तत एव शुद्धसंवरू
पावर्णाः अखण्डपञ्चविध विपर्ययशक्त्यादिरूपग्रन्थयात्मक भाव रहितो मन्त्ररूपमा
हात्मने पञ्चविपर्यय भेदभवनयशक्तिरूपविकल्पात् शुद्धाविद्यानभेदात् तदिनेवयाहृ पा
शिवितिरू तत एव अनयाः पाशवरहित पाशाशुद्ध्याख्यानतया यथोक्त स्वरूपावरणे
वास्यशक्त्यः मतत्तोयिताः यतः शाक्तानुवेधेन तु विनाशत्वयाद्भवशात् तथापारा
तरसायापायक्लस्वयः प्रपञ्चयाद्भव इत्यादि एवं प्रपञ्चरहितानां तत्त्वालोकरणेन स्फुटग्रथ्य
मानाध्वात्मक मक्रमाभासमानमायीयवर्णाशुद्धिरूपा परमार्थिकशुद्धतत्त्वालिंगि
ता तेनं कार्य कलयम वदायिनीति रूपिता श्रीपूर्वशास्त्रे सर्वेषां स्वार्थगामिन्येव रूपेव
विधाय प्रणवादि शुद्ध स्वज्ञानवितानभ्यशक्तितः तत्त्वमानन्तरं वर्णानां नामाख्यानरू
नस्य परिणामादिनेनोपालिखिता स्वतन्त्रवैकामफलश्रदा इत्यादि एवं मामाख्याना प्रकटामा
या याना सर्वदेव व्याख्यानायकाशा शुद्धवेदनात्मिका यस्याः सर्वदवस्थभावात्मकप्रमा
वप्रव्याप्रसवानि तया परस्य परामर्शाय स्पन्दिता मनत्रतेन तदयमत्रसतपाठः स्वा
नेषु क्रूरमा वेशावमन्कारैकलनलपरामगवतीनित्यामासने भैरवी स्वयम् तस्याः स्वभा
वेयामायः सालिकृत्यसदाधिनः सदाशिवपदानिर्यद्वा लपीनसंख्यादिभिः भासमाने
लसमावे: स्वयंप्रथनशालिभिः प्रथते सविदाकारः स्वसंवेदन साधकः ससमवेदनं
नाम प्रमाणमिति निर्वर्णने वालनियक्ता वैविदायनामाने वमामने इंद्रियाणि तु

प. त्रि.
टी.
३५
39

पंचलिंगेण परववः क्रमः स्वात्मरूपमनया यागाः अनीमत्त्र दृष्टोयमः इत्यादिको यस्य सर्वेश्वरमा
त्रेति रूपमते मनस्संवेदनशक्तिमविच्छेदरूपप्रधानमयम् येनैवान्तेऽहंरूपाहिताम स्वात्मरूपाभिमता
तेषामपि तिरश्चां हि स्वात्मसंवित्प्रकाशते एवं भासमानभावेन स्वरूपामर्शनात्मिका स्वरूपाम
र्शनेयमुक्तेनेदं परवाग्वपुः तद्धि विश्वस्वभाववत्वादि विश्वप्रथनामयम् प्रथनेन पारतेऽहं विजा
नन्त्येते कांचित् अपारतयात्मकतया अन्तर्हृदः कथ्यस्थितिः अतः सकृतरूढितस्वस्वरूपवि
मर्शनम् देशकालकलामयास्थान ज्ञानक्रियानरम परिपूर्णस्ततः सर्वस्वोकारविल
क्षणम् स्वाभाविक महासंवित्संस्कारैकलक्षणम् शुद्धविद्यात्मकं रूपमहमित्यमयाम
कम् तदेव मातृकाद्यपरानीनानिजवपुः तस्मात् परमार्थिकाकारं ङस्याप्यान स्वरूपतः वी
नयोन्यात्मकशाक्तशैवशक्तिस्वरूपकम् शिवशक्त्याल समघट्टाद्रूत्यान्योन्यं कलितन्ततः
परस्परसमापत्ति जगदानन्ददायिनीम् अतस्याविसर्पर्यन्त पारमार्थिकमद्वपुः यद्दीयम
ते निर्णीते तेनाहं स्वरूपणायाज्ञेन विमर्शरूपतत्त्वात्मकं ध्रुवधामत उच्यते अत्रुम रपदा वा
भासमपरमार्थविधिः अस्माद्वेवनमायीयाद्दलिङ्जातिरूपिता मायामात्रेऽत्राभिमेव अत्रापेवं
संहितालमी पंचाशद्रूदस्मभिन्नाप्यनन्यपश्यन्त्यात्मिकाविपरूपास्वभावेन स्वरूपावरणात्मिका
अवैवान्तर्गताशक्ताः विविधाविषयात्मिकाः नवनेमस्तिविशिंकाःमेमायापशुनामयीम अ
न्यामात्स्वभावेनशुद्धमेवैनामयम् प्राक् पागेवजीवतेमूक्ततेपारमार्थिकम् भिना
यावत्सोस्फुटवनटामवपुः परम् वीर्यमिस्रक्रमं यैवयत्स्वभ्यामेरभ्मता तदनदहामेक ३५

वृद्धिमस्मीत्युनरात्मकम् स्वस्वभावरूपं जानन्जीवन्मुक्तः सकृतकृत्यः सिद्धादिर्येप्रवृत्तेनलक्ष्
मस्कोचस्त्यचिनम् नाभिकुंडलहृद्याग्रायोगिनोदृस्युपासते नेदंतत्किंलेतिर्णीतेयथा।
गुर्वागमसमताक् एताश्चैविदमालक्ष्यस्थानस्वक्तलासवित् नैनावैतेवद्वलितेमाया
शास्त्रप्रदर्शितः इयनीतिव्यवच्छियाइवीसविरहिकः एतावान्शक्तिपातोयमस्मा
हृद्धविस्तोभनः येनाधिकारितैवेतदस्माभिः प्रकटीकृतम् अस्माकमन्यमात्रणामय।
कालान्तरेणवा भवत्यथवाभाविनान्तकेः स्वल्पनमाश्रुतः यःसर्वयोगावयवप्रकाशश्च
गमोक्तिमान् श्रीपूर्वशास्त्रेनिर्णीतोयेनसुक्ष्मसाधकः एतत्समवेयाथाशाहविस्तरा।
चेपरक्कामिः सत्पमस्यैनस्वलभाहृद्ध्यास्याविचक्षणाः श्रीलोचनसागराइवेयपट्टदेवताम
निश्चितः स्विदकोयलवालनेसमाप्यैतोखनतोरमात् परमेवश्रणामामसङ्कुइणाडश्च
रहहसोश्राइसङ्कुइणामइभासइसयलाहिमाणाश्रपरमड्रपरितोसमनजनहसोस्त्र
श्रपाहलश्रवणापरिमाहकइवसतिसलाहिस्मतइभिनेकदपश्रुत्वविसोश्रिश
सिहृयेनाइश्रपश्रलविपारिसिश्रभासइवाहिरविहरिणोपहिविसगाभूसिश्रनामडूने
लङ्कइणापविभिणादहुकश्रमलाहविहरिणोकइलिङुश्रुणाइरपरमइजेविश्रभोइश्रत
उवमण्णइमसइविविड़विमोहसनापकुपश्राशिनडश्रहमड़मलाहिपविमिविमेउविहम
उमालितिमाइश्रहसनाइमहभोश्रमसगुणश्रइलेपड़तिनडुश्रपारहमरलपयष्णंतोप
मारइमाडहइभामिविगामइविलाश्रउसाश्रिश्रश्रमिडसड़श्रोहलाश्रइपविसश्रलतइ॥ तौ४

प. त्रि.
टी.
४.

नामश्रीश्रीधरीदेवितनंगीगीय दुष्टुग्रमहस्मारंगीगीतिनं उमकीलामाउदिमनिदिवि दुर्गागीहा
उगाविक्रं निलनस्मा इहालगणसाह्रोसग्रुलालका ।। पवस्तुनरस्यग्रुवनरामिति पउमे उमया
मावनरस्येनयवेनमापानः कुनामापानः सहग्रमरेमाविलरवीनिरणीनः नञ्जानरमोषय
याव्रुनरनयालिवपिने इदनीविनुनरमेवस्तवपुणाविलरवनाविवारपदवीमपेंहनत पवेविथ
व्रवादोनिवेहनायघव्रघमानोविधीयमानश्रीशस्वपणनोलहिनोवस्थाना यथापदेव
शिवनामस्मरणामनदेवममलमाव्याव्र्वलनमिनिहावणशालस्था इदनयघपत्रनर
नामामहलकिविमालिग्रमवेनस्थापत्रुमनुवपवाभिपानान नथापिमानयल्कमा
पदशणपदशकभावाभिप्रायेणयवाववस्थलकप्राक ननश्चविलरनोत्रनस्वरूपानत्रप।
णायत्रथावनारम्भत्रिरूपयानि वनदशायुतमहानश्रशानममान्वितम नलीपवस्लव।
श्रीगीरुहरमेरवामनः पनमयोगीनीज्ञानानाकहालमनेस्फटम हृदयदेवदेवमम
घपोगाविभूभैदम श्रस्माश्चारक्नेनसस्पव्र त्रभुमगणणमहान मघालत्रुखनामानिव
देहावशलनणम सहेनस्मरनयलश्रवकनामिमुदिनः मवभातिनलदामवेमव्रु।
दागणनरः श्रीनीनानायानानथान्दहामाकथपनापिपदायदाभिप्रनेदेवताइपत्रुव
रेनमानानश्यनमदियमाक्षहानेद्द शाकिभिः पदारवपमाभेगणामस्थानायनमा
नं भेपणमानरस्मवायुगेश्येपामहावलाः वीरावीरेश्वरामिद्धवलवानगाकिनीगण
श्रागनयममयदनामेरवणप्रवोदिनाः पन्त्कानिपरमामिहेपलेयद्वसमीहितमप्रनेन

४.

मिश्रा सैस्मेति सा परं प्रतिबिंबमे त्रिणाः यत्किंचिद्वैखरीवेनेत्रे सर्वमस्मान्मिश्रति ग्रहहृमंड
लेष्वेवम भेदवत्स्वप्रसरणाभिव्यक्तिदशायां तदुन्मीलनमात्रं निर्यापितं नरशक्तिपरात्मकमनुत्तरिका स्वभा
वः श्रीमालिन्यां हृदयसारं शिवरूपं परमसूत्रं श्रीमत्परा भट्टारिका या समालिंगिता भव
वशिष्टतन्त्रे विश्वस्य सर्वं सर्वात्मकनाथवपुः शक्तिरूपं तत्र हृदतं सप्रात्मनः प्रतिपदकस्य भेदस्य
नररूपस्यैतावद्विश्वात्मकता या पदवीनेनेतयाच विनाभेदस्यैव यायोगादिष्ठितेकं प्राकृ
तश्रीणी प्रामत्रणामशोभन मायात्मना यामध्यवसायं नपतन्त्रइद्वयन्मयपदेन वस्तु एतद्
हृदययोनि तत्र शक्तेन नानाः कृतमकलदेशादिभिः यत्स्यावशानः प्रमातृजाले स्यात्
मात्मनोऽस्माकमिति समुद्विलापिनेनव्यापदेशस्य भेदवात्मप्राणमप्ययमतशेतविशुद्धी
वेनानवदातपादकार्णो हृतं केवलमन्यवादाविहरवति ब्रह्मदर्शनं इवत स्फुरन्तीय
नशापरायपस्यापि शिवपरेक रूपमतपवामीषु प्राप्तं च वशाख्येन यानदेव हृदयहृद
तेयाश्रीहृमनतश्रीवहुनस्याके येवामिसा हृदयाश्रपिनावन्मात्रवा या चारूपरिशीन
नैनेवक्रमवत्यामिथिलोमवाक्षिपितनपाशवेनियमवधनापतेहृदयवाणि स्वयमेव
समाधिशेरन नेमन हृदयानुप्रवेशाप वन्हृदये तत्र प्रविष्टा स्मि इयदेवीपरस्यतत्वशहि
विकल्पकल्पाः प्रत्यवमृशन् हृदयानन्दमार्गेणादिसकोविस्तरेनः प्रतितमकोवय
निहृदयनाहिशाह्वयासानो संविदकल्पप्रययहृदयवलोकः सम्यक्स्वभावपदवी॥

प. त्रिं.
टी.
५८

विसर्गात्मनो भैरवोल्लसमहामरीभवितानास्थितिः स्यात् यदुक्तं मयैव स्तोत्रे भवद्भक्त्यावेशवशाद्विघटन
रसज्ञानमननमात्रेणैवावस्थास्फुरणमयि ह सम्यग्हृदयमिति अत एव कोणत्रयमालिनि सोम।
येहवीपरानन्दमेव तन्निमेषुनश्यानिस्यानन्दरसमयमरेणवहात्मकविसर्गेणोल्लिदवता।
नामस्थदयायामनयागतीवाणामाने हृदयस्थिनिस्यानन्दहात्मकहृतीमवहृजेवेनिष
कवीरतयामपिलरूपानन्दाविश्यालियागनप्रेमाख्यानेदहृदयनिः सरणा यामृष्टिकाणा।
कदायावितिविघ्रहितनिवेशाशानन्दतामप्रसवकगतिनदेहिस्यमूलतमपायनमवद्दव
नन्नायायप्रयात्म वक्रविषमप्रसवन्नेस्यादि एवमानन्दयागएव हृदयप्रनायप्रयात्मकाचि
कनव्रमार श्रानन्दयमवः पूज्ञानात्त्रिकाणप्रकल्पयेत प्रथमपाटेगायेत्स्वहृदमनाथ।
कालिपिमतिसर्वाहिषुहृदयाउविदृज्ञानक्रियाशक्तिसारत्वात् केवलं द्वादशान्तं ज्ञान
शुद्धान्तउद्धिक्तनयाप्रज्ञायीवेविपर्ययापएव शास्त्रसमतयाविपर्ययाच्छ्रोत नेवाभिप्रा
येण ज्ञानशक्त्यात्मकलिंगक्रियाशक्तिसमर्पणमेवमनवधनदेशस्वपुतसंक्षिप्तएव
दशात्मकनिषेधातनेविसर्गेणषोडशानान्वितयद्भावनदेशमाहितपुत पुरमषोड
शांतर्धीनापंचदशानामीषांविसर्गस्लस्यातसमदशगउनकल्लानदोवितहृदयम
वीमवहरसत्वादीनिवस्तुनिनामेववीजस्रनापरमार्थरूपेणक्रमनीतमक्रविस्तरतो न।
स्तदेवहृदयमेवषोडशयाहृदयमेनमेत्राउनत्रसारेणायदनतङ्गस्यसामरस्येवषवद
कयोस्थतेसरणा दशानामुयागादीनामसमाहृतोविभागाभूः प्राथमिकीनयाउतमावा। ५८

भागियपुनेनिर्यानामीशाङ्कायेनात्मव्यभावनाद्यस्पेतिस्फक्रम नेधोतिर्थशानासेना
श्रस्तनवेणाश्चवाद्वेसमग्गानिनेम नेसनैनोयनगायेपत्तयाशिवश्चपपरवेदक श्वतस्
भिहश्याभिन्हसन्वयमेवनाभिराप्पायकोनेकात्मनानाप्रवामस्तकलाः स्वात्मनेपु
कोकवेन वधवदकेलोभससमापमाप्काम्यलनत्णद्रसरप्यानेनाम्पासनवागम्पेभ
रवात्मनाविधहदयमतुश्चविशान यथाक्रम सवेशुनेस्थमात्मानेसवभूतानिवात्म
नीनि १ इच्छालसनात्मप्पानेदशकायदनसंहस्यानुस्याक्रियाशक्तिमेपस्यात्नीय
उपभिच्छात्मनेदवशाककादाविध्यमायाघकलपञ्चस्यवनेयेदशवनाविशाउेरव
भेहापेतयापरभैरवपुरशक्तियस्याहितानिनत्मानियुग्यानसङ्गिशक्त्योपनीयानि
शाधकोभैरवःपरःपरत्रिकेतत्वारणेहयपारमाथ्यिकीमादिनेउनेश्चानेदशक्तिहिया
गणरूपाणकथानिथेशबीजेसन्देनेस्पुयानिरूपयताहिभिःसमन्वितेमितिक्रि
यविशवणाम नेदवहृदयसवरागसकृहातप्रसव्योननगासतुपेशब्देतस्तत्त्वयापा
नोनपरशक्तिपातपविद्भिनानाहशेमद्भूनालिकलनलालसानावापोगास्पासहृतिम
तथम १ इच्छाभिर्शायतान्नीयाभिख्यानेश्रुहितपिछमलनाभिमेनहपोवक्ष्यत
हशावबाविशश्चतानिनिविभागभोग्यतानेनरश्चनशहोविभक्षवाश्यपिपुनस्मिन्
नाहस्याशेतिनीस्यश्चापुनहकलात्मनोनः श्रानेहस्यलपानुपश्चात्मस्यपिलवायमय
म२ इश्चानापनयान्नीयाभिख्यानपश्चमावश्चानहहहुतमीशानननापमवनहशा

प. त्रिं.
टी.
५२

नोऽवलोकितानः ३ कायाग्रं पश्यत्याम् अभिज्ञतायत्र त्रितयी च स्थिता कलमयात्तत्त्वात्मकत्वेन तः सं
हृतिः कलशक्तिप्रथमस्पन्देनान्वितम् ४ इच्छात्मकत्वान शक्तियोगेनाचितं पंचमस्वा
नमेव यदा वृत्ते दृशा ज्ञानस्यापवनं च व्याप्तिशानो प्रतिप्रथमविभागो यत्र तथाविधं भव
ति तथा तथोशातेन कलशक्तिप्रथमस्पन्देन सम्यक्कृतत्वेनान्वितम् संशाक्षोभमरणा
पेतः तत्रावशक्तिक्रियाशक्तिमध्यकोटिरूपयाद्रिणीनदुकारकलाविलोठ तात्रूल्या
यदेतत्कृत्यपनक्रिविचलाचरतद्भुङ्स्वपेतयान्तृतीयं गुरु स्पष्टात्मकयः।
दातपवतेत्योश्वरं हृदयमनं तयानं दते श्रकारिलोते सम्यगन्वितम् अथ शून्यवलकाद्रा
मन्ना चतुर्णां यथा दोन्नादशा विनायात्मिकाविषयतेयवतयोमतेनपुतेन तृतीयं स्वच्छा
त्विनिश्चोश्वरश्च केशानेन बाह्येन तेन सान्वितम् १ व्याख्यातक्रमेण तृतीयं स्वशा।
नम एतदेवमेव २ तृतीयं स्वच्छात्मकव्याप्तिर्णा नमः प्रवृत्तीनामन्तर्दशायचमाया
नमायुतम् निश्चोशातस्य वक्रेण समायदङ्गु सद्रूपतेन सामितव्योमात्मा ३ तस्येव
तृतीयं स्वच्छाचतुर्दशात्र नितिश्चोशान्तसमन्वितं परिपाश्वत्रूपस्वात्मा स्वात्म ४ ३।
स्वच्छाविलनिजस्वभावस्य तत्त्शान स्वहृत्तावपञ्चमेव्योमसत्तायदाक्रामति तदा किंचि।
त्स्वकाशपञ्च प्रमफडिति रूपयातात्काशपाशाणामायातिस्फुलाव्योमसमस्तिमत्युवि
श्रुति यज्ञपवयहृष्मतमप्यव्योमानुप्रविश्यानोतिनःप्रसूचत भेदीकाश्पतितादोपि
श्रुत्यानायनकल्पतेरस्मादिः १० अत्रुनात्मव्याप्तिर्यदेतन्मयस्वरूपमाकर्ण्यैवविद्येशा। ५२

कीर्तनं तद्देशेन एव मिश्चाय दातुं तत्र पदस्य वेशुं शालिनी भवति यथा शक्ति सोमस्य रसना
देवे तत्र सम् तेषाच्चाने विलवितमध्ये तु नानाविधि शब्दस्य दाना सर्वा हि योग तेषां वन्हेः श
ह्यापललिता वनस्थी दशाय या क्लिमामामस्य दश्चपा तद्रूकुलम् तेनाकुलना तस्य वीणाश्रुतौ
तृतीयशेषस्य क्रान्तं श्यानमहिति निखीशस्याकस्य नेनानंदस्य क्रामत्मना वितम् १ तदा
पितेषु वर्णपि पदा समामतु प्रविशति यदा तदा भैरवात्मपुरे हृत्पीदीनेषु सूतेनः ब्रह्मा
कामिति पूर्वेव तु प्रणव तद्देवीजेषु रम्भ्से वविपवैविद्यातुपवेशाद व्याक्रादपस्वमसमथ
मिति कामवाक्वयायानोच्यते कामनसाय यक्कामानकामे कामेष्टुयाजेष हि मोहः एतो का
यतेबीजं वा विश्रायानायकेवलमिमा हि २ एवमस्य ... तदेव यामतु उत्पन्नवाद दृशायुत
कृतीयश्रवह निखीशानसमस्वितं तद्वभैरवात्मे शुतं तत्पदात् प्रविष्टम् ४ एतत्कृत्यवतं
विशायुतमनु कतीमा निखीशता वितं भैरवात्म वेदनरूपतया लिंगात्मकं हृदयम् १५ म
कलमिदं तत्तत्रालभैरवात्मतया खुलदत एव वाहि विसर्गमानद्वाद्वितं ब्रह्म विसर्गात्म
कं वाहिः स्थितं वभैरवात्मता पयकीवृत्तं भैरवात्मकमध्ये वह्निदसोर्धयाप्रसारतो नसर्वं स
र्वात्मकपदश्यप्याहृदितमि तिविसर्गपदं लिंगीते वेनदेवधानेन १६ एवमाद्यन्तात्मका
वीनव्याप्ति कृत्वा यानि व्याप्ति स्थवति वर्ण्णाध्यावाका वर्णिका रणाभिप्रायेणाह निरू
पणीया वाल्ये यौवने स्थाविरं दशामरुहमाणं दृश्या वेदविद यस्मात् समये प्रवर्त्तमानाति के
मनसि थीशानैन प्रवेशानि रीमनाम्नेतामा पापानपेणवतनत्त्ती यदव यप्रकाम

प. त्रि. ब्रह्माण्डे हृन्नाड्यामृतयम् अत एव यदावेद्यशान्त्यात्मना प्रोमेर्वेयव श्रीव प्राणग्रहकाम्यत्नयेश
टी. कित्रणपरीधान्म कोशिवबीजमा निशायव्यननाकेम प्राप्तकामि कनयामावावाक्षानन्भूता।
४२ आनिवास काल्मानरान्म एव मानाव्यदेशणाः प्रमानारणनेहृत्यामहृदयम प्रवेशाणांया
त्रमेवाः प्रमातृम्भीम्लवक्त्रेदेनाकमत अतवेहि धकरणगेयशादशाक्त प्रकृममासहृदवचत
दशावन्तारि शान्त न युत हि गोणिनमशान्तिः कालस्व यः पवहादशा न्तरशानमस गातस्य
लम्ह नमपर त्रपशाक्त सदृशम त्रवीर्य विकासमस्फुरीहृतविमर्शावि स्फुरणा मेवहृ
तामात्मिकाशरीरसमनाभवे भैरवरूपाप्ति शीलयेन युगपन्निवेशस्य प्रदायपद्मा।
चनेत्राम पुरकपायान्तिका ब्रह्मणाय स्मम ध्यसहसावादेल्लान्नियाणुगत पुभयविह
र्गाक्म हृत्समम न्वितेन ति द्वियहृयानवति ऊ विमृश हृवाद्यमलुनलौपप्रस्मजनगावित्र
नहाहशो भ मस्मो भेरवात्म भरिता कारमाध्यायकमडु हृदयचमस्वविद्ययानवतिरसाच्याना
मयत्रपन्तदेनानि द्रवाणि लाभमेदमलोविलापकानि तथा हि दृष्ठ एवायक्रमुः यदि
यसेकोचात्मिका शाकैवमध्ये हृसती त्रुच्छफलपर्यनाभसमावि गोगेणानेराः प्रथमा ऊन
तिः सावा पुच्छस्य नाति स्थिति भेवेदितिप्रवुद्धः कल्पनावाला न्यातिचकल्य मानापि
वेतेषां त्रच्छावैचित्र्येण बफलानि अत एव वैचित्र्यकल्पना देवस्थावद्धविया यस्मादिशा
हृन्तदेवणश निश्चरह यति दृशा चान्यान्म रूपायथोक्तसानि विलक्षिका देहइति मेयं
यदाफेटिनिर्विगलिता भवति तदानिरस्तपापावयत्रिणाकलकोभेरवहृदयानुप्रवे ४२

ष्टोभवतीति सर्वथैव पतनं स्यादिति तत्वम् श्रीनीलकण्ठाद्येयं भावः श्रीमर्गोशिखा
याम् प्यक्रम वीरव्रते वाभिनैर्द यस्यायोगानस्थामुक्तेदित्यादि श्रीसर्वाकारेणश्च
नाक्रमकेवलत्रणीस्तत स्फूर्तिमहतिः सद्भावणाः शिवाः सर्वव णाः सर्वशिवात्मकाः
पयोपय सह ना श्राणा मलाम त्वेवपार्थिवसूर्यरूपं च विरूपं च तत्सर्वं तेजउच्यते स्पृष्ण
स्पृश्यणस्यनावाश्रविक्कूदृमाकाशउच्यते नैव च निर्वदीचेतनैव च शुद्धतत्वयः सर्वप
चात्मकं दविनेननरहितं किंचित् इच्छाश्रमादयेदात्माकथ्यशाकाविधीयते इति श्री
वीरावलिशास्त्रे प्य यमेवाभिप्रायः उक्तं च क्रमस्तोत्रे सर्वार्थसंकर्षणसंयमस्य यमस्य
तेनगतायमाय वपुर्महाग्रासविलाससक्तं संकर्षयन्ती प्रणमामि कालीमिति व्या
ख्यातं चैतन्मयानहोकायामेवक्रमेकलोविस्तारितः अत एवषडर्धशास्त्रेषु षडंक्रे
याशायोनियंत्रणावाहिनेनेनहृज्जातन्मोविहरणायवसर्वंद्वयालाभांशवत्सरमध्य
वत्वाहिहिस्यकृतापावनकविधिरुक्तः क्रियायाः हरणार्थाय्यागासाहरणाय
च वत्वः सकृन्नायः कृत्यानपावित्रमनिष्फलं इति विज्ञानक्रमो विस्तरतेउक्तः ज्ञानी
नाव ब्रह्म ब्रह्मणादीनानालिसर्थाः कल्पतेनाउपदेशोगतानितेवंतोन्यश्वाधना
धोदितिच भगवताश्रुतसहिता याविस्तरेनातिणनम इहैवयत्नास्मिद्रमव्युणर
स्थायानिगानाच्चवदृशेनम्यः ओंकारे ओंकारमयाः नित्योशान्तोविसर्गान्तेनान्तवह
षट्मध्यगाम पतनहीनेवस्तिविरुद्ध मथाहि यत्किंविस्मृत्यापिव प्राकृतमानीय

प. त्रिं.
टी.
४४
५४

रूपं भासते नहि ब्रह्मा यत्तेनेव क्रिया यां पतित मयि समवेतम् कन्या त्रिक रूढं पर शक्तिर्वपे दविस
ज्यते सवे वर्णा व परार्द्धम् ज्यते इच्छा विन निमेष पव श्रेव योनि विकल्पकः विकल्पाधिप्रमद
नतिश्रुति रेवका ये शक्तिः पवका ये मविष्णा ती निव र्तमानकाल त्रयात्र संपिनामेद पर
माथितये वविमर्श इति श्रस्येन सोल्लास यति शक्ति भिरेवमादेव दय्या नाम समाव मयम हा
दवी संपन्नाः मेला स्फजे ज्वाला नटिल व इवो वपुलि वेद्यः स्वधा या म्रगुणा त्रयम दन द
मोलिदलना विकल्प यं प्रसरणं सरणाः समस्ति देवः किमु बहिर्बहिर्हनाविधिविज्ञा
नाय मरति इच्छा शक्ति ज्ञानायाम पुकम सेवाम समायोव मव इमं वपार ज्ञान तः विश्वाम
ग्रा श्राहं तया इच्छा म ख्याव सत्या मवो यावलादवनासनो म म यिशाय यती वालिग्ध्य नेशा
णा वमत्य वर्णा श्रमि मित्युक्तं षं मा या ता न मेषा म पव मवं वर्ण मध्य ध्य व ता: तथा हि
सका र स्ता व नार मा नदा म. तक्र मा व न तु म ने व स म स्त व णा ज्ञा ति ण्णा हु म ति य य स
न स्त्व म स्य कम मा हीना पार मा थिक व श्री का र स मुल्ला स शा पक प व गा क म का व व
कसो पलत्त्यम तदेवाह सन्ना दीनाम माया यवक्ता ना त्र पर म तथा हि यरम हृदय यह गोर्भि
तेन्दिपु णा गा मा न या व य गा वा ख्येन तप दश्रा गा य्या न भा वि ना पि गा क शा दिमा त्रा दे वा भी ष्टं
विन्नते नावतिसत्या पद त्रयं व शात् पव मे के क स्य व र्णो स्फु रा ल व वा च क न म् यथा
नम शा ह्याथ मन्या या ना मि न दे व ना धा म्ना म्न कर तत्व विभा गा स्म यमा त्म वेद्य ने क न ज्ञा ४४

नमिति अत एव प्रायशो मी अकारवकारादयो वर्णात्मनो निपाता विभक्त्यादयो मा
याः पदं विपरामार्थिकमिव प्रमात् पदली नामिदं नापराध्न्न असमञ्जसं भूतं न तनिविष्यम
मानसमुच्चीयमानाभिन्नरूपनिषेधमसमुच्चयादिकमर्थमभिदधाति एवमेव मानसं
त्रमवेतामर्त्यहरेः यदा दप्दमायपष्यकस्मैवे पदमाकांक्षा मिथ्यापीति वाक्यविचारे न
ह्यावेव दष्ट्याकरणोपारमेश्वरेषु शास्त्रेषु प्रथमदीक्षाहि शास्त्रेषु ... वर्णासाम्यान्निवव
नमुपपन्नं तनतन ऋच्छ नियातिर शास्त्रहि इति नलोकप यन्नतदेवसकाशे इश. अकार वि
संगवपेक्ष्माख्यानो नैतुक श्री एवेशा ... तामा नो ... तयक्षामा विश्वलनचैवयक म
स्कान्तीन विमगे गणाय गाव्याभिरुदाहृतेति तथाशिष्य गणाय तदाग्राह्याय दासेता
त्रिनोत्र हः शरीरद्व्याभिमानजातिकमगुणादिभिः भेदनान यहा तन ग्रहणाद्भु
चेनसा न दासिद्धि पदान्तेयानान्यथा वीरवदिति इति अन्यत्रापि वकेश् इमयवीनम
ति अत एवालोक्य एकल्कः इति नियमः श्री एवेशा स्वपि यामज्ञ नाना बितान्नीवः पार
मर्थक्रमागत इति इहापि वक्ष्यते यथा मग्राग्य वीज स्य इति न देन जैरवात्मनो हृदयम
मालिन्य पहत्यानेकामात् वस्तुनस्तु प्रकारायोगात्मा स्वविसर्गेशाकिणः प्राङ्मूत
प्रमात् भावाकस्मात्मकोशवकाशपाशानां मपवनाउ कषणतम् स्फुट लभते न तदृ
ह्यनवायो गानागर्भसंभवः मधायागाभेर वकान्त्य मपव माक्षानिगीति स्वदृदानी
नियालभते म पवावियानाम्नः यश्च वा विधः समस्फुटा लभते पव हृदयमेव यल्लभते

प. त्रि.
टी.
४५
45

सएषएवयोगविमोक्षदमेवेतिसर्वेनोनियमाः। संचवर्णभट्टारकलौकिककपारमेश्वरादिरूपमनन।
त्राणरूपः विकल्पसविकल्पायामशुद्धाश्च सकलकरचरणादिकरणव्यापारमयः क्रियाशक्तिरूपा
त्वन्कृतोगणनोगणस महात्मपरमार्कोकस्वरूपः स्वस्वात्मनः शाणपुरेषु कस्तना दददस्य।
श्रावश्रोकाटितिपरस्वरूपानुप्रवेशनयारेतयात्मकजडतानिवारणेन स्वतन्त्रकर्तृतानुविद्ध
प्रमातृतोदयस्तथास्वस्वभावपदार्थस्यदादातीतिस्वदोर्हादाहेच्छाघाक्रियातातयाविशः
नदेवलक्षणयत्रतथाहुकवायउदितिसोस्पवीजस्पाखारंतुधवर्णस्थितोसमस्तामस्याकारस्य
येथ्रनमयानिर्णीतेवहुशः ममइम्येननम अत्र इस्यक्षत्रुर्थवशः सूच्यते नस्मरवेतोतयर
त्वेपशायामसेति नतेपश्चतामिवतद्रूपम् प्रसतनितेरायते अत एव सुहृतेमकालकलितत्वेपि
परकलनापत्तयोत्मेषमायेयः स्मरयेन्नुमेपनेसएवव्याख्यातमत्र सुद्धगणामेवभाति स्वा
त्मस्नेकीकरोत्यहृयतः कथंतु वकेनविश्वस्यशोकेनशाकेन रूपेणाभिनः सर्वेतासुहितेसु
द्राणाकृतानवरवपारणा यएव शात्मस्य दृश्पहितेपर्वावियतवमयाशिवरूपानुसंधायक
स्पएवैवकरोति नतेनरेकरूपः पाणाणादिः यदतीतेयुक्स्यानागाते युश्मानथ रूपंप्रागात्म
भावाहितरदोषिमएवकथ्ययोति कथ्यपेयेतेनायं स्मकनाम् कय इह इः प्रेश्ननीप्पाहु
हृतयस्याश्लिमतस्थायदेवकिलश्लोप्राति तत्रदेवानर्गातेवहिरङ्कुरुते यथेच्छाश्च स्थितो
याताजाचतोथानहृदिस्थितान सोममहेयादेय कवासणाद्यानिदहिनाभिमादि एकोहमे
स्मरणान्स्त्रातादावपितावेनेनवर्तमानेनान्त्रामूतमविष्यते यथासंकेकालोभयपरिच्छिने ४५

मित्यादि शब्दभावेन एवालोकिकत्वपस्य पुनरिदं ज्ञानादि करोतीत्यादिसंकेतोवासहिन्न
सहस्राह्निमानवेम श्रतएवालोकभूताद्यपेक्षवर्तमानकालस्यतद्भावेवस्तुनोग्रसनोरक
लकलितमेवतत्वमितिस्फुरक्रमसंहृतं सपत्न्कालशक्तिमवभासयतिविज्ञानम् किंच
नाथतिकस्मिंश्चितत्वटिकाभिमतापिया तस्यामेवशमानारंस्थमयाश्चित्रताज्ञप्तेः दि
नशूहव्वर्षादिवैचित्र्यमपिविवर्तत इतिनीत्याप्रकृष्टोहरः समारोकुलाख्येलितोनंतरमभि
प्रेतप्रेतशाहवाच्यसदाशिवतत्वनिविष्टज्ञानशक्त्याभिमुख्येनदेवतायाइच्छात्वपत्वपा
णाकलानासहस्त्रैश्चदिग्यस्यत्वपस्यादनेभहणश्चतनेवसोनंतरामवेकृत्वायोगनष्टाव
णात्वपशक्तिभिरावृष्टः पश्यति ग्रसादिग्धकृतापतेउक्तंभवति यदिदंदर्शनेनाम
तत्सर्वेतरागप्रसृतलमयाख्यकलमनापित्वपस्यात्तनमहिमस्यातद्ययोगादिच्छाशक्ति
मतः सर्वेच्छासानेरातेच्छमाणावस्तुन ईषदस्फुटभेदावभासनरूपज्ञानशक्त्यात्मता
मतितज्ञानशक्तिविशेषस्पष्टरूपसमस्तेंद्रियाणांवर्तोयेपनमेतदेवस्वानभ्युगमन
मतस्फुटावणानदेवमतंणामेनेएवमनेमतणेदर्शनेनेत्य सर्वप्रस्थैकमयत्वात् प्रथ
याश्चतथाविधपविविचित्रयोगात् प्रतिक्षिनोमयालेवनतामपिस्याएगुरुपावर्ष्यसंदि
ग्यमेव एवंउक्तनामधीयरमेशशक्तिः एवंतस्यापयापरत्वपस्फूर्तिशक्तिमान्मेरवस्म
ह महरत्वयेत्यादि एवंतत्स्मरज्ञायनेत्वोमस्वियतेयश्वगुणेष्टकृष्णभैवनेत्यमानत्वप्ता
माटयानः प्रहरोपलक्षितेनदर्शनाख्येत्वपयदापुनःपुनःपरामृशति स्मरत्वपिचप्रायः।

प. त्रि.
टी.
४९
46

स्मात्तात्पश्यति श्रुमेदित्यमात्कुष्ठोऽकदृशक्तिमिरितिमेवेषः नावाड्डिनदृपि दर्शनमेवस्फु
मेवंवपरात्मका विकल्पशक्तिगुणकरस्तुच्चेति त्रयेणोति पश्यत्स्मरंश्चैव्याणमस्येयदापुनरा
पिपश्यति नदानेनगृहीतोपलक्षितदर्शनत्रयेणमानेनतः प्रमातृत्वपः परमेशशक्ति
यत्नाश्च प्रमातृत्वादेवसिद्धः प्रमात्रेतरविषयसिद्धनपरामात्रैकात्म्यलक्षणयोगा
नेष्यंतेनथाग्रहीतस्यातेयंगामस्तुहास्येदियहृतपेवनयामवोगाप्रतिहतप्रमवंववलया
मोनाश्रतःकरणदीपितपूर्णग्रंथिसिद्धःपववविषयवणपाशवगामनेयत्रणातिरपेक्ष
नेयंवभमस्पृहृसिद्धपत्वाहीनाङ्गिकिपाद्दयाद्योमेत्यपिसिद्धएवतेषामपिवेश्वरः
कोदृवर्णान्मनन्तोपिसिद्धः तन्कादिवर्णाडार्णादिनश्रर्मादिदेवतात्मानन्तत्तूबरा
णादिविस्पृतिरसमयःशक्तिसदृहःसोपिसिद्धएवातपववलेवात् एतत्सवेमुद्र
यपरात्तथापरस्ममामानमयमसोपरइति विकल्पिकात्मिकामिद्धि एतामसोहि
तैफलमवाहकारंददतिसयच्छति श्रुहातोथक्तियवैक्कमेणाविकल्पयोगः
किंबहुनायेमहिमापरुष्तानमेवसिद्धाश्रुपिसापयंस्पविवतोपिश्रनेनहृदयेनसं
स्पतिज्ञोविस्तुकाः एतेनविनापारमार्थिकीसिद्धिर्नभवतीतिभावः यकिविज्जेरव
माहिनच्याचेसिद्धस्मायपति येवमतपत्युणामाहिरयेगातुपिश्रनेनेवतहेतनहृदया
नुप्रवेशाविनाव्यावहारिकाणिसिद्धिः येनामेवविश्वात्मत्वेरक्रियाकलापय किं
चितिसिद्धितानेनदत्तएवएवमेघपरमेश्वरएवहृदयात्मापवेशेनयाशक्तिरपहितह ४९

नसननोदयमानसंहियमाणानंतसंविदेकमालीपरिस्फुलितः सत्र दृष्टसंदर्शनमेव
मत्व्याति रूपमंडेमायामलमंडवभावानामेदाख्येमारेत्पत्ति एवमदृष्टपते हृदय
मंडलेपि चनार्यमंडान्तबलापस्मकोवस्तयोगिएवमेष विद्यामायामयात्माप्र मेश
रूपकएवचिन्तनः यथाक्रमं दर्शनन्तपरादेवीस्मरणेचपरापरा विकल्पस्तपण
देवीत्रिकेशक्तिमयः प्रभुः मायाविद्याउभेनसुमायाच्चचत्वरेडिका विद्यास्वरूपमवि
त्तिरुचयदमयीशिवेति यदित्तयोगमायामेतदाश्रीदृष्टीदिशास्वनिरुपितेद्वेवमं
वाद्यनादिक्रुनास्वाच्चारकृतेदमादिस्पष्टमेवव्याख्यायते दृष्टकार्यश्रुति यति एव
नेत्रीक्रियाकलापनियतमेवाहिपति योगीनामपिदृग्नाडीचक्रकारणभावनामेव
दनप्रमयादिनियमएव शुप्रसदानीत्रिकार्थप्रत्ययंडकोकलाप्यरतनेत्रिकामितिसंवान
रमनुतेरवितत्रिरूपयति शुष्कदृष्टमंडलोप्येवंयः कश्चिद्दृष्टिनितन्तः सम्मिडिमासमवे
त्रिपंसयोगीस्वदीहितः मंडलेदेवताचक्रमपश्यन्नपि शुद्धासमेलकोपिचायो
निशाटनदृष्टादिनामंडलानिशारीवनाडीचक्राचक्रेरूपाणियोगिनामावेतनासावातके
वेन्नपिदृश्यः नाद्मंडलमदृष्टापि नाचमंडलाद्दृष्टोनाप्ययोगः एवमेवकश्चित्तापश
क्तिपाताद्रूढोभवतियः एतज्ज्ञानमेवहृदीनाकान्याद्दीनाद्धतपदेवज्ञानन्निप्र
नामेवमहाचक्रेणादीक्षितोत एवस्वयंदृष्टेनमनुष्येणतेहृदयालिगितमेवविषयमन
स्यमेवाहहृदयमयनोत्तन् मेवमेत्रेशानन्तदेशाद्रपालाणिमादस्यप्रस्तकेषुलेख्यएवेद

प.त्रि.
टी.
५१

इत्यमिति परशक्तिपातानुग्रहादेव परलाभस्तवततः इति निर्णीतम् तथाप्यः कश्चिदिति
ज्ञानित्वतत्वयोदिनेरपत्यमत्रैवेदनमेवहिप्राधान्यम् सोसिद्धिभाग्योगीयोगमेकत्वमि-
च्छतीनियतः ज्ञानदानमायाते पूर्णालतत्याचनस्यैवदीक्षावकारोवधारणतश्च सर्वत्र
मन्तव्याः सएवसिद्धिभाग्योगीदीक्षितः सिद्धिभागेवयोगपूर्वदीक्षितपरवमः तदाह ति।
त्यमिति एतेनज्ञानमात्रेणज्ञायते सर्वशक्तिभिः सर्वाभिर्देवताभिः सर्वशक्तिभिश्च स
र्वैर्मन्त्रैर्मोज्ञायते परज्ञानमेवनेत्रापि यत्किंचिज्ज्ञायते तत्तदनेनज्ञानमात्रेणेति प्राग्ब
त सर्वाभिः शक्तिभिरित्यपि करणात् तोयातथा शाकिनीकुलसामान्याभेद्याग वि
नापिहि ॥ एतेनज्ञानमात्रेणयोगमाभ्यामिकमार्गीयदेहपातावामृतदेवाश्च पंच।
विनाशाकिनीकुलस्याविशेषस्यन्द्रात्मनः सामान्यस्येदृग्णकुलरूपः शक्तिवेद्धिष
राभवेदिति किंच एवविधिर्ज्ञानविधानतोज्ञायतेयजनेशतिविधिः क्रियाज्ञानेनेश।
स्यसवयनाक्तिसपशुः यथोक्तंकिरणायाम् पशुर्नित्योह्यमूर्तोज्ञोनिष्क्रियोनिर्गु।
णः प्रभुः व्यापीमायोदरान्तस्थभोगापायविचिन्तक इति सपशुरपि एतेनज्ञान
मात्रेणाविधानज्ञानयस्मात्कर्तोज्ञानाद्यविधयस्मात्तत्कारणमिति ज्ञायते।
यजनेचास्याहरणेमपिहरणंभवतीति सर्वमयमात्रहृदयस्य तथाहि कालाग्निमा
दितः कृत्वामायान्तंब्रह्मदेहगाम् शिवविद्यान्तंतत्त्वानः परशक्तिरेयम
तम् कालाग्नेः षड् तेवादिभुवनान्मायान्तंयावत्प्रमाणः सका। ५१

कारस्पदेहे विषयभवनाद्धियानतादेवादस्पयावच्छिवेनाप्स्यित शक्तिरूपेणनैतस्याका
रस्यान्तःपरेविस्मरणात्मकं शाक्तिरूपम् तस्यपदम् इत्येतत्प्रमाणेनन्यादि तदेतत्वेत्ति यःकिं
चित्तशुद्धमार्गव्यवस्थितम् शृणु विशुद्धमविरोदेवस्यत्तानशुच्यते यःकिंचिद्वदेवव
स्थितोविविद्यावस्यतहृदयबीजातवेत्तिशुद्धभवेत् तदेवपिष्टज्ञानम् शृणुःश्रुतिति
प्रागाणितिशनन्दिविरुद्दत्र पारमितस्यापे तेधुधेयोभगवत्प्रभावादविरादेवप्राप्नोति कथम्
तस्यात्कैःशिवोज्ञेयःसर्वज्ञःपरमेश्वरःसर्वगोनिर्मलःस्वच्छस्तस्मस्मायनतःशुचिः
यस्तत्याविकोगुरुःसशिवएवाशिवएवचतत्त्वादकस्सवाज्ञेयाज्ञानेवध्यानयानिज्ञा
नरूपास्मावास्तनानीति सर्वचैतन्हिलरतोनिर्णीतमेव एवंविस्तरेणाभिधायतना
नार्यख्यातिरामयति यथास्यशायुबीनस्थः शक्तिरूपोमहाद्रुमः तस्याहृदयबी
तस्यजेयादेतस्यवावरम् एवंयावत्तितेतेततस्यनिर्वाणगामिनी दीक्षामेवतस्मै
दिव्यातिलाज्याहुतिवर्जिता इहापिमार्गवाकिंचिदिस्मको विश्वंविश्वात्मकमिति
ततस्तस्ययथावदेवानेनसमुद्विते तैवबाह्यक्रियाफलादिना इति एवंविश्वामिदं ह
दयांतःएवपरिज्ञानमेव प्रसादियाऽनिर्वाणदीक्षायथाक्त तदिमेवास्तनशान्तिवयं
मेवाहतशान्तिवयमेवास्मिनाग्रहः इयंनिर्वाणदीक्षावशिवसद्भावदायिनीति
प्रयापिदीक्षामोगाभिनेवेद्धवापि एतस्यापरिज्ञानमेवतत् ततोदीक्षेति ततएवत्वम
वानंदं कलाशाभ्यवस्थोयथादिकानि यथाहितलोकेसद्वधर्मः ध पारमितेषु भवनवते

नियोगेनैतमंत्रं परिमाणस्य भवति एवमन्येष्वपि तत्वेषु देशकालभोगभेदेन नानाभेदेनैतमे
वानन्तमिति एवमेवाधिकी भवति षट्त्रिंशतात्म्यमिकभेवदिति यतश्च मंत्रेदनमेवदीक्षा
ततः एवाक्षमेतदनुविद्धा बोधावायोगिनो वा निजपदमेनामसततोदितामायीयवाद्यान्त
करणरश्मिदेवताद्वादशकचक्रेश्वरपरमेश्वरभट्टारकात्मनि निर्णीतेनतत्ताहं रूपानुरूही
तेनह्यनदीक्षाविति एवमनुत्तरपदाशुत्तरे रूपापरित्यागेनेवव्याभवति तथाव्याप्तसम
माभ्यां श्रयमानिर्णीतम् श्रवणादिदेवकत्वम् उच्यते ताववन्मवे शास्त्रेषु मन्त्रोच्छेदद्रमा
स्यायन्क्ष्मालपरमेश्वराः निर्वीर्यमपियत्कादेचिकार्थसमुपासतश्शति तत्कथमस्योपा
ता तथापिवात्रुतत्समयाशापिमायामनुत्तरेताद्वसावकथमिम्नाकोऽहानितिताश्रुत
थानरमवततोनि सुभिर्वक्ष्यचरद्रयाद्य इम्नेतोनेश्वबद्य न्यासकृतोशिखावद्भामसमावि
शतिमत्रिताम् एकैकस्मिन् दिशावर्य दशानामभियोजयेत् तालत्रयं षोडशादशान्तसशद्व
विंशतीयशिखामस्त्रोभिजप्तेन तोयेनाभ्युक्षयेत् ततः पुष्पादिकं क्रमात्सर्वे लिंगावाप्य
दलंतच्च चतुर्दशाभिजप्तमनपुष्पं नासन्नकल्पना तत्रस्याहंयत्नेहोरः पुनरेवामननततः
स्तुतिमपुटीकृतप्रयाणयोर्नमावमेत सर्वतत्त्वेहसंपूर्णांसर्वाभरणभूषितां यत्र
देवीमष्टशानोसमविंशतिमत्रिताम् ततः स्तुत्यापिपुष्पैरस्तुयथाशक्त्यासमवेयेत् पु
नयमर्यामन्त्राग्रामान्नेव निवेदयेत् एवञ्जनमात्रासमभिकार्यव्याविधिः पु
षादीनिवासतयाविनतनुपापिविस्तरतः षटत्रिमानुपाभिहितपञ्चकात्मकव्यामा 

दिपरणं पनसतनेशनादिसारविडम्बेषु कालानलक्रियारूपा लेपवमेत्र तिवान् यथामेत्रः
ईशानमूर्धेनतत्पुरुषवक्त्रायघोरहृदयायवामदेवगुह्यायसद्योजातमूर्तये इति तेचेत
त्ववेकाविभागात्मसुपकर्मापसंहारयोरूपामिति हेमध्यचशेहासितविभागाद्वेपंचात्म
मेकेकशः पंचात्मकतेति पंचविंशतिरेवेवमालिन्यादिमत्राणामनुप्रवेशाः विलक्ष
दैव्यः शक्तेकमिच्छादिस्य योगानवात्मताशाम्राः पुनरपिसिद्धिसहनिवशास्त्रयमापन्ना
इतिसमविंशतिसंस्थतहृद्बीजेनशिवायायापवेद्रूपयरणानपरिकल्पनस्वातयद्रूपाया
परविद्धेईस्पर्शाशाणब्रह्मवेयवाहननेपरूपवश्यमाणायावयेनसर्वाविभागमा तनाद
न्यमम् मूर्धादिषुकेवलेषु णिष्येकमवीणिवक्त्रादीनिपरस्परविशेषणानिनस्थवि
णीनमव सर्वसर्वात्मकत्वनिर्णयेनेवदिशपमानाचटायापवदिशाः नाम्नुखापत्तयाद
शेवमवति नचापतदेवचयनमात्मसालाकारात्मकम् एतेषु नालत्रयेणतालाप
निष्ठाविश्रान्तिस्तत्रसकारादिहृदयमेवतास्त्रमशहूमध्यमंतेशाहनदिशाहूलस्त्र
मध्यमेववेदवेद्यात्मकज्ञेशात्मकत्वादिषुकेवहशः एषाविद्यानामभेदात्मस्वं खंड
तेपरमात्मनि खंडनात्मकसकोचसारभेदककलोलकलकानोशातिरमेदमेरवा
णावनादात्म्यमवयदाह्नः श्रीसोमानंदपादाः अस्मद्रूपसमाविष्टः स्वात्मनात्मनिवारणे
शिवकरोतुपरयानमः शांत्यात्मनात्मने इति एवमेवसप्तविंशतिजपमनोयस्मिन्नवेपा
रावधिः नयमत्र सर्वमेव हृदयदात्मनिर्येविनतादसंकोचापानाम्रपद्मव्याख्यातं

प॰ त्रि॰
टी॰
५९

५१

तिरोधायचलीनेत्रयागवरम् इति तदपि निर्णीतमेव विश्वात्मकमिति तेनैव ग्रामि क्रियायामपि ।
केवलात्मकर्तेत्रयामनस्य ह्यात्तेया कल्प्यमानस्य ह्यात्तेयेण कल्प्यमानत्वे चेति देशतो का
रेणातत्स्वविश्वलक्षणबोधादिरूपकमेव हृ हिमादिसाततनादानवमयहृदयशक्तिपुरस्मि
न्वीतरम् शतपवामनमपि सर्वं तेनैवायायायेयाः परस्यैकरूपत्वात् ययोक्तम्
सर्वभूतस्थमात्मानमित्यादि स्फुटीकरणाय हृदादिसाततायाः शेषकं सर्वेशत्र हृद
यत्वीनेन परतत्त्वबोधात्मसात्मस्वरावस्थं नचानवस्थस्त्वकमेव हृदयस्फुटीकरणाकुरु
यसेत्र प्रसोमानेद्रूपतद्रुपस्यद्व्यापयुगिकाच शाहु यतीतिपेवोपयेस्मायेसर्वंतनेव:
हृहस्त्रमेदनसमगानपायिनयाप्रणीनसर्वेचवरमात्मावपियदासमतानुराणसर्वे
गीकरणस्वेवोवदस्तुत्वातियेनुरविविविविमहृदमेवसदाशिवादिपमात्स्वेपर
वयवमानेरहूमेकरसेत्रनिर्णीतमेव शतपवविशिष्टाकुत्यापुयादिध्यानमयनो ।
क्रम नस्यातिमयत्वात् शाकतत्तोरेतावद्विकाथ्याभिलाषुकश्चकथमात्राहविनिवे
न कस्यायसर्थ्यिभावोमानस्त्रोरूवत् सिद्धान्तयादिविपिमेवनदाशायेनेवनित्रूपि
नयानाहिमकोवमालवतामसकोविनात्रेनवपेदहनयिक्रूतनपवपद्भुपवसदोदि ।
तोयागःगेयपुष्पादिनिर्णीतम् यथाशाहुः ससत्येरतोयावतेचवाकापरयेवहृदयरूप ।
प्रापृत्येयत् कथमत्कानारासस्तुश्वेशप्रहूतानस्ताभमस्मालवपद्रूमेनपृत्यपुत्रकविभागेनर
मोहत्वंपरस्यातेसपरस्वतवविमयतापस्माथ्यिपवप्रतुनेरस्यातेपवतानयदादेवज्ञइतिवशोबोध ५९

नेत्युक्ते श्रीप्रत्यभिज्ञायाम् स्वात्मैवानुभवात्मानेश्वात्मा दृढ यात्मनः प्रभुरीश्वरादि मे
केलेशानिमायविवक्षायीदिति भगवानलक्षणायामनेनेन परं तत्त्वेन सर्वक्रिया
सर्वरूपता प्रत्यभिज्ञानमुपायतयालिख्य तत्र सर्वमायीयवर्णां भुवनेनानस्यापि वर्व
र्णानां याशु प्रवेशः स्वात्मानं निवेदयेदन्यस्य निवेद्यस्याभावात् एवं चात्मैव निश्शेष
णानिकं स्वरूपं वेदयत् अत्र त्रयस्मनात्रु सारेणात्रसंभवनायां लिङ्गस्य तत्त्वमेव
मयमेनैवावस्थितेति सिद्धम् उपमानुसारेणातु नियोगादावपि एवमासनाता
वत्सदायतत्वात्पारमार्थिक श्रीईशिवरूपप्रधानात्मिका व्याभिमतदेवयज्ञनेपरः
भैरवसंविदेवतायाः एतेनाने यावतादात्म्यसम्यगात्मरूपताकरणात्सर्वरूपत्वे
मिनात्मीयरूपस्त नित्यस्यापारिपूर्णत्वितत्वनाशिवशतात्मकात्मीयरूपपरस्व
तापादनात्मकाहोतात्रैतद्वाचिकायम् सर्ववासनावीजानां सर्वपदार्थानां यतश्चा
मलोपरंजकत्वमानेशिवसंविद्वह्नौ भस्मीभावं परशान्तावत्वं तत्र संवृद्धिपरमे
रवमहामहामखसर्वाभिधवाग्रूपमहाहोतृहास्यप्राज्यप्रतापहवनात् तदाहुः श्रीम
त्तानेमतेयपारमार्थिकः दीक्षेयमस्योगश्च क्रियायामप्यनुत्तरः श्रुत एवं श्रीग
वाकेयथात्मत्रमगपापादिक्रियानरणात्तानग्रंथनोनीयंते नैवमिह तत्र यदुक्तम्
नरस्याक्षिजलरमितिस्तत्रैतदेवतदतेनग्रंथननिव्यूढंहृदयस्थवयागदीतोक्ता।

प. त्रि. टी. ५.

50

यात्रुपगमात् तस्यवानुत्तरत्वात् श्रीसोमानंदपादैरपि स्वकस्वविवृतौ काचादिम वै सदृशमिति
पादनेनाविकृतिनिर्वाभिधायेन निरूपितमेवादो श्रीगहृद्धे हृल्लिखेदा यदपि तत्र प्रथमं तेन
किंचिदयनापुण्यपयेन नाथ्याक्षिनाथ्य यत् शक्यपानि तेन तत्तु पञ्जीवकत्वमिति तिः
किंचिदत्रनापुण्यपयेत नाप्युल्लिनाप्य यत् श्रीमहद्या इति वत्तत्तरतीति कृतनपूजाविधिः सम्यक्कल्पत्वीन
गीतिनाथ्यमेवाकिमव मुपायाप्रभवन्ती यवर्त्तरवीति कृतनपूजाविधिः सम्यक्कल्परत्वीन
गीतिनाथ्यमेवाकिमेवमुपायाभवतीत्यवर्त्ततीति कृतनपूजाविधिः प्रकर्षेणानया
प्रसिद्धाति एवमनवरतमवहार्यपि बीजे स्मरमेव कृतनपूजाविधिः प्रकर्षेणानया
कलशास्त्रादिशैववैष्णवेतर शास्त्रातिरिक्तेणैव भरावेक्षव भट्टारकेरूपम मा विष्टानि
परमेविश्वमत्कारवशाविनिर्दितमावक्रीडा स्माजीवन्मुक्त एव प्रथमोक्तनेयनम
वतीत्युभमवएवायमावर्तेतेनैवनकिंचिदिति स्मरणाक्रम श्रीमतशास्त्रेषु
एव उपासक स्वबुद्ध्या विहृत्वीर्य मनासा हृदयापिक्रमपूजामाहात्म्याहीजेम
भक्त स्मरव्या महृदयाख्यतत्वमंत्रवीर्यः प्रकर्षेणासिद्धाति क्रमपूजामाहात्म्या
देवतारतस्मादिशायान्नयथाग्रमन्त्रगुरुभट्टारकवदनकमलाद्दामंत्रवीर्यहृद
यात्मकमासादयति जीवन्मुक्तश्चभवतीति यावत् प्रश्नद्वारप्रतिवाचगुरुहृन्न
गुणेनविडनावावृत्तान ततएवमहापादैन्यत्रापि प्रवर्त्तकूलपर्वोणाविवेचे
निसम्यक्कृपूजाविधिः प्रभ्रातरामिलभानियक्षमर्वद्रमासतेस्फुरेनेवहिमाद्यक
हृदयंपरमेशुधाः शमभावेद्रवाचाप्रिद्विजगतन्मयामतत् समकालंविकाशे
वमेकाक्षरादिहृष्यति तथोध्युमहानंदमोणुमाहृदयांतरे संदमानग्रुणामीतरः ५.

दयं स्पष्टिलक्षणाम् प्रायन्समस्य विरम्शनूकयंतवायत्र कत्र चित् विश्रांतिमेति यस्मात्र
श्रोह्लेसहृदयत्वतत् तदेकं मेवयथैत ज्ञानवैकल्पिकं परम् तद्धानिश्रुतनाभोगाः शिवा
दिपञ्चमानरः स्वसंविच्चिरविंदतः स्वरूपपारमार्थिकम् विश्रीकवैस्यवयातितेविश्रामेविद
परम् दशाद्व्याकियास्थानज्ञानादिषु पिसंवेशाः श्रेशोकयेवसयाम: हजास्यसततो
दिता क्रमएजनमात्रवकल्पवेषविवेके: सहावएजनेश्रोकसमस्यकं विकशामने य
श्रोकं इवाणामिवशारीरवर्णानास्यहिवीजकम् शामनानाविकेशास्वमेत्ताणा।
मेरवीस्थितिः उणामायाः समापतिवतानावीरहतितां तथैवपूर्वमध्यते कल्पवा।
णामने सर्वेषांचाप्रियाणांनाहूरणायपवित्रकम् पवित्रकेनकवं ति चत्वारि द्विः सह
तय कल्पवेनज्ञानेतितेषांवीर्येनशहता ॥ फरस्फुरणमत्रलहकायबहपरे
तशाहिश्रङमनुगाहसवकालुणीसकमध्यवहज्ञाणहजमेपञ्च३३३ नह ॥ एव
मउमरस्वरूपविसरतोतिर्णितम् यत्रभावानायनवकाशः प्रमत्यानसात्रमेव
हृछवमकारलक्षणहृदयगमनात्मकप्रतिपत्तिदाश्चपर्यंतयज्ञोपाहरोरयथा
गयावाणिपतेसिद्धिश प्रततयोगवकेद्यः स्वातमानीयमाना स्वपिहृष्टियामसिद्धिश्र
लौकिकमसिद्धिनियमइरेतापिपारमेशव्यवस्याहपनियमपनतिक्रमात् यदुक्तंश्रीव
हश्रेतथापिविवकर्मार्थमनुपायावाच्यश्रादत्वादित्यादि तन्नापिवाउनरत्नपस्तनाति
खडनाकावितटहृमिश्रीपत्यायत्नेमवानदामितत्फलविश्रान्तादरपिपरेकमयत्नात्

प. त्रि.
टी.
५१
51

किंतुजीवन्मुक्तकायेतत्यामेदंशुद्धिपातोमातृच्चेनहृणंधायवनात् नेयोगमार्गेनिरूपयिनेत्रं
यशेषोवनूराति ॥ आयतनवहितिवीतेविकसनित्यिमध्यागम हृदयात्मनगतेध्यायनमाश
निमस्मस्पमेत ॥ एतदेवहृदयवीजदीपकाभावात्मागमश्रमवात् मननोहिनवा त्रु॰
श्रुनाघनेनदेवविकसनापरिहृणानयातानिथोनामध्याहृदयवान्न तदेवमकोव
विकासमयमोपवारितपद्मभावेकदेशहृदेवाध्यायत् किंवास्यध्यानमाह सोमोष्णु॰
षोडशकलात्मककेसरद्यपमोभिनसमलाटप्पितत्त्विपेत परिहणांवद्वस्यास्यहृत्कर्णि
कानिवेशिकत्वयास्वसद्वादशान्तगपुष्पाधृदयस्थानादाहृतामत ` ` ` ` मंपश्रः
श्राधनादानुसारश्रविकालहृणाकाकवेधुपद्मसुहृशूदितः शुनस्तदपहरणविश्रिया॰
स्त्रनरसासादविकसनदादेसोमध्यमनादिविसंस्थितस्यापानस्यरितवेदमाः शुनस्स
धकलादयमयोनवेकसकारमाचविश्रानेनाभाविभोमतनवाध्यकस्पलसा
यनुगृहीतदेहस्यासंकर्पोहिति महायनेसंवरुशामि आयतनवहितसकारमाचषोडशा
कावादिहितियस्हिनकलाग्रासक्रमणहृदयेतत्रिलिपेत नालिकानलाकर्णिणाव
न वेलनकेपनस्पंदनसमाविहृन्मलाधावविकोणकदकहरहस्सुखेषुद्वाससुगादेव
विलविलस्मयपुडननवनदनिशायादियाशाभिवशागलितस्यहस्यसोमकलाजालश्रा
सेश्रायनवहितकृतवाणायनास्पोमतहीजमात्रकापवणाभोकारसकाराम्पोहत
विश्लषणाषुकिलत्रवीयपरिचयफवविसर्गात्मकोविकसनायवदशानोतिष्योना ५१

यन्मध्येऽतिथिशुद्धिं तेमेव शुक्लकाले षोडशेन तेनोपि गच्छति यत्समादर्शीकलेऽत्यंके सो
मस्य षोडशात्मकमारुतेन शाहृत्कमले ध्यायेत देवं नित्यमप्येवं सेवितः स्वच्छो भवः तथा हि
महामयामगवान्स चतुरात्मकसमापतिर्लोभेणातनेनि मेथुनात्मना वर्तते इति सोमो
भट्टारकस्तस्य समथमावावयविनः परिपूर्णेष्टमात्मनो योनीलमुखादित्ते देवमभ्यु
स्याति स्वस्वरूपावृतेनस्रोतसि महारावतेचक्रातिमालिकया पुनः पुनर्व्ववं नेयन्नीतिर्यस्तन्त
भव्यानेसपष्ठमनेनमादितो हृदयमनपः संभावेनेलिङ्गं श्रेयतन्हृन्त्यानानेद्वादशान्तेयच्चा
रः षट्त्रिंशद्गुलक्रान्तं सत्यं त्रेषतया हास्वबहिरंधतदिमात्रं विश्रम्य विनाशणम नात्वे
विसर्गरूपसामकलादयसपादाङ्गुलद्विनयमाद्यायातोऽध्यमेकं वेद्रकविष्टपणोपंच दशेष्णो
नेजापूर्णायां हृदये ष सर्वं एव भवन्ध्यर्तदिमात्रं चवतत्रा विश्रान्तिः एवं षोडशान्तस्यात्माष
ट्त्रिंशद्गुलक्षेत्रो भवतोद्यवस्थायामाद्यंतरहितमनन्तमितताहिकसत्तुहितीया
द्विषनगतेसोमांशाविसर्गरूपहृत्पद्मपरिविर्लेषु समदशात्मकपापशीलेनन्या
पनकलाथासाम्यसककयोन इत्यादि समादिशन सर्वैवेतद्युक्तमेव सतत्वम् अत्र चाव
धानेनतदेयाख्यानेनस्तवनाडुपपन्नमेव यतउक्तमनेनाथिस्तरणासत्त्वामिति त्रिशिकां
वानुनरसरहस्यमितिशुरवः ॥ एवं हृदये बीजि स्वकस्त्वेण किमित्यमत्वा मे सति भवतीत्या
ह ॥ यान्यान्कामयतेकामांस्तांस्तानशीघ्रमवाप्नुयात् अस्मात्सम्प्रत्ततामेतिसर्वज्ञत्वं
न संशयः ॥ एवमभ्यासादयकामयतेनेन दविराट्वन्त्याविपसर्वमयहृदयबीय

प. त्रि.
टी.
५२
52

मग्नुक्त्वा लिते त्वाम समाव षृष्म् संरंभविशेषवलो घोगा संरंभसोत्साह: पुन: पुन रुक्तिः
शेषदृत्तव्यामाभ्यासाव्याभासो नि किं वहुना सर्वं तत्र परमेश्वरात्मकत्वमनेनैव देहेनेति सर्वं शक्तो
पसंहृष्यते यर्यतेहि भसरसापसंहारो विश्रान्तिरूपाकुलसत्तासादने भैरवतेभुक्तमस्तु
सायसुपसंहारग्रन्थ: एवं मन्त्रफलवाप्तिरिरेतन्तरुद्रयामलम् एतदभ्यासतस्सिद्धस्सर्व
तत्त्वमवाप्नुते मन्त्राणां शास्त्रानुष्ठानरीया गणा वर्णना च फलमेव समवाप्नुते नान्यथा इति सम्मा
भाकृष्य कूडायाश्च यथमलस्य चेद्‌: निर्विभागा सम्यक्श्रोत्रान्तरूपस्वरूपा समीनस्प्रसादात्
अयावद्वादितत्वेनापरिगणनीयस्य हृदि संहारे शान्तभासन्त यथा नस्वेदन्तदकुलात्मसन्तुम
वेति एवम्भ्यानेनियमनम् एतदभ्यासात्सर्वज्ञत्वमिति योगफलनिगमनम् सततादि
ते सततं सर्वस्यैतिष्ठिवम् इत्थमपजनितवाड्मणासहेम्मश्रीमन्नाहस्य रपदानुजन्वे तुराक:
इति नवाद्रिकर रहस्य विमर्शरासौ काश्मीरिकाच्छुखलादधिगम्य जन्म एतावदन्ताद
तिकत्वलयन्मनसशीशा भवमतमनेगालिता अवाव: एतन्नतावदविलात्मनि भाति
यन्मम भात तनतन सच्चियानपरास्त्रवो: [illegible] यावि पर्ययमागिनोवात्तनवकं
परदिनसमकरानिसमपक हेतुसनिस्मयवंतानहृदयशीलहासमबाह्नी शक्तनकृतिरोइ
शीयम् एतावदर्थेरससकलनापिरुद्धपागरिणफहृदयोविमर्शादनोपि यत्प्रनरै
रंनदापिनेवसहतेनेह सोपानमेनदमलंपदमाफलको: ॥ ॥ कश्मीरथषयश
स्कारस्यन्नपतरासीदमात्या यणी श्रीमान्वलभइत्युदाहृततनतयः शौरिजन्माद्विजः ५२

तस्यसंतानभवः प्रथितद्विपदार्वीपार्श्वसमेधेशुगुणैः श्रीश्रीकारः शिष्यवेदखडचरणाख्यानेकरा
त्नाकरः ।। श्रीलक्ष्मणायतनेपरस्ययशस्मोऽत्रभापदेनभेशुर्वालिलत्यसमसमथलोककेक
णायमस्यजन्माद्यितिः श्रीमद्भुत्सलिकाभिधामहवरीतेस्वभन्यहसत्याद्विकात
रत्नलिपाकरज्ञेनायस्यामनोज्ञमते ।। तेस्यवात्ममर्वौविभाविनजवात्सरीस्थितिः शाक
रण्यानाचार्यविदितेनेकरसिकः कर्णाभिधातोद्विजः याबाल्येप्यथयौवनेपिविषयास
क्तिविहायास्थिरामेतामाश्रयतेविमर्शपदवीसस्मारविद्वल्लिनीम् ।। आत्मामेवशिवश्चा
मनद्वयछिन्नः प्रपत्तः परात्मानिमनोस्यगुमनामा यद्यस्यात्रतेत्रमविलस्वविवेकका
मःश्रीमत्परशिवपदंभवभेदनाय शिवश्रोत्रेकरसिकः पदवाक्यप्रमाणवित् रामदेवा
भिधानस्य प्रथितात्मजन्मकः पलसिंप्रयहितकरणोप्रत्र छहृदयनयनमयावचितम्
मायाप्रदर्शनेनतत्वं स्वशिवात्मेयभूयात् ।। श्रीतेवधाम त्रिशुभाभिधानः प्राप्यात्रानि
श्राविशात्मात्मजन्मा श्रीकाश्मीराश्च दहुडावतारेतिसांख्योकेः पावितापात भावान्
तस्यान्ववायमहतिप्रसूतानहवाहशमात्मतिलजन्मा सस्मारहमौतपवाङ्मखोयः
शिवकाञ्चितस्त्रविलाभिधानः ।। तस्माद्विवेवितसमस्तपदार्थशास्त्रालुवापिदेह्रदवी
परमशासनात् श्रीमाम योविनवरमपदाभिधानः शावशायत्रिकसततत्वमिदंतिशुद्ध
येनावत्याविवकवख्यहृदयालेभ्यः प्रणमोवरःकेप्यन्यप्रविविचतेनत्रयाताः पारं।
यितिनाजडान् यत्नस्यः प्रविमर्शपावपदवीसंभावनातस्थितालहेकोपिसकाश्च

प॰त्रि॰
टी॰
५२

53

देवस्फलीकृतैवतवैवमम ॥ स्वात्मानेश्वविवेकमयलमतोयविश्वनिशार्थंनानात्वमन्यात्म।
करंश्वनात्नुपवतः किंचिन्मकलेश्माण्यते विश्वस्यास्यविविक्कोयेह्यस्यपितोयसरभतेशुनत्नात्नस्य।
थेयितंमयेषविविद्धितोमूश्रीयणामादरः श्रीमतोग्रमयोतिमदंश्यिछ्णात्मजंतवशक्तजडस्ता
माहृत्मणुणाभियानवशंतोबड्राहृछ्वियतेः दृष्ट्र्यगुरुमारवाहविययायातात्रुयातोनसृ
स्तमारात्र्यविकतेनायचाटिनत्नानविश्रलमया बहुभिरपिसोरमेवश्रमनत्तबोपदेश।
कमंत्रः ततमितिवरीणशामयियवारस्मनापस्थकृ ॥ परमेश्वरःश्यनंत्रशोडरागकपाशहेने
गुरुदयः श्रीसात्वेःशेश्वमीमियातिनिगुरुकवासने ॥ तेनतनितिमनलात्स्थितितिविमागिदृ
दयेश्वयशविहृमिव श्रीसोमानंदसंतानविसरणमयातिवडमिदम् दृदोहृश्वक्रवास्रवे
वचनस्मसहिमेवानेदष्ट्वणोदेव्यात्मत्याशाकोटिश्रविचदनपट्टजातनेशृलोधयानाःबेनो।
वाक्कायेमनोहियातमवमयोमात्निगुप्सात्तस्मस्यकृणातेयवेनसछ्यजतकिंतदृहृदि
क्षमादंयमम ॥ श्यात्वादिकसेपरिपाटिपदानिगुक्कोशुष्माभिरस्मिगुरुभावमवेशवि।
श्य वाक्कितचापलमिदंमसततेदर्थ्यानमक्कवास्वतवक्ष्यितयः त्वमधम समामसिर
त्रिंशिकातत्वविवरणम् इतिलिखितयतवर्णाचिततलश्शोमहेः श्रीमहामाहेश्वराचार्यवं
य श्रीमद्राजानकाभिनवगुप्तस्यलिशिवम् ॥ श्रीनरकोनविंशत्यात्रिंशाकयविवेचिता
मेवश्चिकश्मात्हृगुप्रथ्योतिदलपिछ्यालि ॥ शुभमस्तु सर्वेषाम् ॥ संवत् ...९

५२